T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

VAN'IN TURİZM POTANSİYELİ VE GELİŞTİRİLEBİLİR TURİZM ÇEŞİTLERİ

104725

Hasan KÖŞKER
2501960621

T 104725

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Füsun İSTANBULLU DİNÇER

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İstanbul-2001

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ Bilim Dalında **9625010621** numaralı **HASAN KÖŞKER'İN** hazırladığı **"VAN'IN TURİZM POTANSİYELİ VE GELİŞTİRİLEBİLİR TURİZM ÇEŞİTLERİ "** konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 10.Maddesi uyarınca **30.11.2001 CUMA** günü saat **12.00'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **...Kabulü.....**'ne* **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞUYLA~~** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (2)	İMZA
PROF.DR.NÜZHET KAHRAMAN	KABUL	
PROF.DR.FÜSUN İSTANBULLU DİNÇER	Kabul	
DOÇ.DR.ABDÜLKADİR MERCÜL	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.BİLGE KATİPOĞLU	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.SUNA MUGAN ERTUĞRUL	Kabul	

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 526 13 38 – 0212 514 01 35 Fax: 0212 520 85 04

ÖZ

VAN'IN TURİZM POTANSİYELİ VE GELİŞTİRİLEBİLİR TURİZM ÇEŞİTLERİ

Van İli önemli bir hayvancılık potansiyeline sahiptir. Tarım, ticaret ve sanayisi de Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki diğer illere göre daha iyi bir durumdadır. Bunların yanında turizm bir iktisadi faaliyet olarak önemli bir gelir kaynağı olabilir. Çünkü Van; coğrafi çevresi, arazi yapısı, doğal güzellikleri, dağları, yaylaları, termal su kaynakları, tarih ve tarih öncesi zengin kültür kalıntıları ve turizm kurumları ile turist çekebilecek bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Van'ın ulaşımı da genel olarak yörede turizmin gelişmesine imkan verebilecek ölçüdedir.

Van'a gelen turist sayısında 1981-1990 yılları arasında sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Fakat 1991-2000 yılları arasında bölgedeki huzur ve güven ortamının bozulmasından dolayı yöreye gelen turist sayısında önemli bir düşüş olmuştur. 2000 yılının başlarında sağlanan huzur ve güvenlik ortamından sonra yöredeki turist sayısında artış beklenmektedir. Huzurlu ortamın ilk etkileri olarak 2001 yılında yöreye gelen turist sayısında gözle görülen bir artış vardır.

Bu araştırma, Van'ın genel coğrafi özellikleri, ilin turizm potansiyeli, turizm arz ve talebi ile Van'ın turizm sorunları ve geliştirilebilir turizm çeşitlerini belirlemek üzere yapılmıştır. Bu amaçla 25 adet turizm konaklama işletmesine 13 tane anket sorusu sorulmuştur. Ayrıca Van İl Turizm Müdürlüğünün verilerinden, yöredeki seyahat acentalarından, yöre halkından ve kendi gözlemlerimden de faydalanılmıştır.

Van'ın eski olumsuz imajını yenileyerek, tanıtım-pazarlama, planlama, eğitim, alt ve üstyapı eksiklikleri giderildiği takdirde; ilde yapılmakta olan tarih ve kültür turizminin yanında göl turizmi, dağ, doğa ve yayla turizmi, inanç turizmi, av ve seyir turizmi, sağlık turizmi, iş turizmi, kamp karavan turizmi, kırsal turizm ve bisiklet turizmi geliştirilebilir.

ABSTRACT

TOURISM POTENTIAL AND THE IMPROVABLE TYPES OF TOURISM OF VAN

Van province has an important animal husbandry. Its agriculture, trade and industry are better than according to the other provinces in the East Anatolia Region. However, tourism can be a good income source as an economic activity. Because Van has got a potential which will be able to attract tourists with tourism establishments, history and prehistory rich culture remnants and the thermal water springs, scenic beauties, mountains, plateaus, the structure of land and the geographical environment. Also, in general the transportation of Van is in a good position, will be able give the possibility to the developing of tourism in the area.

It has been seen a continuous increase in the number of the tourists who come to Van amoung the 1981-1990 years. But, amoung the 1991-2000 years because of breaking the atmosphere of peace and confident, it has been an important decrease in the number of the tourist coming to the region. In the beginnings of the 2000 year, after providing the atmosphere of peace and security, it has been expected an increase in the number of tourists in the region. As the first effects of the peaceful atmosphere in the 2001 year, there is an important increase in the number of coming tourist to the region.

This search had been made to determine the improvable types of tourism with the supply and demand of tourism, tourism problems of Van, tourism potantial of province and the general geographical characteristics of Van. With this aim, it had been inquired 13 questions to 25 accommodation places. Morever, it has been made use of the documents of Van Province Tourism Office and of tourism agencies in the area, and of the local people, and of my own observations.

Van, renewing its old and negative image, if the defiencies of the promation and marketing, planning, education, infrastructure and superstructure are solved, besides, it has been organized the history and the culture tourism in province, it can be developed alternatives types of tourism like lake, mount, nature, plateau, religion, hunting, health, business, camping-caravan, rural and bicycle.

ÖNSÖZ

Teknolojik gelişmelere paralel olarak bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de her sektörde oldukça süratli bir değişim yaşanmaktadır. Söz konusu gelişmelere ayak uydurabilen ülkeler, sektörler ve işletmeciler pazardan daha fazla pay almaktadırlar. Konuya ülkemiz turizm sektörü ve çalışanları açısından bakıldığında, sektörün son yıllarda hızlı bir yol aldığı görülmektedir. Turizm, ülke ekonomisi için hem bir kaynak hem de kaynak yaratan bir sektör olarak önem kazanmaktadır. Bunun için ülkemizde turizm sektörü için yapılması gereken; bir yandan doğal çevrenin kalitesini ve dengesini bozmadan değerlendirme çalışmalarını sürdürmek, diğer yandan da değişik yörelerde ve değişik şartlarda faaliyetlerini sürdüren turizm işletmelerinin problemlerini bilimsel bir şekilde ortaya koymak, bu problemlerin çözümüne yönelik tutarlı turizm politikaları üretmek ve bunları uygulamaktır.

"Van'ın Turizm Potansiyeli Ve Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri'' isimli bu çalışmada; Van'ın turizm potansiyeli, turizm sorunları ve geliştirilebilir turizm çeşitleri incelenerek bir sonuca bağlanmıştır. Yapılan araştırmanın kendi alanında ilde ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle, bundan sonraki çalışmalara yardımcı olacağı kanaatini taşımaktayım.

İÇİNDEKİLER

Öz iii

Abstract iv

Önsöz v

Tablolar Listesi ix

Grafikler Listesi x

Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM

VAN İLİ VE ÇEVRESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ 4

1. İlin Konumu 4
1.1.Topoğrafik Yapı 4
1.2. Kıyılar 5
1.3. Ovalar, Plato ve Yaylalar 6
1.4. Dağlık Bölgeler 8
1.5. Akarsular 10
1.6. Göller 12

2. İklim 15

3.Yeraltı Zenginlikleri 17

4.İlin Sosyal Yapısı 18

5. İlin Ekonomik Yapısı 22
5.1. Tarım 23
5.2. Ticaret 24
5.3. Sanayi 25

6. Ulaştırma ve Haberleşme 27

7. İdari Yapısı 30

İKİNCİ BÖLÜM

VAN İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ, VAN'IN TURİZM ARZI VE TALEBİ 33

1. Van'daki Doğal Turistik Değerler 33
1.1 Dağlar ve Yaylalar 33
1.2 Adalar ve Plajlar 34
1.3 .Çağlayanlar-Çeşmeler 36
1.4. Kaplıca-İçmeler 37
1.5. Flora-Fauna 38
1.5.1 Fauna 38
1.5.2. Flora 39

2. Van'ın Tarihi Gelişimi ve Van'daki Tarihi Turizm Değerleri 40
2.1.Tarihi Gelişimi 40
2.2. Kaleler ve Höyükler 44
2.3. Camiler ve Medreseler 47
2.4. Kümbetler ve Anıt Mezarlar 49
2.5. Köprüler 51
2.6. Müzeler 52
2.7. Şehitlikler, Mezarlıklar ve Diğer Tarihi Turizm Değerleri 53

3. Van'ın Sosyal ve Kültürel Değerleri 56
3.1. El Sanatları 56
3.2.Yerel Mimari 58
3.3. Giyim-Kuşam 59
3.4. İnançlar ve Töresel Yapı 59
3.5. Anma Günleri ve Şenlikler 60
3.6. Kültürel Kuruluşlar 62

4. İl' in Turizm Kurumları 63
4.1 Konaklama Tesisleri 63
4.1.1.Oteller 64
4.1.2. Kamp, Kamping İmkanları 67
4.2. Yeme-İçme İşletmeleri 69
4.3. Seyahat Acentaları ve Ulaşım 70
4.4. Turizmle İlgili Özel Mallar Üreten İşletmeler ve Alış Veriş Merkezleri 72

5. Van İlinin Turizm Talebi 73
5.1. İç Turizm Yönünden Van'ın Turizm Talebi 73
5.2. Dış Turizm Yönünden Van'ın Turizm Talebi 74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAN'IN TURİZM SORUNLARINI BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA VE VAN'DA GELİŞTİRİLEBİLİR TURİZM ÇEŞİTLERİ 77

1.Anket Hakkında Genel Bilgiler 77
1.1Anketin Amacı 77
1.2. Anketin Konusu ve İçeriği 77

2. **Anket Bulgularının Değerlendirilmesi** 78
2.1.Konaklama. İşletmelerine Yönelik Anket Sorularının. Değerlendirilerek Sorunların Tespiti 83
2.1.1. Terör Sorunu 83
2.1.2. Tanıtım ve Pazarlama 84
2.1.3. Planlama 86
2.1.4. Alt ve Üstyapı Eksikliği 89
2.1.5. Eğitim 90
2. 2. Van'da Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri 91
2. 2. 1. Göl Turizmi 91
2. 2. 2. Dağ, Doğa ve Yayla Turizmi 92
2. 2. 3. İnanç Turizmi 93
2. 2. 4. Av ve Seyir Turizmi 93

2. 2. 5. İş Turizmi 94
2.6. 2. Sağlık Turizmi 94
2.2.7. Kamp- Karavan Turizmi 95
2.2.8. Kırsal Turizm 95
2.2.9. Bisiklet Turizmi 96

SONUÇ 97

EK 99

KAYNAKÇA 102

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Van Gölü Bileşiminde Bulunan Tuzlar.....14

Tablo 2: Van İli İklim Verileri.....16

Tablo 3: Van'ın Okul, Öğrenci Ve Öğretmen Sayısı.....20

Tablo 4: Van'ın Sınır Ticaretine İlişkin Değerleri.....24

Tablo 5: Van Devlet Hava Limanının Hizmet Verdiği Yolcu Sayısı.....29

Tablo 6: Turizm İşletme Belgeli Tesisler.....64

Tablo 7: Belediye Belgeli Tesisler.....65

Tablo 8: Turizm Yatırım Belgeli Tesisler.....66

Tablo 9: Van İlindeki Kampingler.....68

Tablo 10: Lokantalar.....70

Tablo 11: Van'da Hizmet Veren Seyahat Acentaları.....71

Tablo 12: Yıllara Göre Van'a Gelen Toplam Turist Sayısı.....75

Tablo 13: Van'daki Konaklama İşletmelerinin İşletme Süresi.....78

Tablo 14: Van Yöresindeki Konaklama İşletmelerinin Yan Hizmet Birimleri.....78

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Van'daki Konaklama İşletmelerinin İşletme Süresi (%).....78

Grafik 2: Van'ın Hedef Pazarını Oluşturan Ülkelerden En Önemli İlk Üçü.....79

Grafik 3: Turistin Van'ı Ziyaret Amacının Önem Sırasına Göre Dağılımı 80

Grafik 4: Van'ı Ziyaret Eden Turistin Yaş Grubuna Göre Dağılımı.....80

Grafik 5: Van'da Konaklayan Turistin Cinsiyetine Göre Dağılımı.....81

Grafik 6: Müşteri Profilinin Eğitim Durumu.....81

Grafik 7: Gelen Müşterinin Meslek Grubu.....82

Grafik 8: İşletmelerde Kalan Müşterinin Gelir Durumu.....82

Grafik 9: Van Turizmini Etkileyen Olumsuz Faktörler.....83

Grafik 10: Van'daki İşletmelerin En Fazla Kullandıkları Tanıtım Şekli.....84

Grafik 11: Van'daki Konaklama İşletmelerinin Müşteri Kaynakları.....85

GİRİŞ

İnsanoğlu tarihteki ilk insandan bu yana çeşitli nedenlerle seyahat – yer değişikliği yapmaktadır. İlk insanlarda turizm olayı basit bir yer değişikliğinden ibaret olup, bugünkü anlamda turizm söz konusu değildi. Tarihi çağlarda da seyahatler devam etmiş; ancak bazı çağlarda bu seyahatler hız kazanmış, bazı çağlarda ise şartların uygun olmaması nedeniyle seyahatler azalmaya başlamıştır. Yeni çağda bilim ve teknolojinin gelişmesi, bunun yanında bir takım sosyal-ekonomik hakların kazanılması ile birlikte toplu taşımacılık başlamıştır. İnsanlar kitleler halinde seyahate katılmışlardır. Tarihin her çağında ve ülkelerde seyahat için değişik motifler ön plana çıkmıştır. Mısır, Finike ve Sümerlerde ekonomik sebepler ön planda yer alırken, Romalılarda zevk ve eğlence ön plana geçmiştir. İkinci Dünya Savaşında uçağın kullanılması, savaş sonrasında da uçağın sivil havacılığa intibakı turizm olayında hızlı bir gelişme sağlayarak, yeni bir dönem başlamıştır. Ülkeler ve kıtalar arasında ulaşım kolaylaşarak turistik tatil ve seyahatler artmıştır.

Turizm faaliyetlerinin meydana gelmesinde doğal, tarihi ve ananevi değerlerin önemi oldukça büyüktür. Ancak turistik faaliyetlerin meydana gelmesi kadar bu faaliyetlerin devam ettirilmesi ve geliştirilmesi gerekir. Turizm hareketlerinin gelişimine paralel olarak, turizm kurumları da kapasitelerini artırarak, ortaya çıkan turizm talebine cevap vermeye çalışmışlardır. Turizm emek yoğun bir sektör olup, müşterisi ile yüz yüze ilişki gerektirir. Bunun için turizm sektöründe çalışacak personelin kalifiye olması gerekir. Ülkemizde kalifiye personel ihtiyacını karşılamak için bir takım eğitim kurumları açılmıştır, fakat yeterli değildirler.

Kuzey yarım kürede, orta iklim kuşağında yer alan ülkemiz kıtalar, ülkeler ve iklimler arasında bir geçiş alanıdır. Anadolu dört mevsimi bir arada yaşayan üç tarafı denizle çevrili tarihi ve doğal güzellik bakımından dünyanın ender ülkelerinden biridir. Anadolu; Roma, Asur, Kartaca üçgeninden geçen ve verimli hilal denilen eğrinin ortasındadır. Bu yüzden tarihin ilk çağlarından bu yana Anadolu'da birçok kavim yaşamış ve kendi kültürlerini sergilemişlerdir. Bunun için Anadolu'ya medeniyetler beşiği diyebiliriz. Turizm için gerekli olan tarihi zenginlikler ve doğal güzellikler yeteri kadar mevcuttur. Büyük bir pazar olan turizm gelirinden pay alabilmek için, Türkiye altyapı ve tanıtıma önem vermeli, bu konudaki gerekli çalışmaları ve düzenlemeleri yapmalıdır.

Ülkemiz kumu ve güneşi ile başta yaz turizmi olmak üzere, kış ve yayla turizmine uygundur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş illerinden birisi de Van'dır. Van, büyük oranda temiz gölü yaz turizmine, geniş yaylaları ile yayla turizmine, Erek Dağı, Artos Dağı, Aladağ, Tendürek ve Süphan Dağı ile kış turizmi için gerekli tüm doğal güzelliklere sahiptir.

Hava yoluyla büyük şehirlerle bağlantısı olan ilimize terör olaylarından önce çok fazla turist gelmekteydi. Günümüzde bu sayı düşmüş, yöreyi en çok İranlı turistler ziyaret etmektedir.

Van tarihin çeşitli dönemlerinde değişik milletlerin egemenliğinde kalmıştır. İlk kez Hurriler tarafından M.Ö. 16. yüzyılda yerleşime açılan kent, 1548 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Birinci Dünya Savaşında Rus işgaline uğrayan kent, 1915'de Ermenilere bırakıldı. 2 Nisan 1918 yılında Ermeniler Van'ı boşaltmak zorunda kaldılar. Van'da tarih öncesi ve tarihi çağlara ait birçok kalıntı ve tarihi eser mevcuttur. Bölgede arkeolojik çalışmalar sürdürülmektedir.

Tarih, göl ve doğa cenneti olan ilde, turizmin geliştirilmesi, turizm talebinin oluşturulması gerekir. Bu talebi karşılayabilmek ve turisti memnun edebilmek oldukça önemlidir. Turiste sunulacak mal ve hizmetin kalitesi paralelinde turizmin gelişmesi de o denli iyi olur. Ülkemizde son yıllarda eğitilmiş ara insan gücünün de yetiştirilmesiyle birlikte turiste sunulan hizmetin kalitesi artırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte yeni açılan konaklama tesisleri turisti memnun edebilecek şekilde organize edilmeye başlanmıştır. Van'daki konaklama tesisleri yöreye gelen turizm talebini karşılayabilecek kapasitedir.

Tezin birinci bölümünde, Van'ın genel coğrafi özellikleri, iklimi, bitki örtüsü, nüfusu, ulaşım ve haberleşmesi, sosyal ve idari yapısı incelenmiştir.

İkinci bölüm, Van'ın tarihi gelişimi, turizm potansiyeli, turizm arz ve talebinin ele alındığı bölümdür. Yörenin doğal şartları, tarihi, doğal, sosyo-kültürel değerleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca ildeki mevcut konaklama, yeme içme tesisleri, göl turizmi ve turizme bağlı ulaşım ve seyahat acentaları, iç ve dış turizm talebi incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde de, Van'da bulunan konaklama işletmeleriyle yapılan anket çalışmasının bulguları değerlendirilerek Van'da bulunan konaklama işletmelerine ait veriler sunulmuş ve aynı bulgular ışığında Van'ın iç ve dış turizm yönünden başlıca sorunları, bu sorunların giderilmesi için yapılması gerekli öneriler ele alınmıştır. Ayrıca Van'da geliştirilebilir turizm çeşitlerinden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAN İLİ VE ÇEVRESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. İlin Konumu

Boyutları, bölge içindeki yeri Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan doğusunda İran Devleti, batısında Van Gölü ile Ağrı'nın Patnos, Bitlis'in Adilcevaz, Tatvan ve Hizan, güneyde Siirt'in Pervari, Hakkari'nin Beytüşşebap, Merkez ve Yüksekova ilçeleri ile çevrili olan Van ili, 42 C ^{0} 40 dakika ve 44 C ^{0} 33 dakika doğu boylamları ile 37 C^0 43 dakika ve 39 C^0 26 dakika kuzey enlemleri arasında yer almaktadır.[1]

Bir üçgeni andıran Van Gölü çevresi her üç kenarının dağlarla kuşatılmasından dolayı kapalı bir havza durumundadır. Doğu Anadolu'nun güneyinde yer alan havza, Van Gölü'ne dökülen akarsuların toplama alanı içinde yer alır. Van İli'nin büyük bir kısmı ile Bitlis, Ahlat, Adilcevaz, Tatvan ilçeleri ve kısmen Merkez İlçe havza sınırları içinde kalır. Göl, yüzeyleri ile birlikte 1.797.643 hektar olup Türkiye yüzölçümünün %2.3'ünü teşkil eder.[2]

Yüzölçümü 19.069 km olan Van ilinin; Merkez, Bahçesaray, Başkale, Çaldıran, Çatak, Edremit, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Saray olmak üzere 12 ilçesi bulunmaktadır.

1.1.Topoğrafik Yapı

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat –Van Bölümü'nde yer alan Van Gölü Havzası'nın, batı bölümünde Van Gölü yerleşmiştir.

Van Gölü çevresinin kapalı havza oluşu çok yenidir. Dördüncü zamanda meydana gelen Nemrut Dağı'nın patlaması esnasında, dışarı akıttığı lavlar havzanın batı kesimini kaplayarak bir set yapmış ve bunun ortasında biriken sular bugünkü Van Gölü'nü meydana getirmiştir. Göl, oluşumundan beri dışarı akışı olmayan bir göl olarak kalmıştır.[3]

---

[1] Kadir Yılmaz İlal, **Van İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı**, Van Valiliği Yayınları, Ankara, Eylül 1994, s. 2

[2] Toprak Su Genel Müdürlüğü, **Van Gölü Havzası Toprakları,** Raporlar Serisi: 67, 1971, s. 3

[3] Kaya Kayaçelebi, **Doğunun Yıldızı Van,** Zafer Matbaası, İstanbul, 1990, s.24

Van Gölü Havzası tümüyle dağlık arazi görünümündedir. Eğimler dik, yükselti farkları büyüktür. Bu genel görünümü değiştiren yer şekilleri, alüvyal taban ovaları ile yumuşak eğimli küçük tepelerdir. Havzada yükseltiler genellikle 1650m-2000m. arasında değişmektedir. Doruklarda 3000m.'yi geçen yükselti kuzeydeki püskürme konilerinde 4000m.'ye ulaşmaktadır.[4] Güneyde 2000m –3000m., doğuda 2000m-2500m.yükseklikte dağ ve platolarla kuşatılmış bulunan Van Gölü Havza'sının [5] doğu tarafı güneyine göre daha alçak 2200m.-2400m., dağ sıraları burada daha aralıklıdır. Burada yüksekliği 2900m.'ye yaklaşan dağ sıraları (Kuh Dağı 2850m., Kazan Dağı 2890m., Irgat Dağı 2750m.) ile yükseltileri 3000m.'yi aşan birbirinden uzak dağlar (Erek Dağı 3250m., Hirabit Dağı 3550m., İsabey Dağı 3000m.) çok yerde 2000m.yüksekliğindeki platolar üzerine yükselir. Böylece 800m.-1500m. nispi yüksekliğindeki dağlık yerleri ortaya çıkarmaktadır. Bu dağlar arasında yer yer küçük ovalar yükselir ki, bunların bir kısmı 2000m.'den yüksektir (Özalp, Ahurik, Hoşap ovaları). Havzanın tüm doğu bölümü, genel olarak göz önüne alındığında burada doğu sınırımızdan Van Gölü çanağına kadar genelde bir eğim olduğu gözlenir.[6] Van Gölünün batı ve kuzeyindeki yer şekilleri tek tek yükselen Volkan Dağları (3000m.-4400m.yüksekliğinde) ile bunları çevreleyen neojen tabakalı platolar ve lav platoları (1800m.-2000m.) dır.[7] Çalışma sahamızdaki Bahçesaray ve Çatak'ta yükseltiler azalmaktadırlar.

Genel olarak Van İli'nin yükseltisi 1500m.'nin altına düşmez. İl topraklarının yeryüzü şekillerine göre dağılımında %53.4'i dağlarla, %32.9'u platolarla ve %13.7'si ovalarla kaplıdır. Ovalar dağların eteklerinde ve akarsu vadilerinin genişlediği kesimlerde uzanan küçük düzlüklerde oluşmuştur. İlde dağlar arasında ve eteklerinde geniş platolar vardır.[8]

1.2. Kıyılar

Van Gölü, deniz seviyesinden yüksekliğine rağmen, kıyı girintili ve çıkıntıları, koyları, körfezleri, burunları ve adaları ile deniz görünümündedir.

---

[4] Kültür ve Turizm Bakanlığı,**Van Gölü ve Çevresi Turizm Rekreasyon Master Planı**, Turizm Planlama Genel Müdürlüğü Ankara,1980, s.16

[5] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **Van Kütüğü**, Araştırma Fonu, Yayın No:3, Ankara , 1993, s.3

[6] Reşat İzbırakan, **Cilo Dağı ve Hakkari ile Van Gölü Çevresinde Coğrafi Araştırmalar**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1951, ss.71-74

[7] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, .5

[8] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s.7

Van Gölünün güneyindeki dağların Van Gölü çanağına doğru değişik uzantılar halinde sokulması, gölün kuzey kıyısının çok girintili ve çıkıntılı olmasına ve bir çok yerlerinde de yüksek kıyıların ve yalıyarların oluşmasına neden olmuştur. [9]

Doğu yarısı batı yarısına göre çok sığ olan gölün en sığ kesimleri doğudaki Van Koyu ile Erciş Körfezidir. Bu kesimlerde derinlik 50m.'yi geçmez. Batı kıyılarında sığ alanlar ise çok dar bir şerit oluşturur. Ahlat ile Adilcevaz arasındaki kıyının ayağında yer alan 451m.'lik çukur, gölün en derin yeridir. Göldeki adalar doğu kesiminde ve kıyı yakınındadırlar.

Kumsal kıyılar gölün çevresinde ve adalarda serpilmiş durumdadır. Bu kumsallar kum ve çakıldan oluşmuştur. Kıyıdan açıldıkça su derinliğinde izlenen artış miktarı su sporları açısından çok önemlidir. Göl çevresinde dinlenme amaçlı kullanılan kumsallar olmakla beraber, kullanılmayan kumsallar da vardır. Kullanılmakta olan kumsallardan en önemlisi Van'ın kuzeyindeki Amik Kumsalıdır. Göl kıyılarının dışında akarsuların ovada meydana getirdikleri kıyılar da vardır. Oldukça sığ, yer yer bataklık ve sazlık olan bu kıyılardan turizm açısından faydalanılamamaktadır.

1.3. Ovalar, Plato ve Yaylalar

Van'ın en önemli akarsuları olan Bendimahi Suyu, Karasu, Memedik Çayı ve Hoşap Suyunun vadileri boyunca verimli ovalar sıralanmıştır. Bunlar [10]

Abağa Düzü (Çaldıran Ovası), 314 km^2'lik bir alanı kaplayan ve yükseltisi 2000-2100m.dolayında olan ova, ilin kuzey doğusunda Çaldıranda bulunmaktadır. Bendimahi Suyunun suladığı ova kışın karla örtülür, ilkbaharda karların erimesiyle bataklık görünümünü alır ve yazın suları çekilir.

Muradiye Ovası, Bendimahi Suyunun Van Gölü'ne döküldüğü kesimde bulunmaktadır. Akarsu boyunca Van Gölü'ne doğru uzanan ovanın yüzölçümü 112km^2'dir. Göle doğru hafif eğimle açılan ovanın tabanı Bendimahi Suyunca taşınan alivüyonlarla kaplı olduğundan çok verimlidir.

---

[9] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, age., s.16
[10] İlal, age., ss, 19-20

Tarhani Ovası, Özalp'a bağlı Dorutay bucak merkezinin doğusunda kalan, doğudaki Ahurik Düzü ile birlikte 50km^2'lik bir alanı kaplayan ova, Karasunun yukarı çığırında yer almaktadır. Yükseltisi 2000m.'yi geçen ovada tarım ve hayvancılık yapılmaktadır.

Noşar Ovası, yüzölçümü 80km^2 ve yükseltisi 2000m. dolayındaki ova, Tarhani Ovasının batısında yer alır. Tarım ve hayvancılık yapılır.

Akbulak Ovası, hayvancılığın büyük önem taşıdığı ova, Karasunun orta çığırında bulunmaktadır.

Hoşap Ovası, yaklaşık 180km^2'lik bir alanı kaplayan ova Güzelsu bucak merkezinin güneydoğusunda Tiresin Düzü ve bunun kuzeyinde de Keveren Düzü yer alır. Toprakları çok verimli olan bu ovaların yükseltisi 2400m.'yi bulur. Doğal bitki örtüsünden yoksun ovadan tahıl yetiştirilir.

Havasor Ovası, 190km^2'lik alana sahip ovanın merkezine Gürpınar ilçe merkezi kurulmuştur. Hoşap Suyunun aşağı yatağı boyunca Gümüşdere (Edremit) sınırına dek uzanır.

Saray Düzü, 2100m yükseklikte ve 45km^2'lik alana sahip Saray Düzü, Memedik Çayının yukarı çığırında yer alır. Ovada tahıl ve hayvancılık yapılmaktadır.

Karakallı Düzü, Molla Hasan Düzü ya da Yedi Tepeler olarak da bilinen ova, Saray Düzünün batısında ve bu ovaya bitişiktir. Yüzölçümü 144km^2 ve yükseltisi 2250m. olan ovada tahıl ve hayvancılık yapılır.

Erçek Düzü, yüzölçümü 80km^2 ve yükseltisi 2000m. olan Erçek Düzü üçgen biçimli bir ovadır. Ovanın ortası düz, kenarları hafifçe dalgalı ve güneyinde yer alan dağlar oldukça diktir. Ova özellikle tahıl üretimi açısından önem taşımaktadır.

Van Ovası, Van Gölünün doğusunda 150km^2'lik alan kaplayan, yükseltisi Van Gölü yüzeyine göre 200m'ye ulaşan ova, Van'ın kurulduğu yerdir. Karasu ve Hoşap Suyunun arsında kalan ova , Van Gölü'ne doğru uzanır. Genel olarak düz bir görünümü olan ovada, çevresindeki dağların eteklerinden göle doğru yayılan alçak kabarıklıklar vardır. Van Ovasının kuzeydoğusunda Sıhke Düzü, kuzeyinde Akköprü Düzü, güneyinde de Şamranaltı

Düzü olarak adlandırılan birkaç bölümden oluşur ve oldukça verimlidir.

Erciş Ovası, Van'ın en önemli ovalarından olan ve 150km^2'lik alana sahip ova, Van Gölünün kuzeyindedir. Göl yüzeyine yükseltisi az olan Erciş Ovası, Zilan Deresiyle sulanan ve batıya doğru uzanan Hatun Ovası ve Erciş ilçe merkezinin kurulduğu Suluova olmak üzere iki bölüme ayrılır. Van Gölü çevresinde yer alan ovaların en sulağı ve verimli topraklarla kaplı ovada çok çeşitli sebze ve meyve yetiştirilmektedir.

Plato ve yaylalar, il alanının %32.9'unu, ovalar il alanının %13.7'sini ve dağlar il alanının %53.4'ünü kaplar.

Genellikle platolar dağların arasına sokulmuşlardır. İlin doğusundaki Norduz Yaylası hayvancılık bakımından önemlidir. Abağa Düzünün güneyindeki ortalama 2.450m. yükseklikteki geniş yaylalar kuzeye doğru eğimlidir. Manda Dağı'nın eteklerinde de suyu az otu bol yaylalar yer alır. Karasu Vadisi'ne doğru gidildikçe alçalan yaylalar yer alır. Sulak ve bol otu bu yaylalar hayvancılığa elverişlidir. Ahta Dağı'ndan Erçek Gölünün kuzeyine dek Karasu ile Memedik Çayı arasında otu ve suyu bol olan geniş yaylalar vardır. Ayrıca Hoşap Suyu ile Memedik Çayı arasında, Van Gölü'ne doğru uzanan yüksek ve geniş yaylalar, yer yerde yüksek ovalar vardır.[11]

1.4. Dağlık Bölgeler

Türkiye'nin en yüksek bölgeleri üzerinde bulunan Van ili volkanik dağlarla kaplıdır. Volkanikler, başlıca bazalt ve andezitten meydana gelmişlerdir. Bazaltlar yer yer cruf yapısı, andezitler ise tüf yapısı göstermektedirler. Üst kretasa çökelleri ile yeşil taşlara, dağınıkta olsa rastlanır.

Van ilinde dağlar, il alanında %53.4'nü kaplar. Temeli eski olan bu dağlar çeşitli jeolojik zamanlarda kıvrılıp kırılmış, sonra yeniden yükselerek bugünkü durumuna gelmiştir. Dağların üzerleri düz, etekleri parçalanmıştır. İl alanın kuzeyinde yer alan Ala Dağ (3.255m.), Tendürek Dağı (3.542m.) Van'ı Ağrı ilinden ayırır. Tendürek Dağı'nın doğusunda güneye doğru, İran sınırına paralel olarak uzanan dağlar yer alır (2400m.). Düzenli bir şekilde uzanan bu sıradağların yükseltisi, Zap Suyunun kaynağını aldığı Sorada Dağı'na dek 3.000m.'yi

[11] Yıl Üniversitesi , **age.**,s.11

geçmez. Bu dağlar eğri çay deresinden başlayarak 2600-2700m. yükseltili bir sırt oluşturmaktadır. Karabulak Dağı'ndan sonra yükselti, 2900m.'ye ulaşır. Buradan başlayarak, belirgin biçimde yükselen tepeler birbirini izler. Deveci geçidinin güneyinde yer alan bu dağların yükseltisi 2750m.'dir. Bunların başlıcaları; Dumanlı Dağı, Elekan Dağları, Kırklar Dağı, Tavur Dağı ve Gelin Güveyi kayasıdır. Bu tepeler Korkut tepesine kadar uzar.

Kuzey Bendimahi Havzası ve Karasu Havzasında geniş bir dağlık bölüm güneybatı yönünde uzanır. Bu bölüm kuzeyde 2850m. yükseltili Alikelle Dağı, Abağa Düzüne doğru uzanmaktadır. Abağa Düzünün güneyinde Tarhani Düzü ile Noşar Düzü yer almaktadır. Bu düzlüklere doğru uzanan birtakım sırtlara da rastlanır ki, bunların en yükseği 2710m. yükseltili Çilli Dağıdır.

Abağa Düzü ile Bargiri ovası arasında geniş bir dağ sırası uzanmaktadır. Bu sıra Pirraşit Dağıyla başlar, Pirraşit Dağı sivri bir koni biçimindedir (3200m.). Eteklerinde geniş yaylalar yer alır. Sultan Gölü Çukurluğunun batısında birden (3020m.) ulaşan Manda Dağı yükselir. Bargiri Ovasını Özalp'a bağlayan Hangediği geçidi (2350m.) çevresinde yükselti çok fazladır. Burada Bargiri Ovasının doğusunu çevreleyen İsabey Dağı (3000m.) yükselir. Bu dağ düzenli bir sırt halinde güneybatı yönünde, Karasu Vadisi ile Van Gölü arasında, Şevli Dağı (2900m.) ile sürer. Bu dağın uzantıları, Hanke Dağı (2450m.) ve İrini Dağıdır (2250m.). İlde yükselti güney doğuya doğru gidildikçe artar ve Şehit Tepesinden başlayarak düzgün sıralar oluşturur. Bu dağın uzantıları Ahta Dağı (2810m.) ve Karahal Dağıdır (2700m.).

Tendürek Dağının uzantıları olan asıl sınır dağları, Gündüzin Dağı (3010m.), Koçalan Dağı, Bilecik Dağı, Melek Dağı (2560m.) dır. Kotur Deresi bu dağ dizisini ikiye bölmektedir.

Satmanız Ovası, Akgöl Havzası ve Çölçimen Ovası arasında yüksek ve geniş bir dağ silsilesi görülmektedir. Kuzeydeki kayalık ve sivri dağ Nacarabat Dağıdır (2610m.), Kazan Dağı (2890m.) ve güneyde Kuh Dağı (2850m.) bu kütlenin başlıca yükseltileridir.

Keşiş Gölü Havzasının batı kesimlerinde başlayan dağ sırasında yer alan Erek Dağı yükseltisi (3250m.) dır. Bu dağın Van Ovasına doğru uzantısı Şuşaniş Dağıdır (2750m.).Erek Dağı'ndan güney batıya doğru uzanan dizisi üzerinde yer alan Norkuh Dağı'dır (2800m.).

İlin güneyinde Hoşap Suyunun doğusunda İspiriz Dağları (3688m.) uzanır. İspiriz Dağı aynı zamanda ilin en yüksek noktasıdır.[12]

1.5. Akarsular

Van Gölü 12.000km^2'lik bir alandan sularını toplar. Van'da büyük akarsu yoktur. Çok sayıda küçük akarsular vardır. Bunların çoğu yaz aylarında tümüyle çekilir veya kurur. Dağlık olan il alanında birleşik büyük akarsular oluşamamıştır. Van Gölü Havzası'nın ve ilinin akarsuları genellikle Van Gölüne dökülürler. İl alanında yer alan Memedik Çayı Erçek Gölüne dökülür. İl akarsularının çok sayıda küçük kolları olduğu gibi, ayrıca ilde birçok dere de vardır. Mevcut akarsuların dışında Gürpınar ilçesi civarından Van merkezine kadar kanalla akıtılan yapay akarsu diyebileceğimiz Şamran suyu vardır. Bu su Van ilindeki bahçelerin sulanmasında ve temizlik işlerinde kullanılmaktadır.

Kuzeydoğuda Erciş Körfezine dökülen Zilan Deresi ve Benidmahi Çayı, doğuda Van Koyuna kavuşan Marmit Çayı (Karasu), güneydoğuda Gevaş Koyunun doğu kesimine dökülen Güzelsu ile Dönemeç Suyu (Micinger Suyu), Deliçay, Memedik Çayı ve Kotur Çayı Van'ın en önemli akarsularıdır.

Bendimahi Çayı, Van Gölü Havzasının en büyük akarsularındandır. İlin kuzeyinde, Aladağ ve Tendürek Dağı arasında çeşitli yönlerden gelen kolların birleşmesiyle oluşmuştur. Akarsuyun asıl kaynağı Tendürek Dağının güney batısındaki Sarıgöl ve Kaz Gölünden çıkan sulardır. Çok sayıda kolları olması nedeniyle oluş yönü sık sık değişen bu akarsu, Çaldıran Ovasını sular. Bu kolların en önemlisi, kuzeyden gelen Yağlı Deredir. Bendimahi Çayı daha sonra, derin ve uzun Göndürme Boğazı'na girer. Ardından Muradiye Ovasını sular. Muradiye'nin kuzeybatısında küçük çaplı şelaleler yaparak akar. Burada Muradiye Şelalesi adı verilen turistik bir doğal güzellik oluşmuştur. Van Gölünün kuzeydoğu ucuna dökülen akarsuyun uzunluğu 90km.'dir.[13]

Hoşap Çayı (Güzelsu Çayı veya Micinger Çayı), halk Hoşap Suyu der, büyük bir nehirdir. Temmuz ayında ve ilkbaharda hiç geçit vermez, nehrin suyu gayet tatlıdır. Çay Başkale ve İspiriz Dağlarıyla, Norduz Yaylasından kaynaklarını alır. Koçkıran, Gelispiri ve

[12] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, ss .8-12
[13] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s.15

Geleriş Dağlarından doğan çok sayıda dereciklerle beslenir. Hoşap Ovasından 50m. kadar derinlikten akar. Daha sonra oldukça derin Zernek Boğazı'na girer. Ardından Havasor Ovasına girer. Bu ova dar ve uzuncadır. Ovanın kuzey kenarı boyunca biraz derinden akar. Gevaş'ın kuzeyinde Van Gölü'ne ulaşıncaya kadar da, Zirnek, Arıhan, Dimkasni ve daha birçok derelerle birleşerek Micinger Suyu adını alır. Sonra da, sığ ve bataklık bir kıyıdan Van Gölü'ne dökülür, uzunluğu 130km.'dir.

Karasu Çayı; Özalp'in kuzeyindeki Pirraşit, Ahta ve İsmailbaba dağlarının sularını toplar. Yer yer derin vadilerden geçerek Akbulak düzüne ulaşır. Ardından vadi, iyice daralır ve derinleşir. Buradaki boğazdan çıktıktan sonra Erçek Gölüne 2km kadar yaklaşır. Sonra Timar Ovası'nda geniş bir vadide akarak, sığ bir kıyıda Van Gölüne dökülür. Uzunluğu 130km.'dir.

Zilan Deresi; Bendimahi Çayı'nın batısında yer alan Zilan Deresi, Aladağ'dan inen kollarla beslenir. Boğazdan da kollar alır. Kuzey-güney yönünde akan dere, doğudan sert akışla Hacidiri Deresini alır. Buradan başlayarak yavaş yavaş derin ama sarp ve kayalık olmayan vadide akar. Hacidiri Deresi'nin birleştiği yerden sonra vadi genişler. Erciş Ovasından geçen akarsu, çok eğimli yerlerden geçtiğinden çok hızlı ve sert akışlıdır.

Deliçay; Karamağara-Kertis arasında akan ve Erciş Ovasını suladıktan sonra Van Gölünün kuzeyinden ve Erciş'in doğusundan göle kavuşur.

Memedik Çayı; Saray ilçesi doğusunda, İran sınırından başlayıp batıya doğru akarak Özalp'ten geçer. Mollahasan Düzünün kuzey kenarı boyunca, daha kuzeydeki Karasu çayına paralel olarak akar.10km.uzunluğundaki Memedik Boğazından geçtikten sonra, üçgen biçimli Erçek Ovasına açılır. Bu ovanın ortasından Erçek Gölüne dökülür. Uzunluğu 60km. olan çay ayrı bir havza özelliği taşır.

Kotur Çayı; Saray güneyindeki Çöl Çimen Ovasının sularını toplar. Ak Gölden gelen Mozarabat Deresinin de sularını alarak doğuda Türkiye sınırları dışına çıkarak İran topraklarında Urmiye Gölüne dökülür.

Gedik Çayı; Doğuda Akköprü ve Çomaklı Dağlarından doğar. Baharları taşar, Amik Kalesinin dibinden göle dökülür.

Van ilinde bunlardan başka birçok küçük akarsu daha vardır. Bu akarsulardan İrşat Çayı Erciş Ovasını sular. İlin güneyindeki Kırk Geçit Deresi, Çığı Suyu ve Çatak Suyu da öbür akarsulardandır. Van için çok yararlı olan bir akarsu da Keşiş Gölünden kaynağını alan ve Keşiş Gölünden çıkışta Miri Çayı, Van içine girince de Akköprü Çayı adını alan sudur. Erek Dağının doğusundaki geniş bir çukurluğa ilkbaharda kar ve yağmur suları birikir. Buna Keşiş Gölü denir. Bunun önüne set çekilmiştir. Buradan gelen su, Sıhke Düzünü, Akköprü Düzünü ve Van bahçelerinin bir kısmını sular. Bu suyu Van içinde dolaştıran yeraltı ve yerüstü su kanalları açılmıştır. Diğer bir akarsu da Van merkezinin güneydoğusundan akan Kurubaş Çayıdır. Bu çay, Erek Dağının güneyinden çıkar, yazın kurur.

1.6. Göller

Havzadaki göller, oluşum bakımından genellikle lav set veya krater gölleri grubundandır. Van ili sınırları içinde ise, Van Gölü, Erçek Gölü ve Akgöl dışında 14 tane küçük göl daha bulunur.

Van Gölü 3790 km^2'lik alanı ile ülkemizin en büyük gölü 607 km^3'lük toplam su hacmiyle Hazar Denizi, Aral ve Issık Kul Göllerinden sonra dünyanın dördüncü büyük kapalı gölüdür. [14]

Van Gölü'nün en uzun yeri güneybatıdaki Tatvan koyu ile kuzeybatıdaki Bendimahi ırmağı ağzı arasındadır. Bu mesafe 128 km'dir. Gevaş kıyıları ile Arın Gölü yakınındaki kuzey kıyıları arasındaki genişlik 54 km, Tatvan ve Van iskeleleri arasındaki doğu batı uzunluğu ise 89 km.dir. Göl yüzeyinin deniz seviyesinden yükseltisi, son seviye yükselmelerinden sonra 1650 m'yi bulmuştur. Erciş körfezi ile Van koyunda gölün derinliği 100 m.'nin altında iken bu sahadan batı ve güneybatıya doğru gidildikçe derinlik artmaktadır. Adilcevaz ve Ahlat açıkları ile Reşadiye ve Deveboynu Yarımadası arasında dairesel bir şekil arz eden ve Tatvan Baseni olarak adlandırılan alanda derinlik 400m.'nin üzerine çıkar. Maksimum derinlik Adilcevaz 'ın 18 km güneybatısında 451m. dir. [15]

---

[14] Van Valiliği, **Van İl Yıllığı 1998**, Van, 1999, s.28
[15] Van Valiliği, **age.**, s.29

Geçmişte Van Gölü sularının sık sık yükselip alçalması sonucu, Göl kıyıları oldukça girintili çıkıntılıdır. Sular yükseldikçe alçak yerlere sokulmuş, böylece göl kıyısı girintili çıkıntılı biçim almıştır. Özellikle güney kıyıları, girintili çıkıntılıdır, dik ve kayalıktır (falezlidir). Göle dökülen büyük akarsuların (Ilıca Çayı, Bendimahi Çayı, Güzelsu Çayı) ağızlarındaki sağlık ve bataklıklar dolayısıyla, buradaki kıyılarda göl turizmi açısından faydalanılamamaktadır. Fakat bu kısımların barındırdıkları kuş popülüsyonunun aynen korunması ve seyir yeri olarak yararlanılması gerekir. Küçük akarsuların (mevsimlik akarsu) döküldüğü kesimlerde, bu akarsuların taşıdığı aliviyonlar nedeniyle kıyılar daha düz ve sığdır. Bu akarsuların bulunduğu kesimlerde ve kuru vadilerin ağızlarındaki küçük koyların bulunduğu kesimlerdeki kıyılarda kumsallar bulunur. Bu kesimlerde ve falezlerin önündeki kumsallar da göle girilmekte ve güneşlenilmektedir. Ayrıca Van Gölünün güneyindeki körfez ve koylar turizm açısından çekicidir. Fakat yeterli konaklama ve dinlenme tesisi yoktur.

Van Gölü termik özelikler yönünden ılıman gölge gölleri grubuna dahildir. Yazın 25m. derinliğe kadar sular ısınır ve sıcaklık 20-23C^0 bulur. 25m derinlikten itibaren 5 C^0 altına düşer. Van Gölü'ne yılın 3 ayı girilebilmektedir. Göl yüzme, güneş banyosu ve su sporları için çok elverişlidir. Göl banyosundan sonra insan teni ve saçları yumuşak bir özellik kazanmaktadır. Kışın yüzey sularının sıcaklığı $0C^0$ altına düşer. Bazı yıllar sığ kesimler donar. 1999 yılında sığ kıyılarda görülen donmalar bu tezimizi doğrulamaktadır.

Dünyanın en büyük soda gölü olan Van Gölü yüksek oranda soda içermektedir. (Tablo 1) Yaz aylarında, Van Gölü kenarlarında soda çökelmeleri meydana gelmektedir.

Büyük bir su yüzeyi olan Van Gölü, özellikle denizden uzak bulanan yöre halkı için önemli bir göl turizmi olanağı sağlamaktadır. Van Gölü ulaşım, su sporları, rekreasyon ve turistik yönden büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen yeterince değerlendirilememektedir.

Van Gölünün doğu bölümünde dört küçük ada vardır. Bunlar; Akdamar, Çarpanak, Gadir ve Kuş adaları olup, turizm açısından değerlendirilebilecek doğal değerlerdir. Bunlardan Akdamar Adası, üzerindeki kilise ve doğal güzelliğinden dolayı yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Çarpanak, Gadir ve Kuş adaları henüz turizme açılmış değildirler.

Tablo 1: Van Gölü Bileşiminde Bulunan Tuzlar

TUZ	mg/lt	%
NaCı	8212,78	38,2
Na_2Co_3	5451,01	25,3
Na_2So_4	3466,11	16,1
$NaHCo_3$	3017,17	14,0
Kcı	968,44	4,5
$MgCo_3$	328,85	1,5
$CaCo_3$	17,96	0,08
LiCı	9,16	0,04
$SrCo_3$	1,18	0,005
$Ca_3(So_4)_2$	0,82	0,0003
Toplam	21473,48	100

Kaynak: Orhan Gürbüz,Van Gölü Çevresinin Turizm Coğrafyası, Coğrafya Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Sayı:5, Ayrı Basım, İstanbul, 1997, s.111

Erçek Gölü; Van Gölünün 30km. doğusundaki göl 100km^2'lik bir alanı kaplar. Deniz yüzeyinden 1890m. yükseklikte olan bu göl, Özalp ilçesinden gelen Memedik suyu ile beslenir. Göl adını yanı başındaki Erçek bucağından almıştır. Van-İran demiryolu gölün güneyinden geçmektedir. Dışarıya akıntısı olmayan Erçek Gölünün suyu tuzlu ve sodalıdır. Erçek Gölü ayrıca 1966'dan bu yana yapılan araştırmalarda saptanmış olan 177 gerçekte ise 200'ü bulduğu tahmin edilen kuş türü ile Türkiye'nin kuş cennetlerinden birisi olarak anılmaktadır. Burada kuş seyretme kuleleri kurulmalıdır.

İl sınırları içindeki diğer göller; Keşiş Gölü (Turna Gölü) eskiden yapay bir gölcük durumundayken bol kaynaklarla beslenerek bugünkü halini aldığı sanılmaktadır. Bu gölün yüzölçümü 4km^2'den fazladır. Akgöl; Salhane Deresi ile beslenir. Yüzölçümü 4km^2'den fazla olan gölün yükseltisi 2449m'dir. Kaz Gölü; Kotur Çayı'nın yukarı çığırında yer alır. Bu gölün batısında 2350m yükseltide Sor Gölü, bunun kuzeyinde Engiz Gölü daha kuzeyde ise Hasan

Timuran Gölü yer alır. Sultan Gölü, Manda Dağı ile Pirraşit Dağı arasında, Abağa Düzüne açılan vadinin başında 2434m yükseltide yer alır. Yüzölçümü 1km olan bu göl kar ve kaynak sularıyla beslenir. Suyu soğuk ve berraktır. İmaris Gölü, Keşiş Gölünün kuzeyinde Irgat Dağı eteklerinde yer alır. Bu gölün biraz batısında da Çenge Gölü bulunur. Hıdırmenteş Gölü, İlin kuzeyinde Kavak Dağının eteklerinde 2600m yükseltide yer alır. Tendürek Dağının eteklerinde ise Sarı Göl bulunmaktadır.[16]

2. İklim

İklim olayı turizm olayından bağımsız olmakla birlikte, turistik mahallin çekiciliği üzerinde etkili olmaktadır. Hemen hemen bütün turizm çeşitlerinde iklimin farklı türleri tercih edilmektedir. Örneğin; dinlenme turizmi için güneşlik süresi uzun olan, az yağışlı ılıman iklim tercih edilmektedir. kış turizmi için ise soğuk hava ve yeteri kadar kar yağışı istenmektedir.[17]

Bir turistik mahal kendi özelliklerine uygun iklim şartları açısından istikrarlı değerlere sahip olduğu takdirde cazibesi artmakta, turistlerin iklimi istikrarlı olan yerleri daha çok tercih ettiği görülmektedir. İklim şartlarının turizm olayından tamamen bağımsız olduğu, turizmin bu şartları veri olarak kabul etmesi gerektiği de açıktır. Kitlelerin genel tercihlerine uygun iklim özellikleri turistik mahallerin cazibesini arttırmaktadır.[18]

Deniz yüzeyinden çok yüksek, deniz etkilerinden uzak ve yüksek dağlarla çevrili olan Van Gölü Havzasında karasal iklim egemendir. Van Gölünün varlığı kışların komşu illere göre daha yumuşak geçmesine yol açar. Van'da kışlar oldukça uzun geçer. Bunun nedeni, göl çevresindeki dağlarda karın eksik olmayışıdır. Ovalık kesimlere dağlara göre daha ılımandır. Yaz ayları güneyden esen sıcak ve nemsiz Basra alçak basınç rüzgarının etkisiyle kurak ve sıcak geçer.[19] Van Gölü çevresinde, yazın tabii plajları, yaylaları, dağların karlı başları ile dört mevsimi bir arada görmek mümkündür. Yağışlar genellikle ilkbahar ve sonbaharda yağmur ve karla karışık yağmur halinde, kışın ise kar halinde görülür. Uzun yılların ortalama yağışı 386 kg/m^2 iken bu miktar 1991'den itibaren 454 kg/m^2 çıkmış, bu da Van Gölünün yaklaşık 2m yükselmesine sebep olmuştur. Yıllık sıcaklık ortalaması $8.8C^0$ dır. En soğuk ay olan Ocakta en düşük sıcaklık $-28.7C^0$, en sıcak ay olan temmuzda en yüksek sıcaklık $37C^0$, dır.

[16] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, ss.21-22
[17] Hüseyin Saraçoğlu, **Akdeniz Bölgesi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, ss.482-483
[18] Tunca Toskay, **Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım**, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul,1989, s.191
[19] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s.22

Rüzgar kış aylarında doğudan, yaz aylarında ise batıdan eser. Senenin ortalama 120 günü güneşlidir. Sisli gün sayısı oldukça azdır. Nemlilik oranı yazın % 46, kışın % 71 ve ortalama % 59 dur. Yıllık basınç ortalaması 827 mb dır. En düşük basınç 805 mb, en yüksek basınç ise 845 mb dır. [20] Van'ın iklim verileri (Tablo 2)' de görülmektedir.

Tablo 2: Van İli İklim Verileri

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Ort. Akt. Bas.	824.0	827.0	826,0	827.0	827.0	827.0	825.0	826.0	829.0	832.0	831.0	829.0	829.0
Ort.Sıcaklık	-4.00	-3.60	-0.60	7.00	12.90	17.70	22.00	21.60	17.00	10.30	4.40	-1.20	8.70
En Yük.Sıc.	12.60	14.30	20.40	24.00	26.70	33.50	37.50	36.70	32.60	28.80	20.10	14.50	37.50
Ort.Trop. Gü.					0.30	8.00	8.10	1.10					
En Düş. Sıc.	-28.7	-28.2	-20.2	-17.7	-6.60	-2.60	3.60	5.00	2.20	-14.00	-20.50	-21.30	-28.70
Ort. Don. Gü.	30.00	27.00	24.60	8.20	0.20								
Ort. Bulutluluk	5.70	5.50	5.60	5.30	4.40	2.40	1.70	1.50	1.50	3.50	4.50	5.20	3.90
Ort. Aç. Gün	4.50	4.10	3.60	3.90	6.10	14.80	19.30	21.30	20.60	11.60	7.60	6.00	123.70
Ort Bul. Gün	19.10	17.10	20.60	21.40	22.20	14.80	11.50	9.60	9.60	17.00	18.40	18.60	200.00
Ort. Kap. Gün	7.30	6.40	6.80	4.70	2.70	0.40	0.10	0.10	0.10	2.40	4.00	6.30	41.30
Ort.Yağ.Mik.	38.40	33.80	44.60	46.30	43.40	17.90	5.30	3.10	11.50	44.40	47.00	31.40	337.00
Ort.Kar.Gü.	23.10	22.60	14.20	2.20						0.20	3.50	14.40	80.40
Ort.Rüz. Hız.	2.30	2.00	2.10	2.20	2.00	1.80	1.90	1.90	2.00	1.90	1.90	2.00	2.00

Kaynak: Van Valiliği, Van Meteoroloji Bölge Müdürlüğü Verileri

Van Gölü çevresinin iklim özellikleri göl turizmi ve güneşlenme açısından da elverişlidir. Ortalama açık gün sayısı 123,70 olan Van'da, temmuz ve ağustos aylarının ortalama sıcaklığı $21C^{0'}$nin üstündedir. Bu aylarda güneşlenme süresi 11 saatti bulmaktadır.

Van Gölü çevresinde kış mevsiminin uzun sürmesi, yağan karın yıllık ortalama 80.40 gün yede kalması kış turizmi için büyük bir potansiyel arz etmektedir. Kışın kar kalınlığı bazı yerlerde 1m-1.20m.'yi geçmektedir. Van'ın çeşitli yerlerine özellikle Erek Dağına kayak merkezleri kurularak kış turizmine açılabilir.

[20]Van İl Çevre Müdürlüğü,**Van İli Çevre Durum Raporu,** Van Valiliği Yayınları, Van, 1997, ss. 47-48

3.Yeraltı Zenginlikleri

Van ve çevresi maden kaynakları bakımından oldukça zengindir. Maden kaynakları genellikle jeolojik yapının teşekkülü ile yakından ilgilidir. Özellikle birinci zaman tabakası üzerinde demir, ikinci ve üçüncü zaman tabakalarında krom yatakları bulunmaktadır. MTA Doğu Anadolu Bölge Müdürlüğünce tespit edilen Van ili enerji ve maden kaynakları şunlardır:[21]

Bakır, kurşun ve çinko; Erciş'in 20km. kuzeyinde Zilan Vadisi (Taşkapı Köyü) ile Çatak'ın kuzeybatısında rastlanır.

Magnezyuma, Özalp'in Oynaklı Köyü dolaylarında rastlanmıştır. Kromun ise Özalp'in kuzeydoğusunda Yukarı Balçıklı ve Koçkıran Köyleri civarında yatakları mevcuttur.

Çaldıranın 30 km. doğusu ile Van-Çatak-Narlı-Gevaş-Bahçesaray'da demir yatakları vardır.

Van-Erciş-Kocapınar sahasında 1.4 milyar ton görünür "perlit'' rezervi tespit edilmiştir.

Pomza; Van'ın Mollakasım ve Atmaca Köyleri ile Erciş'in Kırkpınar ve Köylerinde yapılan ön araştırmalar ve kimyasal analizler ışığında kalite ve rezerv açısından çok zengin pomza yatakları tespit edilmiştir.

Tuğla kili, tuğla hammaddesi olarak kullanılan kil, pomza yatakları bakımından yörede yeterli potansiyel mevcuttur. Bu rezervin merkezi; Merkez (Bardakçı Köyü), Muradiye ve Çaldıran yataklarıdır.

Van-Başkale-Bordere, Van-Başkale-Poyrazalan ve Van-Başkale-Kırbalı'da "kükürt'' rezervlerine rastlanmaktadır. Özalp'ta küçük çaplı "manyezit'' yataklarına rastlanır.

Tuz, Tuzlu-jipsli formasyonun yıkanması sonucu oluşan tuzlu su kaynağının göletlerde buharlaşması ile elde edilmektedir. Van ve çevre köylerin ihtiyacını karşılamak için

[21] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, age., ss.745-75

satış yapılmakta olup, üretim ortalama 600ton/yıl dır.

Petrol arama ile ilgili çalışmalar sadece TPOA elemanlarınca yürütülmektedir. 1915 yılından önceleri, Van Gölünün doğusundaki Muradiye'nin 14 km. güneyindeki (Ulaşan) Köyünde çıkarılan ham petrol yatağından Ruslar yararlanmışlardır.

Kömür ve Linyit, kömür sahası Van Gölü kuzeyindeki Erciş'in kuzeybatı kısmında,Yöreli Köyü kuzeyi ile Tendürek Yaylasının güneyi arasındaki havzadır. Linyit ise, Van'ın 40km. güneydoğusunda Hoşap civarında, diğeri de Van'ın 75km. güneydoğusunda Başkale yöresi, Şahmanis Köyü, Van-Hakkari yolu üzerinde Gürpınar'ın 40km. güneydoğusundaki linyit yataklarıdır.

Jeotermal; Erciş'e 20km uzaklıkta Zilan Vadisi içerisindeki birçok yerde sıcak su kaynakları gözlenmektedir. Jeokimyasal verilere göre jeotermal alanda 180-200C^0 hazne sıcaklığı bulunmaktadır.

Doğal Karbondioksit; Çaldıran'da evlerin altından CO_2 gazı çıkmaktadır. Açılan kuyulardan (4 adet kuyu) kış aylarında düzenli olarak ölçüm alınmakta ve değerlendirme yapılmaktadır.

Sıcak Su-Maden Suları; Van-Başkale-Çamlık mevkiindeki sıcak su sahası Hakkari M 52 Al paftası içerisinde, Van-Hakkari karayolu üzerinde Zap suyu kıyısındadır. Akbaş Köyü maden suyu, Erciş'in kuzeybatısında Kocapınar bucağının 3km. kuzeybatısında Akbaş köyündendir. Hasanabdal Kaplıcası, Erciş'in kuzeydoğusunda Kertis bucağının Hasanabdal Deresi mevkiindedir. Deftriş kaplıcası, Muradiye ile Çaldıran arasında Deftriş köyü civarındadır.

4.İlin Sosyal Yapısı

Kişiyi turizme katılmaya yönelten etkenlerden bazıları da kalabalık nüfuslu, gürültülü ve havası kirli şehirlerden uzaklaşmaktır. Şehirlerde oturanların kırsal kesimlerde oturanlara göre turizme katılma oranı daha yüksektir.

Nüfus artışı, sanayinin gelişmesi, imalat sanayinde artışlar, çalışma saatlerinin azalması ile ortaya çıkan ve gittikçe artan boş zaman aileyi meydana getiren fertlerin büyük bir kısmının çalışması ve böylece milli gelirdeki artış oranı ve benzeri sebepler, toplumu meydana getiren fertleri de çeşitli arayışlara sevk etmek zorunda bırakmıştır. Böylece turizm olayı da bu arayışların sonucuna bağlanabilir. Başka bir deyişle bu arayışlar günümüzdeki modern turizm olayını şartlarını hazırlamıştır diyebiliriz.[22] Bir ülkenin nüfus düzeyindeki artış, genel olarak turizm talebini de artırmaktadır. Yapılan araştırmalar kişinin yaşı ile seyahate katılma arasında bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.[23] Genelde 14-28 yaşları arasındaki gençlerin ve 50-60 yaşları arasındaki insanların turizm hareketlerine daha büyük oranda katıldıkları gözlenmiştir. Orta yaş grubundaki insanların yaşamlarını kazanma uğraşları, aile sorumlulukları turizme katılmalarını engellemektedir.[24]

Nüfus; Sosyal yapıyı oluşturan ve değiştiren en önemli faktördür. Nüfusun mutlak miktarı, cinsiyete göre dağılımı, artış hızı, şehirli veya köylü olma özelliği, iktisadi faaliyet dallarına göre dağılımı, yaş gruplarına göre ayırımı, eğitim seviyesi gibi çeşitli açılardan ele alınması, bir anlamda sosyal yapının incelenmesidir.[25]

DİE'nin 1990 yılı sayımına göre Van'ın nüfusu 642.099 kişidir. 1997 yılı sayımlarına göre ilin nüfusu 762.719 kişiye yükselmiştir. 1997 yılının nüfus sayım sonucuna göre il ve ilçe merkezlerinde 381.060 (%49.9), bucak ve köylerde ise 381.659 (%50.1) kişi yaşamaktadır.[26]

Van ili nüfus varlığı açısından, Türkiye'nin orta büyüklükteki illerinden biridir. Bu nüfus ile ülke nüfusu içindeki payı %011.3'dür. Ülke genelinde nüfus büyüklüğü açısından yapılan sıralamada Van, 39. il durumundadır. 1990 ile 1997 arasında D.İ.E. verilerine göre Van'ın nüfus artış oranı %25.24 ile, Türkiye ortalamasının (%15.06) üzerinde artan 22 il arasında 11. sıradadır. Buna karşılık nüfus yoğunluğunun (km^2'ye 35 kişi) olduğu görülür.[27]

---

[22] Nusret Çetinkaya, "Antalya'nın Turizm Potansiyeli," Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Anabilim Dalı , 1992, s. 26)
[23] Toskay, **age.**, s.127
[24] İsmet S. Barutçugil, **Turizm İşletmeciliği**, Beta Yayınları , İstanbul ,1989, s.33
[25] Çetinkaya, **age.**, s.27
[26] D.İ.E., **Genel Nüfus Tespiti 1997**, Yayın No:1998/1, Ağustos 1998, s.7
[27] Van Valiliği, **age.**, s. 73

Van nüfusun yaş yapısı ülke genelinden oldukça farklıdır. İlde 0-14 yaşlarındaki genç nüfusun payı hep ülke ortalamasının üzerindedir. Buna karşılık çalışma çağındaki 15-64 yaş grubunun payı ülke ortalamasının gerisinde olmuştur. Van'da 0-14 yaş grubunun fazla yükselmesinde, geleneksel kültürün hakim olduğu bölgede doğurganlık düzeyinin yüksek olmasının payı büyüktür. Van'daki doğurganlık oranı %05.31 ile %0 2.65 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir.[28]

Eğitim: Van, eğitim kurumları ve bu kurumların sahip oldukları teknik imkanlar bakımından, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli illerinden birisidir. Fakat Türkiye genelinde kıyaslandığında iyi olmadığı görülmektedir. İlde okur yazarlık oranı %60'tır. Kadınlarda okur yazarlık oranı ise daha düşüktür. Okuma yazma bilenlerin %62'si bir okulu bitirmiştir. Kırsal kesimlerde okuma yazma oranı %41.6 ile İl yüzdesine yaklaşmaktadır. İl toplamı içinde, okul bitirenlerin içerisinde lise ve daha üst düzey eğitim yapanlar %6.1'lik paya sahiptirler.[29]

1999-2000 Eğitim ve öğretim yıllında Van genelindeki okul öğrenci ve öğretmen sayısı (Tablo 3)'teki gibidir.

Tablo3: Van'ın Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı

Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
843	18.1227	5.450

Kaynak: Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

Okulların %71'i İl genelindedir. İlköğretimde on merkezde, 55 merkezi okula, 208 köy okulundan toplam 3.841 öğrenci "taşımalı ilköğretim uygulaması'' kapsamında eğitim imkanına kavuşturulması imkanları sağlanmıştır.[30]

İlde yabancı dil ağırlıklı eğitim yapan özel 5 tane kolej ve 1 tane Anadolu Lisesi vardır. Mesleki eğitim veren okulların toplam sayısı 7'dir.

[28] İlal , age., ss. 68-74
[29] Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri
[30] Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

20 Temmuz 1982 yılında kurulan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesine bağlı 9 tane fakülte (Fen- Edebiyat, Eğitim, Ziraat, Veteriner, İlahiyat, Tıp Fakülteleri, Güzel Sanatlar, Mühendislik, İktisadi ve İdari Bilimler), 3 enstitü (Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Sağlık Bilimleri), 12 tane yüksekokul, 13 tane Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1.118 öğretim elemanı ve 12.547 öğrenci ile eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.[31]

1999 Köy Hizmetleri İl Müdürlüğünün verilerine göre 572 köyden 568'ine elektrik ve telefon hizmetleri götürülmüş durumdadır. Aynı yıl 572 köyün 430'unda içme suyu yeterli, 123'ünde yetersiz ve 19 köyde de içme suyu yoktur.

Sağlık Hizmetleri: Van genel sağlık bütçesinden il sağlık harcamaları için ancak %03 oranında bir pay alabilmektedir. Bu da hemen hemen Türkiye'de sağlık harcamalarından en az pay alan il anlamına gelmektedir.[32]

Van İl Sağlık Müdürlüğü'nden aldığımız bilgilere göre, Van merkezde Üniversite Araştırma Hastanesi, Van Devlet Hastanesi, SSK Hastanesi, Van Doğumevi Hastanesi, Yüksek İhtisas Hastanesi, Erciş'te Erciş Devlet Hastanesi, Muradiye'de Muradiye Devlet Hastanesi, Başkale'de Başkale Devlet Hastanesi, Özalp'ta Özalp Devlet Hastanesi, Çatak'ta Çatak Devlet Hastanesi olmak üzere 10 tane hastane vardır. Bunun yanında 1 tane özel poliklinik, Van'da 2 tane Verem Savaş Dispanseri, 3 tane AÇS/AP Dispanseri, 48 tane sağlık ocağı ve 99 tane sağlık evi bulunmaktadır. Ayrıca Van'da 1 tane Askeri Hastane vardır. Van İli'nin genelinde 96 tane uzman doktor, 154 tane pratisyen doktor ve 12 tane diş doktoru bulunmaktadır.[33]

Van ve ilçelerinde özel sağlık kuruluşu olarak "Özel Divan Polikliniği" bulunmaktadır. Özel sağlık kuruluşlarının yetersiz olmasının önde nedenlerinden biri, İldeki uzman doktor sayısının yetersizliği ve bu doktorların birkaç sağlık kurumunda yoğunlaşmasıdır.

---

[31] Yüzüncü Yıl Üniversitesi 1999 Yılı Yayın Bülteni
[32] İlal, age., s.80
[33] Van İl Sağlık Müdürlüğü 1999 Yılı Verileri

5. İlin Ekonomik Yapısı

Normal yaşamını sürdürdüğü yerde alıştığından daha fazla harcama eğilimi içinde olan turistin harcamaları sonucu yaratılan satın alma gücü turizmin en önemli ekonomik etkenlerinden biridir.[34]

Kişinin geliri turizm açısından çok yönlü etkiye sahip bulunmaktadır. Bu etkinin bir kısmı kendini dolaylı, bir kısmı da dolaysız olarak hissettirmektedir. Esasen turizm olayının öznesini etkileyen sosyolojik ve ekonomik faktörler karşılıklı etkileşim halinde bulunmaktadırlar. Sosyal durum, kültür, yaş gibi faktörlerle gelir arasındaki ilişki oldukça önemlidir.[35]

Turizmin ekonomik işlevi daha çok dışardan ülkeye turist gelişinin artması ile önem kazanır. Turistlerin yapmış oldukları harcamalar turist kabul eden ülke ekonomisine yapılan bir likidite enjeksiyonu özelliğindedir.[36] Bu paranın yeniden harcanması ve dolaşımı sonucu tüm ekonomiye yayılır. Turistin harcaması, gidilen bölgedeki geliri kendisinde daha fazla artırır. Harcama katlanarak büyümüştür ve bu durum çarpan kavramı ile açıklanır. Çarpan, turistin harcamaları sonunda ne kadar gelir artışının sağlanacağını gösteren bir katsayısıdır. Otel sahipleri, lokantacılar, ulaştırma işletmeleri sahipleri ve turistten doğrudan gelir sağlayan diğer kişiler bu gelirin bir kısmını ücret, rant, faiz ve satın alınan mal bedelli şeklinde toplumun diğer kesimlerine dağıtırlar. Aynı şekilde ücret, rant, faiz geliri sağlayanlar ve ürettikleri veya pazarladıkları mal veya hizmet bedeli olarak gelir elde edenlerde bu gelirlerini harcarlar. Bu şekilde gelirlerin toplam değeri ilk harcamada daha büyük olur.[37] Turistik gelir çoğaltanların Türkiye için hesaplandığında, turistik tüketim harcamalarının en direk ve uyarılmış gelir etkisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Van bölgesinin ekonomik yapısı içinde tarım, sanayi ve ticaret önemli unsurlardandır. Bu unsurların en önemlisi yöre halkının gelir kaynağını oluşturan tarım sektörüdür.

---

[34] Barutçugil, **age.,** s.12.
[35] Toskay, **age.**, s.13
[36] Hasan Olalı ve Alp Timur, **Turizm Ekonomisi,** Ofis Ticaret Matbaacılık Şti., İzmir,1988, s.108
[37] Barutçugil, **age.**,s.12

5.1. Tarım

Van Gölünün etkisiyle ılıman bir iklime sahip Van ekonomisinde tarım ve hayvancılık egemendir. İlde işlenen arazi 365.312 hektar olup, işgücünün %74'ü tarım ve hayvancılık sektöründedir. Van'da tarımsal uğraşlar arasında hayvancılık ağır basar eskiden beri tarımda ağırlıklı yeri olan hayvancılığın önemi zaman içinde daha da artmıştır. İl doğal koşulları, alanının %70'inin çayır ve meralardan oluşması, nüfusunun %51'inin kırsal kesimde yaşaması hayvancılığın il için önemini arttırmıştır. İlde en çok beslenen hayvan koyundur. Ayrıca sığır, keçi ve kanatlı hayvanlarda yetiştirilmektedir. Fakat uygulanan yanlış politikalar ve terör sebebiyle köyden kente göçler başlamış, hayvancılığın gerilemesine sebep olmuştur.1995 yılından itibaren küçükbaş hayvan varlığı gerilemeye başlamıştır. 1999 yılında İran'dan getirilen küçükbaş hayvanların sayısında %55 oranında bir artış meydana gelmiştir.[38]

Karasal iklimin hüküm sürdüğü yörede kuru ziraat yaygın olarak yapılmaktadır. Ancak son yıllarda yapılan baraj ve sulama kanallarının işletmeye tam olarak açılması ile birlikte büyük ölçüde sulu tarıma geçilmiş olacak ve alınan verim artacaktır. Van ili yöresinde yetiştirilen meyve türlerinin hemen hepsini ılıman iklim meyveleri oluşturmaktadır. Yörede yenidünya ve muşmula hariç azda olsa bütün sert çekirdekli ve sert kabuklu meyve türlerine rastlamak mümkündür. En çok yetiştirilen sebzelerin başında baş lahana ve kavun gelmekte bunlar sırasıyla karpuz, domates, patlıcan, sivribiber, kabak izlemektedir. Van ili sebze üretimi Türkiye sebze üretiminin % 2.48'ni karşılamaktadır. Sebzecilik genellikle aile işletmeciliği şeklinde açıkta yapılmaktadır. Bağ alanları ve bu bağlardan elde edilen ürün son derece yetersiz durumdadır.

Toplam işlenen arazinin yaklaşık %41'ini tahıl tarımı oluşturmaktadır. Tahıl tarımı içinde en büyük payı buğday ve arpa almaktadır. Çavdarın ekimi ise yok denecek kadar azdır. Tahıl ekim alanlarının büyük bir kısmında kuru tarım yapılmaktadır. Yem bitkileri işlenen arazi içinde ürün gruplarının ekilişi bakımından tahıldan sonra olup yonca ve korunga tarımı yapılmaktadır. Endüstri bitkileri, ürün grupları içerisinde ekiliş alanı itibariyle 3. sıradadır. Şeker pancarı, patates ve tütün üretimi yapılmaktadır. Yemeklik dane baklagillerin oranı ise

[38]Van Sanayi ve Ticaret Odası (VATSO)1999 Yılı Verileri

endüstri bitkilerinden sonra gelmektedir. Yemeklik dane baklagil olarak mercimek, nohut ve fasulye üretimi yapılmaktadır.[39]

5.2. Ticaret

Ticaret, Van ekonomisinin tarımdan sonra en ağırlıklı kesimidir. Bu kesim gerek çalışan sayısı, gerek il gayri safi hasılası içindeki payı açısından imalat sanayinden önde gelmektedir. Ancak, İlde gelişkin bir ticaret kesiminden söz edilemez. Çünkü ticaret kuruluşları küçük çaplı ve daha çok yerel gereksinimleri karşılamaya yönelik perakendeci işletmelerdir.

Hayvansal ürünler ve geleneksel el sanatları ürünleri İlde ticarete konu olan başlıca mallardır. İl dışına canlı hayvan, et, tiftik, halı, un, bulgur, tuz, peynir, tereyağı, ceviz, yem, çanak-çömlek, kimi kuyumculuk işlemleri ve yerli dokuma satar. İl öteki illerden tüketim malları, makine vb. alır.

İl merkezinde toptancı haliyle et kombinasının bitişiğinde hayvan pazarı vardır. Gezici mandıralar, süt mevsiminde yaylalara çıkarak üreticiden sütü yerinden alırlar.

Van ticaretinin bir başka özelliği, bir sınır ili olması nedeniyle yörede sınır ticareti yapılmasıdır. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Bölgesel Gelişme Politikaları kapsamında düzenlenen sınır ticareti, 1987 yılından başlayarak il ve bölge kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Fakat sınır ticaretinin kapsamı zamanla daraltılmış bunun neticesinde 2000 yılında durma noktasına gelmiştir.

Sınır ticareti ile gerçekleşen ihracat ve ithalata ilişkin değerler yıllar itibariyle (Tablo 4)'teki gibidir.

Tablo 4: Van'ın Sınır Ticaretine İlişkin Değerleri

Yıllar	İthalat $	İhracat $
1997	46.006.909	3.493.682
1998	55.754.730	5.493.682
1999	16.849.558	4.425887

Kaynak: Van Ticaret ve Sanayi Odası (VATSO) 2000 Yılı Verileri

[39] Van İl Çevre Müdürlüğü, **age.**, s.128

Van Sanayi ve Ticaret Odası Başkanlığından aldığımız verilere göre, sınır ticareti yoluyla yapılan ithalatta ağırlığı motorin teşkil etmektedir. 1997 yılında gelen motorinin miktarı 207.969 ton, değeri 42.105.000 $ dır. 1999 yılında gelen motorinin değeri 16.664.210$'dır. Motorinin toplam ithalattaki payı %98.89'dur.[40]

1997-1999 yılları arasında sınır ticaretine konu olan mallar:[41]

İhracat: Segmen, piston, muhtelif kırtasiye, elektrik malzemesi, kontür ölçüm parçası, tartı aleti, jüt kanaviçe, zımba teli, pres yağı, iplik, çember, vida, cam çubuk, kauçuk, hortum, kalemtraş, toplu iğne, yağ keçesi, dekor boyası, debriyaj balatası.

İthalat: Hurma, bal, elma, patlıcan, yer örtüsü, darı, çekirdekli kuru üzüm, lavabo taşı, karpuz, su musluğu, seramik süs eşyası, kişniş tohumu, kına ve çörek otu.

Sınır ticareti il ve bölge ekonomisine olumlu ve geliştirici yönde etki etmektedir. Yöre halkının ihtiyaçları ucuz bir şekilde karşılanmaktadır. Devletin bir yatırım faaliyeti olmaksızın istihdam imkanı oluşmakta ihracat yapılmakta ve kaçakçılık önlenmektedir. Buna ilave olarak İran'la dostluk ilişkilerinin kurulmasına vasıta olmaktadır. Sınır ticareti ile halen 160 şirket ve 63 gerçek kişi iştigal etmektedir. [42]

5.3. Sanayi

Van'ın ekonomik yapısı genellikle tarımsal üretime ve hayvancılığa dayandığı için, kurulan sanayi tesislerinin önemli bir kısmı tarım ürünlerine dayalı sanayi tesisleridir. Van sanayisi gelişmemiş, 1968'de İlin kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınmasıyla yapılan kimi yatırımlarla çok sınırlı bir canlanma yaşamıştır. 1970'lerde ilde kamu kesimi, çok ortaklı şirketler ve kooperatifler bazı yatırımlar yapmışlardır. Van İlinde kurulan sanayi işletmeleri genel olarak gıda sanayi, dokuma-giyim eşyası ve deri sanayi, plastik ürünleri sanayi, taş ve toprak sanayi, diğer imalat sanayi şeklindedir.

Van'da, Merkez İlçe ve Erciş'te olmak üzere iki tane Sanayi ve Ticaret Odası vardır.

---

[40] VATSO 1999 Yılı Verileri
[41] VATSO 1999 Yılı Verileri
[42] VATSO 2000 Yılı Verileri

İldeki mevcut sanayi tesisleri içinden en önemlileri şunlardır:[43]

Van Yem Fabrikası: 1978 yılında üretime açılmış, kurulu kapasitesi 12ton /saattir.

Van Süt Mamulleri İşletmesi: 1976 yılında faaliyete geçmiş, günde 20 ton süt işleyebilecek kapasitededir.

Et ve Balık Kurumu Van Et Kombinası:1980 yılında faaliyete geçmiş, günlük olarak 200 büyük baş 2000 küçük baş hayvan kesimi kapasitesine sahiptir.

Sümer bank Van Deri ve Kundura Sanayi İşletmesi:1981 yılında deneme üretimine başladı. İşletmenin kurulu kapasitesi 1.000.000 çift / yıldır.

Van Et Entegre Sanayi ve Ticaret A.Ş.:1988 yılında üretime açılmış kapasitesi 48.000 baş /yıl sığır eti, 250.000 baş/yıl koyun eti ve 2.000 ton/ yıl şarküteridir.

Van Yün İpliği Sanayi ve Ticaret A.Ş.:1977 yılında üretime açılmıştır. Kapasitesi 650 ton/ yıl yün ipliği ve 151.200 adet /yıl battaniyedir.

Van Çimento Sanayi:1969 yılında üretime başlamıştır.196.000 ton/ yıl klinker kapasitede olup, çimento kapasitesi 235.000 ton/ yıldır.

Erciş Şeker Fabrikası: 1988 yılında üretime açılan fabrikanın üretim kapasitesi 1.500 ton/ gün şeker pancarıdır.

Ayrıca Van'da 1 tane Organize Sanayi Sitesi, çok sayıda Küçük Sanayi Sitesi (32) her geçen yıl giderek artmaktadır. Başlıcaları: Van Yeni Küçük Sanayi Sitesi, Van Marangozlar Keresteciler ve Hızarcılar Sanayi Sitesi, Özalp Küçük Sanayi Sitesi, Erciş Küçük Sanayi Sitesi ve Van Yeni Küçük Sanayi Sitesinin İkinci Kısmı.

[43] VATSO 2000 Yılı Verileri

6. Ulaştırma ve Haberleşme

Sanayileşme ve devamlı nüfus artışı şehirlerin büyümesine, yaşanılan çevrenin tabiatla ilişkisinin en az seviyeye inmesine sebep olmuştur. Ayrıca çalışma hayatındaki ihtisaslaşma ve otomasyon fertlerin psikolojik ve fizyolojik olarak yorulmalarına sebep olmakta, değişik bir çevrede tatil yapma ihtiyacı şiddetini artırmaktadır. Bununla birlikte seyahat vasıtalarının da gün geçtikçe gelişmesi, günümüz turizminde ulaştırma ve seyahat kavramlarını insanların mekan içinde yer değiştirmelerini sağlayan basit bir kavram olmaktan çıkarmış ve turizmin en önemli etmenleri arasına girmiştir.[44] Turizm ulaştırma faktörü olmadan gerçekleşemez. Bu nedenle turizm bir ülkenin ulaştırma ağıyla yakından ilgili bir sektördür. Yabancıların bir yere yoğun olarak seyahat etmeleri ve orada konaklamalarının en önemli şartını oranın ulaşılabilirlik olması teşkil eder.[45] Dolayısıyla turizmle ilgili tanımların tarihi gelişimine bakıldığı zaman, seyahat faktörüne büyük önem verildiği ve hatta turizm olayını yalnız seyahat faktörü ile açıklamayı deneyen tanımlar yapılmıştır.

Günümüzde fazla ulaşım sorunu olmayan Van, başta büyük şehirlerle olmak üzere Türkiye'nin çoğu yeri ile ulaşım imkanı vardır. İlde ulaşım başta kara yolu olmak üzere hava, demiryolu ve kısmen Van Gölü yolu mümkün olmaktadır.

Karayolu; Karayolları Genel Müdürlüğü 11. Bölge Müdürlüğü'nden aldığımız verilere göre bölgede yük ve yolcu taşımacılığının büyük bir kısmı kara yolu ile yapılmaktadır. Van güneyden Tatvan yakınlarındaki bir kavşaktan sonra Muş-Elazığ ve Diyarbakır ve Adıyaman üzerinden İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerine bağlanır. Bu bağlantıların tümü asfalt olup devlet karayollarıdır.

Bölge içi ulaşımı sağlayan kuzey-güney doğrultulu Kars-Ağrı-Van-Başkale-Hakkari yolu aks olup, Van ili dışında kalan kesimlerde Ağrı-Tutak ile Horasan-Eleşkirt yolları da asfaltlanmıştır.

Doğu Anadolu'daki yol ağı genel olarak mevcut turizm potansiyellerinin ziyaretini kolaylaştıracak nitelikte değildir. Yol ağının yetersizliğinden dolayı Ani Harabeleri, İshak Paşa Sarayı ve Ağrı Dağını ziyarette zorluklar çıkmaktadır. Ahlat, Adilcevaz, Nemrut Krateri,

---

[44] Tunay Akoğlu, **Turizm Politikasının Ana Hatları**, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1967, s.73
[45] Toskay, **age.**, s.178

Bendimahi Çağlayanı, Tirşin yaylası ve Süphan dağı gibi turizm potansiyelleri ise yeterince ziyaret edilememektedir.

Van'ın bazı illeri olan karayolu uzunlukları:

Van-Ağrı	230 Km.
Van-Bitlis	171 Km.
Van-Erzurum	412 Km.
Van-Diyarbakır	383 Km.
Van-Ankara	1252 Km.
Van-İstanbul	1642 Km.
Van-İzmir	1796 Km.

İl kırsal kesiminde yerleşmeler genellikle dağınık ve dağlar arasındaki vadilerde toplanmış olduğundan pek çoğu ulaşım bağlantısından yoksundur.

Hava Yolu; Van Hava Alanı 1943 yılında hizmete açılmıştır. Şehir merkezine 8 km. uzaklıkta, şehir merkezini güney-batı konumunda olup Van Gölü sahil şeridinde yer almaktadır. Toplam 3124320 m^2 arazi üzerine yerleşen Van Hava Alanının 2750x45 ebadında kompozit kaplamalı uçuş pisti, 150x23 ebadında taksirut, 120x140 ebadında dört uçak kapasiteli beton kaplamalı aprancı mevcuttur.[46]

Meydanda THYAO her gün üç sefer yapmakta biri direk İstanbul-Van-İstanbul, iki sefer Ankara-Van-Ankara şeklinde tarifeli olarak yapılmaktadır. Ayrıca İstanbul Havayolları da pazartesi, çarşamba ve cuma günleri olmak üzere olmak üzere hatada üç defa İstanbul-Van-İstanbul tarifeli seferlerini yapmaktadır.

Uzakdoğu ülkelerine ve Türkiye Cumhuriyetlerine yakın olan Van Hava Limanı günün 24 saati her türlü uçağın iniş ve kalkışına hizmet verebilecek kapasitededir. (Tablo 5)

[46] Van Devlet Hava Meydanları İşletmesi, Van Hava Limanı Başmüdürlüğü, 1999 Yılı Verileri

Tablo 5: Van Devlet Hava Hava Limanın Hizmet Verdiği Yolcu Sayısı

Yıllar	1997	1998	1999
Gelen Yolcu	148404	137918	139843
Giden Yolcu	154975	151146	155137

Kaynak: Van Devlet Hava Meydanları İşletmesi, Van Hava Limanı Başmüdürlüğü, 1999 Yılı Verileri

Demir Yolu : Van-İskele-İran demiryolu 1971 yılında işletmeye açılmıştır. Tatvan-Van arasında çalışan feribotlarla Malatya-Elazığ-Muş-Bitlis demiryoluna bağlanır. Demiryolu Özalp'tan İran'a geçer. Doğu Anadolu bölgesinde kuzey-güney yönünde demiryolu bağlantısı bulunmamaktadır. Bölgedeki turizm potansiyellerinin bu yönde konumlanmış olması, demiryolu ağının turizm amaçlı bölge içi ulaşım şansını da ortadan kaldırmaktadır.

Denizyolu (Göl Ulaşımı): Van-Tatvan arasında feribot ulaşımı yapılmaktadır. Feribotta taşınan yolcuların büyük bir kısmı Türk vatandaşı olup bunlar genellikle Van'a demiryolu ile gelen tren yolcularıdır. Feribotların tarifeli kalkmak yerine, gelen trenleri beklemeleri ve hızının düşük olması halkın feribota olan ilgisini azaltmaktadır. Göl kıyısındaki bütün kentlerin iskelesinin olmasına rağmen turizm amaçlı tek ulaşım hattı Gevaş yakınlarında çalışan Akdamar kilisesinin bulunduğu adayla kıyı arasındaki İskele-Akdamar bağlantısıdır.

Haberleşme: İçinde bulunduğumuz çağın teknik özelliklerinden biri olan haberleşme alanındaki gelişmeler, son yıllarda ülkemizde de yakından takip edilerek hizmete sunulmaktadır.

Van PTT Başmüdürlüğünden aldığımız bilgilere göre; Van'da haberleşmeyi sağlayan otomatik telefon görüşmelerinin yapıldığı 98011 telefon abonesi bulunmaktadır. Bütün köylerle telefon bağlantısı olan Van'da, Çatak'ın bazı mezralarına telefon hizmeti verilememektedir.

Van'da APS hizmeti mevcut olup ülke geneline ve başta ABD olmak üzere 56 ülkeye APS hizmeti götürülmektedir. İlde Posta-Telgraf Müdürlüğünde online çek havale işlemleri yürütülmektedir.

Van ilinde hizmet veren yerel gazeteler; Vansesi, Van Postası, İki Nisan, Bir Nisan (Erciş'te), Prestij Haber, Göl Ekspres, Mega Van ve Gündemde Van'dır. Yerel televizyon ve radyolar; Mega Show, Merkür, Genç Tv. Van Tv. Süphan Tv, Van Fm, Seher Fm, Tuşba Fm, Esra Fm, İzci Fm ve Venüs Fm'dir. Ayrıca Van'da bürosu bulunan basın kuruluşları bölge niteliğinde olup Bitlis, Hakkari, Muş ve Ağrı illerini kapsamaktadır. Van'da bürosu bulunan ulusal basın kuruluşları şunlardır; Anadolu Ajansı, İhlas Haber Ajansı, Cihan Haber Ajansı, Milliyet, Hürriyet, Sabah, Akşam, Zaman, Yeni Asya, Dünya, Akit, Sağduyu, ve Milli Gazete ile ATV, NTV, TGRT, KANALD, SHOW, KANAL7 ve STV dir.[47]

7. İdari Yapısı

Van'ın yüzölçümü 19.069 km^2 olup ülkenin alanca altıncı büyük ilidir. Van ülke topraklarının %2.5'ni kaplamaktadır. Ülke nüfusunun %11'ni barındırmaktadır. Van Gölü çevresi ile iç kesimlerde nüfus yoğunlukları çok farklıdır. Yoğunluk Merkez ilçede en üst düzeye ulaşır. Buna karşılık Çatak ve Gürpınar ilçelerinde yoğunluk en düşük düzeylere iner.[48]

1997'de Van ili idari yapı olarak merkez ilçe dahil 12 ilçe merkezi, 19 belediye, 84 mahalle, 10 bucak merkezi, 576 köy ve 421 mezradan oluşan 1.122 yerleşim birimine sahiptir. Bunlar:

Merkez İlçe: Yüzölçümü 2.739km^2, nüfusu 289.087 kişidir. Merkez ilçenin 2 belediye, 28 mahalle, 2 bucak, 90 köy ve 34 mezrası olmak üzere 156 yerleşim birimi vardır.

Bahçesaray: Siirt ili Pervari ilçesine bağlı nahiye iken 1964 yılında Van ili Gevaş ilçesine bağlanmış 1988'de ilçe olmuştur. 474 km^2 yüzölçümüne sahip il merkezine 110 km uzaklıktadır. Nüfusu 17.063 kişi olan ilçenin 1 belediye, 1 mahalle, 19 köy, 43 mezra olmak üzere 64 yerleşim birimi vardır.

Bahçesaray ve Çaldıran, il merkezine en uzak ve ulaşımı en zor olan iki ilçedir.

---

[47] Van Valiliği, age., ss.201-203
[48] İlal,age., s. 95

Başkale: İlçe Van'ın güneydoğusunda, İspiriz Dağı eteklerinde kurulmuş, İran sınırına 20 km Van'a 112 km uzaklıktadır. Yüzölçümü 2.599km^2, nüfusu 51.059 olan ilçenin 1 belediye, 3 mahalle, 1 bucak, 63 köy, 61 mezra olmak üzere 129 yerleşim birimi vardır.

Çatak:1935'te ilçe olmuş yüzölçümü 2.200km^2, nüfusu 20.875'dir. İl merkezine 86 km mesafede olan ilçenin 1 belediye, 5 mahalle, 1 bucak, 26 köy, 9 mezra olmak üzere 123 yerleşim birimi mevcuttur.

Çaldıran: Nüfusu 47.593 olan ilçe, il merkezine 109 km uzaklıktadır. İlçenin 1 belediye, 5 mahalle, 64 köy ve 12 mezra olmak üzere 32 yerleşim birimi mevcuttur.

Edremit: Van İl Merkezine bağlı bucak iken 1990 yılında ilçe olmuştur. Yüzölçümü 600 km^2, nüfusu15.249 olan ilçe, Van Gölü kıyı şeridi boyunca uzanır. İl merkezine 18 km mesafede olan ilçenin 2 belediye, 2 mahalle, 12 köy, 1 mezra olmak üzere 17 yerleşim birimi vardır.

Erciş:Yüzölçümü 2.115 km^2, 142.388 kişilik nüfusu ile Van'ın en fazla nüfusa sahip ilçesidir. İl Merkezine 100km mesafede olan ilçenin, 3 belediye, 14 mahalle, 2 bucak, 85 köy, 39 mezra olmak üzere 143 yerleşim birimi mevcuttur.

Gevaş: İl Merkezine uzaklığı 40 km, yüzölçümü 727 km^2, nüfusu 28.504'tür. İlçenin 2 belediye, 4 mahalle, 30 köy, 18 mezra olmak üzere toplam 54 yerleşim birimi vardır.

Gürpınar: İl Merkezine uzaklığı 22 km, yüzölçümü 4063 km^2, nüfusu 36.105'tir. 1 belediye, 6 mahalle, 3 bucak, 71 köy, 81 mezra olmak üzere 162 yerleşim birimi vardır.

Muradiye: Yüzölçümü 1.087 km^2, nüfusu 42.688'dir. İl Merkezine uzaklığı 82 km olan ilçenin, 2 belediye, 9 mahalle, 39 köy, 11 mezra olmak üzere 61 yerleşim birimi vardır.

Özalp: Doğuda İran ve Saray ilçesi ile sınırı olan Özalp'ın yüzölçümü 1.393 km^2, nüfusu 51.799'dur. İl Merkezine uzaklığı 60 km olan ilçenin, 2 belediye, 4 mahalle, 1 bucak, 52 köy ve 20 mezra olmak üzere 79 yerleşim birimi mevcuttur.

Saray: 1990 yılında ilçe olmuştur. İlçenin doğusunda bulunan dağlar İran'la sınır oluşturur. Yüzölçümü 1.334 km^2, nüfusu 20.315'tir. İl Merkezine 75 km mesafede olan Saray'ın, 1 belediye, 3 mahalle, 23 köy ve 11 mezra olmak üzere 38 yerleşim birimi vardır.

İKİNCİ BÖLÜM
VAN İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ VE VAN'IN TURİZM ARZ-TALEBİ

1. Van'daki Doğal Turistik Değerler

1.1 Dağlar ve Yaylalar

Süphan Dağı: Adilcevaz'ın kuzeydoğusunda yer alan 4.058m. yüksekliğindeki Süphan Volkanı, dağ turizmi açısından önem kazanır. Özellikle dağcılık sporlarıyla uğraşan kişilerin aradığı şartlar mevcut olup, Süphan Volkan Konisinin zirve kesiminden çevrenin seyri doyumsuzdur. Dağın güney eteklerinde Aygır Gölü doğal bir güzellik ve turizm varlığıdır. Ayrıca kamp kurmak için elverişli olan Aygır Gölünün suyu, sulama ve içme suyu olarak kullanılmaktadır.[1]

Süphan Dağına en uygun tırmanma yeri, Bitlis'in Adilcevaz ilçesinin yakınlarındaki Harmantepe Köyü ile Aydınlar Beldesidir. Dağa en çok temmuz ve ağustos aylarında çıkılmaktadır. Süphan Dağına çıkan turistler Adilcevaz'da konaklamak durumundadırlar. Fakat yeterli yatak sayısı bulunmamaktadır. Bu durum acilen çözüm beklemektedir.

Nemrut Dağı ve Kaldera Gölü: Van Gölünün batısında Tatvan'ın kuzeyinde yer alan Nemrut Dağı, konumu itibariyle Van Gölü ile bir bütünlük içersindedir. Tatvan'a 15km. Ahlat'a 25km. mesafededir. Özel araçla krater gölüne kadar çıkılmaktadır. Nemrut'un en yüksek noktası 3050m.dir. Nemrut krater alanı içersinde ikisi büyük toplam beş tane göl bulunur. 13 km^2'lik alanı olan soğuk göl Türkiye'nin en büyük krater gölüdür. Ortalama derinliği 100 m. en derin yeri 155 m.dir. Sıcak göl 60 C^o sıcaklığına varan çok sayıda kaplıca ve buhar sızıntı noktalarıyla çevrilmiştir. Krater alanı içinde 68 adet volkanik çıkış merkezi belirlenmiştir.[2]

Nemrut turistik tanıtımı yapılmamış olmasına rağmen, Van Gölü çevresine gelen turistlerin çoğu tarafından ziyaret edilmektedir.

Nemrut Dağına her yıl 30 haziran - 24 temmuz tarihlerinde açılan Tatvan Doğu Anadolu Fuarı etkinlikleri çerçevesinde toplu olarak çıkılmaktadır. Nemrut Kalderasına

---

[1] Gürbüz, **age.**, s.113
[2] Bitlis İl Turizm Müdürlüğü 1999 Yılı Verileri

kurulacak bir teleferik veya telesiyej hattı, kalderanyı daha fazla iç ve dış turistin görmesini sağlayacaktır.

Turizm açısından diğer önemli dağlar: Artos Dağı, Erek Dağı ve Aladağlardır.

Van yöresinde birçok yayla ve vadi bulunmaktadır. Bunlardan Tendürek Dağının güneybatı eteklerindeki yaylalarla, Aladağ Yaylaları, Gürpınar'ın güneydoğusundaki Tirşin ve Kırkgeçit (Kasrik) Yaylaları gerek görünüm gerekse sağlıklı havası nedeniyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

1.2 Ada ve plajlar

Akdamar (Ahdamara veya Akdamar) Adası: Van Gölü adalarının en büyüğüdür. Gölün doğusunda Gevaş yakınlarında yer alır. Adanın uzunluğu 1,5 km. genişliği 0.5 km dır. Sahile 4 km uzaklıkta olan adaya Gevaş ilçesi yakınlarından 15 dakikalık motor yolculuğundan sonra ulaşılır. Adada görülmeye değer bir kilise mevcuttur. Kilise Vaspırakan Hanedanından Kral 1. Gayid tarafından 915-921 yılları arasında inşa edilmiştir. Dört yapraklı yonca planına sahip kilisenin duvarları, fresklerle süslüdür. Bu rölyefler arasında, Adem ile Havva, Yunus Peygamber, İbrahim Peygamberin oğlu İsmail'i kurban edişi, Davut ile Golyat gibi kompozisyonlar vardır.

Çarpanak Adası: Van Gölünün kuzeydoğusundadır. Van merkez ilçeden 1.40 saatlik motor yolculuğu ile ulaşılabilmektedir. 12.yüzyıl başlarında kilise olarak inşa edilen Çarpanak Adası dıştan dikdörtgen planlı olup, beyaz, krem ve kahve rengi Ahlat taşı ile inşa edilmiştir.

Gadir (Adir, Yaka) Adası: Erciş'in güneyinde yer alır. Bu adada bir köy kurulacak kadar toprak vardır. Bu adada da sarnıçlar ve tatlı su kuyuları vardır. Eskiden adada manastır ve birkaç papaz evi bulunmaktaydı.

Kuş Adası: Van Gölü adalarının en küçüğüdür. Akdamar Adasının batısında yer almaktadır.

Erçek Gölü: Van Gölünün 32km doğusunda olup deniz seviyesine 1890m. yüksekliktedir. Suyu sodalı ve tuzlu olan gölde 1966 dan bu yana yapılan araştırmalarda belirlenmiş olan 177 gerçekte 200'ü bulduğu tahmin edilen kuş türü ile Türkiye'nin kuş cennetlerinden birisi olarak anılmaktadır.[3]

Edremit : Van'a 20 km uzaklıkta doğal güzellikleri, plajları ve yemyeşil manzarasıyla önemli bir piknik yeridir. Edremit'le Van arasında yarım saate bir otobüs seferleri yapılmaktadır.

Amik: Van-Erciş karayolunun 20. kilometresinde Amik Gölü kıyısında iyi bir dinlenme yeridir. Süphan dağına bakan meyve bahçeleri ve tabii plajlarıyla önemlidir.

İskele: Van şehir merkezine 6 km uzaklıkta, plajları, kumu, çay bahçeleri ve balık lokantalarıyla iyi bir dinlenme yeridir.

Panz (Çalpan) Köyü Kumluğu: Tabii plajları ve kumsalları bol olan bu köye Alman turistler gelmektedir. Van-Erciş karayolu üzerinde 55.km'dedir.

Eyanis (Ağartı) Köyü Kumluğu: Uzunca bir kum sahiline sahip olan köyde Van'ın zengin aileleri tarafından yazlık evler yaptırılmıştır. Kum ve güneş banyosu yapmak isteyenler için ideal bir tatil ve piknik yeridir.

Reşadiye Koyu: Bitlis ve Tatvan halkının kamping ihtiyacını karşılayan doğal bir koydur.

Diğer Önemli Plajlar: İşgirt Köyü Plajı, Mollakasım Köyü Plâjı, Erini Köyü Plajı, Bardakçı Köyü Kumsalı, Edremit Sokağı Kumsalı, Tavladır Köyü Kumsalı ve Çakırbey'dir.

Van İl sınırları içinde Van Gölü dışında irili ufaklı 14 adet göl mevcuttur. Bu göllerden en önemlileri: Erçek Gölü, Sıhke Gölü, ve Geniş Göldür. Van Gölü ve Erçek Gölü

[3] İlal , age., s.6

dışında diğer göllerden turizm açısından faydalanılamamaktadır. Turizm açısından bu göller önem taşır hale getirilmeli, ileriye yönelik "Göller Turu" düzenlenmelidir.

1.3 .Çağlayanlar-Çeşmeler

Bendinahi ve Muradiye Çağlayanı: Van'a 100 km uzaklıkta, Muradiye ilçesinin 20 km kuzeyindeki çağlayan bir tabiat harikası görünümündedir. Yolu asfalt olup her türlü ulaşım imkanı mevcuttur. Van'dan Muradiye-Çaldıran-Doğubeyazıt-Ağrı yolu üzerinde olduğu için bir uğrak yeridir. Yaklaşık 15m. yükseklikten düşen çağlayanı yaz aylarında çok sayıda yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği çağlayanın piknik yerleri ve lokantası mevcuttur.

Gahnisipi veya Beyaz Bulak Çağlayanı: Van-Çatak yolunun 60'ıncı km'sindedir. Bahar aylarında 100 –150 m yükseklikten, kayalara çarparak akan coşkun suyun meydana getirdiği görünümden dolayı beyaz su veya bulak denilmektedir. Yaz aylarında karın tamamen erimesi sonucu ya tamamen kaybolmakta yada orijinal özelliğini yitirecek kadar azalmaktadır. Ulaşımı kolaylıkla sağlanamayan çağlayana ancak ilkbahar aylarında yerli ve yabancı turistlerin geldiği görülmektedir.

Horhor Çeşmesi: Kaynağı Van Kalesinin altında bulunan bu çeşmenin suyu kalenin güney kısmından dışarı çıkmaktadır. Gayet soğuk lezzetli ve bol miktarda olan su, yeşil bir sahaya dağılarak çok güzel bir manzara arz eder. İdeal bir piknik ve dinlenme yeridir. Halkın arasındaki yaygın inanışa göre Horhor Çeşmesi denilmesinin sebebi, kalenin altından çıkan su hor-hor diye ses çıkarıp aktığı için bu isim verilmiştir.

Madır Çeşmesi: Çeşmenin suyu Van Kalesinin altından kaynayarak kalenin kuzeybatı kesiminden çıkar. Su Ürünleri Müdürlüğü bu çeşmenin suyundan yararlanarak alabalık üretmektedir. Van Kalesini gezmeye gelen turistler çeşme etrafında serinledikten sonra, burada kaleye tırmanırlar.

Şamran Kanalı: Şehir merkezine 51 km uzaklıkta olan kanalın kaynağı Gürpınar ilçesinin 3 km kuzeyinde Yukarı Kaymaz Köyü'nde büyük bir kayanın dibindedir. Van Ovasına su taşıyan muazzam tesis Urartulardan kalma olup, yakın yakın zamanlara değin hala kullanılabilir durumdaydı. Saniyede 2-3 m^3 su sağlayarak yerden kaynayan suyu Van'a

taşıyan kanalların destek duvarları üzerinde bu tesisi yaptıran Urartu Kralı Minua'nın 14 adet yazıtı bulunmaktadır.[4] Dünya su mühendisliğinin bir harikası olan kanal, günümüzde de Van'ın içme ve sulama su ihtiyacını karşımaya devam etmektedir.

1.4. Kaplıca-İçmeler

Van, yer sualtı kaynakları oldukça zengin bir ildir. Hemen hemen ilin her yöresinde maden suları ve kaplıcalar vardır. Bunun başlıca nedeni Van sahasının tektonik hareketliliği ve geniş alanlardaki volkanik etkinliktir. Başlıcaları;

Akbaş Köyü Maden Suyu: Bu kaynak Erciş ilçesindedir. $19C^0$ sıcaklığı ile soğuk sular gurubuna girmektedir. Bu maden suyundan banyo yoluyla yararlanılmaktadır.

Aşağı Şerefhane Maden Suyu: Çaldıran Muradiye arasında bulunan ve $10C^0$ sıcaklığı ile soğuk sular grubuna giren maden suyunun debisi 0.005 lt/Sn dır.

Bolbölük Maden Suyu: Özalp ilçesinde yer alır. İldeki en büyük maden suyu kaynağıdır. Bu maden suyu $12,5C^0$ sıcaklığı ile soğuk sular grubuna girmekte ve saniyede 8,5 litre kaynamaktadır.

Hazi Maden Suyu : Başkale ilçesinde bulunur. Sıcaklığı $13,5C^0$ debisi 0,09 lt/Sn dır.

Kanlıbudak Maden Suyu: Başkale ilçesindeki maden suyunun sıcaklığı $14C^0$ debisi 0,5 lt/Sn dır.

Yoldüştü Köyü Maden Suyu: Gürpınar ilçesine bağlı Yoldüştü Köyündeki maden suyunun sıcaklığı $10C^0$ debisi 0,7 lt/Sn dır.

Doğancı Kaplıcası: Erciş İlçesindeki kaplıca Özel İdare Müdürlüğünce yaptırılıp hizmette sunulmuştur.

Defriş Kaplıcası: Çaldıran ilçesinde bulunan kaplıca suyunun sıcaklığı $36C^0$ debisi

[4] Abdusselam Uluçam, "Eski Van'daki Mimari Eserler," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996, s.18

0,05 lt/Sn dır.

Deregezin Kaplıcası: Çaldıran İlçesinde bulunan kaplıca üçüncü derece önemli ve öncelikli kaplıcalar kapsamına girmektedir. Kaplıca suyunun sıcaklığı $36C^0$ debisi 5 lt/Sn dır.

Hasanabdal Kaplıcası: Erciş'in kuzeyinde Zilan Vadisi'nde bulunmaktadır. Erciş'e 20 km uzaklıktaki kaplıcaya asfalt bir yolla gidilmektedir. Kayalar üzerinden doğal olarak açılmış küçük deliklerden çıkan kaynak sular, çevre halkı tarafından daha çok yaz aylarında değerlendirilmektedir. Kaplıcanın su sıcaklığı $68C^0$ debisi 2 lt/Sn dır. Romatizma hastalığına iyi gelmektedir.

Zerani Kaplıcası: Başkale ilçesinde bulunan kaplıcanın su sıcaklığı $55C^0$ debisi 1 lt/Sn dır.

Van ilindeki kaplıca ve içmelerden günümüzde sadece yakın çevrede yaşayan vatandaşlarımız faydalanmaktadır. Zaman zaman komşu il ve ilçelerden de gelenler olmaktadır. Fakat bu termal ve mineral su kaynaklarının bulunduğu yerlerde (Doğancı Kaplıcası hariç) elverişli konaklama tesisleri bulunmamaktadır.

Kimyasal özellikleri tespit edilmeyen termal ve mineral su kaynaklarının analizleri en kısa sürede yapılmalıdır. Sağlık açısından elverişli olan kaynaklar turizme kazandırılmalıdır. Ayrıca bu kaynaklardan gelir sağlama yoluna gidilmelidir.

1.5. Flora-Fauna

1.5.1 Fauna

Van İli hayvan türleri bakımından zengin bir ilimizdir. Dağlık alanlarda tavşan, dağ keçisi, dağ koyunu, kurt, boz ayı ve domuz av hayvanları arasında sayılabilir. Ördek, bıldırcın, kartal ve toy ildeki önemli kuş türleri arasındadır. Van'da yaşayan en önemli hayvan Van Kedisidir. Daha sonra İnci Kefal gelir.

Van Kedisi: Van Gölü çevresinde yaşayan, diğer bölgelere uyum sağlayamayan bir hayvandır. Van kedisinin bir kısmının tüyleri beyaz ipeksi ve kısadır, bir kısmının da tüyleri beyaz ince ve uzundur. Kedi üçgen başlı, uzun vücut yapılı, kaplan yürüyüşlü, tilki kuyruğuna benzeyen uzun ve kabarık kuyruğu, değişik göz renkli, zeki çevik ve avcı bir hayvandır. Kedinin temizliği, cana yakınlığı, oyunu çok sevmesi, sahibine bağlı oluşu onu nadide hale getiren başlıca özelliklerdir. Van kedisini çekici kılan özelliklerden biriside onun göz renkleridir. Göz renklerine göre Van kedileri üç gruba ayırabiliriz.

-Her iki gözü mavi
-Her iki gözü kehribar (sarı ve tonları)
-Tek – göz (bir gözü mavi diğer gözü kehribar renkte)

Van kedilerinin yeni doğan yavrularının gözleri grimsi renktedir. Yavru kedinin doğumundan 25 gün sonra göz renkleri farklılaşmaya başlar ve 40 gün sonra netleşir.

Van kedisi kendi isteğiyle yüzmeyi ve suda oynamayı seven tek kedi türüdür. TSE standardı getirilen Van kedisi Gümrük Birliğine giren Türkiye'nin diş tanıtımında kullanılacak.[5] Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde Van Kedisini Araştırma Enstitüsü kurulmuştur.

İnci Kefali: Van Gölünün sodalı suyuna uyum sağlamış tek balık çeşididir. İnci kefali balıkçılığı iki farklı avcılık yöntemi ile iki dönemde yapılmaktadır. Birincisi balığın üreme döneminde göçünden yararlanarak akarsu ağızlarında ve akarsularda yapılan balıkçılık, ikincisi ise balığın dağılım gösterdiği sonbahar ve kış aylarında gölde fanyalı uzatma ağlarla yapılan balıkçılıktır.

1.5.2. Flora

Van ilinde toplam 26.494 hektar ormanlık alan bulunmakta olup, bunun 13.833,5 hektar kısmı bozuk koru ormanı, 2.293 hektar kısmı normal baltalık, 10.165,5 hektar kısmı ise bozuk baltalık ormandır. İldeki ormanlık saha 17.102,5 hektar ile başta Çatak, daha sonra Gevaş ve Bahçesaray ilçeleri gelmektedir. Genel ağaç türü meşe, titrak kavak, dişbulak, ardıç

[5] Van İl Çevre Müdürlüğü, age., ss. 41-42

ve menengiçtir. Van ilinin yıllık üretim miktarı 22.055 sterdir. Ayrıca Van ilinde çok geniş çayır ve mera arazisi bulunmaktadır. İldeki toplam çayır ve mera arazisi 1.359.072 hektardır.[6]

2. Van'ın Tarihi Gelişimi ve Van'daki Tarihi Turizm Değerleri

2.1.Tarihi Gelişimi

Van Bölgesi civarında en eski medeniyet izlerine kalenin 6 km. güneyinde bulunan Tilkitepe Höyüğünde rastlanmıştır. 19. asır sonlarında Dr. Bleck ve 1937'de Amerikalı arkeolog Reilly tarafından yapılan kazılar M.Ö. 4000 yıllarında bu bölgede bir kültürün varlığını ortaya koymaktadır.[7] Bu dönemde bölgemizde Hurrileri görmekteyiz. Bunların öncülerine Hattiler denmektedir.[8] Hurriler müteakiben M.Ö. 2000 yılının başlarında Fırat nehrinden Bitlis'e kadar Belh ve Babur bölgelerini de içine alan Mitanni Krallığını kurarlar. Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde dağınık vaziyette Hurri Beylikleri hüküm sürmektedir.[9] M.Ö.2000'nin son asırlarında Hititler tarafından Mitanini Devletinin bir tampon devlet haline getirilmesi üzerine; Asurlular, Nairi adını verdikleri bu ülkelere karşı bir takım seferler yapmaya başlamışlardır. Merkezi Van Gölü çevresi olarak gösterilen Nairi ülkelerinin güney sınırlarının devamlı olarak değişmesi[10] karşısında Asur kitabelerinin Urartu dediği dağınık halde yaşayan beylikler M.Ö.9. asrın ilk yarısına doğru birleşmeye başlıyorlar. Böylece M.Ö.831 yılında I. Sardur zamanında Urartu Krallığı kurulmuştur. Çağdaş tarihi kaynakların ve arkeolojik bulguların verilerine göre Urartular, zaman kapsamı bakımından M.Ö.13.yüzyılın ilk çeyreğinde M.Ö. 6. yüzyıla kadar tarih sahnesinde görülmüşler. Anadolu ve Ön Asya'nın siyasi ve kültürel tarihinde çok önemli rol oynayan Van Gölü çevresi merkez olmak üzere bir uygarlığın temsilciliğini yapmışlardır. Urartu krallığının kuruluşundan itibaren başkent, Van Kalesi seçilmiş ve adı Tuşba-Turuşba olarak adlandırılmıştır. [11]

III. Russa zamanında ise (M.Ö.605-685) Van'da bulunan yazılı kalkanlar, firiz parçaları ve Armavir'de bulunan bir kitabeden anlaşıldığına göre Uratu Krallığı sona ermektedir. Van yöresine daha sonra İskitlerin istilasından yararlanan Medler egemen oldu.

---

[6] Van İl Çevre Müdürlüğü, **age.**,s.46
[7] Arif Müfit Mansel, **Eski Doğu ve Ege Tarihi Notları,** İstanbul,1980, s.20
[8] Zeki Velidi Togan, **Türk Tarihine Methal,** İstanbul,1978, s.73
[9] Aydın Talay, **Bizim Eller Van,** İhlas Matbaacılık,İstanbul 1988, s.15
[10] Kayaçelebi, **age.**, s.46
[11] M.T.Tarhan, **Urartu Devletinin Kuruluş Evresi ve Kurucu Krallardan "Lapturi" Hakkında Yeni Görüşler,** Anadolu Araştırmaları, VIII, t.y., s.70

M.Ö. 612 senesinde Asurları, Medlerin ortadan kaldırması üzerine bu topraklar Medlerin hakimiyetine geçmiş olmakta ve 280 sene kadar devam eden Urartu devri kapanmaktadır. Ancak bu devletin yöredeki egemenliği de kısa süreli olmuştur.[12]

Urartuların yıkılmasından sonra Van Bölgesi, bir daha eski ihtişamını uzun zaman bulamamış ve sık sık el değiştiren bir görünüm arz etmiştir. Medlerden sora Van Bölgesini Perslerin alışları M.Ö.550 yılından başlar ve M.Ö.331 yılına kadar 220 yıl kadar devam eder. Van Bölgesine Medler zamanında Khalde–Kalde denmiş ve uzun bir müddet de Halde adı ile anılmıştır.[13]

M.Ö.331'de Mekadonyalılar Büyük İskender'in kumandasında İranlıları yenilgiye uğratmıştır. Bu çağlara ait antik kaynaklarda Van'ın adı "Thospia'' olarak geçer ki, M. T. Tarhan bunun Tuşpa'dan türetilmiş olduğunu yazmaktadır. Ancak İskender'in ölümünden sonra Part Hanedanı İran İmparatorluğu'nu diriltmiş, bu bölgeye tekrar hakim olmuşlardır.[14] Partlardan sonra Sasaniler Van Bölgesine bir süre hakim olmuşlardır. Van'ın Sasani idaresindeki dönemi ikinci yüzyıldan başlar ve 7. yüzyıla kadar takriben beş asır devam eder. Ancak bu idare zaman zaman inkitaya uğramıştır.[15]

Hz. Ömer zamanında Bizans'ın yenilgiye uğrattığı Sasani İmparatorluğu toprakları kolaylıkla fethedilirken Bizansın Orta Doğudaki eyaletleri de Müslümanların eline geçiyordu.[16] 638'de İslam orduları İyaz Bin Ganem komutasında bölgeyi fethetti. Dört yıl sonra ordu ilerleyerek İran'ıda bozguna uğratınca bölge tamamıyla Arap İslam Devletinin idaresine geçti. Abbasiler zamanında da hakimiyet kurulmuştur. Müslümanlar Ermenia adı ile yöreyi idare etmişlerdir. Bu devirde eskiden beri Van bölgesinde yaşayan Ermeni azınlığı kısa bir süre, Van çevresinde bir krallık kurmuşlardır. 10. yüzyıldaki bu Ermeni krallığı Bağdat, yani İslam İmparatorluğu'na tabii olmuş ve hatta krallarından bazıları İslam dinini kabul etmişlerdir. Bundan sonra Van Bölgesi'nde bir ara Bizanslar görülmüş, Bizanslar aynı mezhepten olmayan Ermenilere ve başka boydan olanlara zulüm yapmışlardır. Bizans baskısına dayanamayan bu topluluklar Türklerden

[12] İlal, **age.**, s.40
[13] Talay, **age.**, ss.21-22
[14] Kayaçelebi, **age.**, s.46
[15] Talay, **age.**, ,s.23.
[16] Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev.Fikret Işıltan),TTK Basımevi , Ankara,1983, s.103

yardım istemişlerdir. Bunun üzerine Sultan Alpaslan bu kavimlere gereken yardımlarda bulunmuşlardır.[17]

Selçukluların bölgeye ilk girişleri 1054 yılında Tuğrul Bey kanalı ile olmuştur. 1057 yılında Çağrı Beyin oğlu Yakuti Bey Doğu Anadolu'ya girdi .1058'de Yakuti Bey Van Gölü kuzeyine akınlar yaptı. 1064 yılında ise Van ve Erciş Kalesi Melikşah tarafından fethedildi.[18] 1071 Malazgirt zaferinden sonra bu bölge Türklerin eline geçti ve Anadolu'nun kapısı açılarak Türklerin anayurdu oldu. Dilmaçoğlu Mehmet Bey Melikşah'ın kendisine ikta etmiş olduğu Erzen, Bitlis ve Vestan (Gevaş)'da 1080 yılında Dilmaçoğulları Beyliği'ni kurar. Bu hanedanın varlığı 14. yüzyıl sonuna kadar muhafaza edilebilmiştir. Doğu Anadolu'nun etnik, kültürel ve siyasi yapısı üzerinde en etkili hakimiyetlerden biri de Ahlatşahlar (Ermenşahlar) denilen Sökmeniler (1100) idi.[19] Bu beyliğe 1207 yılında Necmeddin Eyyup (Eyyubiler) son verdi. Eyyubi hakimiyeti bölgede fazla kalamamıştır. Alaattin Keykubat 1234 yılında yaptığı savaşta Eyyubileri mağlup etti. Eyyubiler bu savaştan sonra kesin olarak Anadolu'dan atılmış oldu. Van bir ara Harzemşahların istilasına uğramış 1229 yılında Ahlat'la birlikte alınmışsa da beş yıl sonra Konya Selçuklularının hakimiyetine girmiştir.[20]

1243 yılında Anadolu Selçukluların Kösedağ'da Moğollar önünde uğradıkları yenilgi, Van için barış döneminin sonu oldu. Moğollar İslamiyeti kabul ettikten sonra İlhanlı Devletini kurmuşlardır. Doğu Anadolu Bölgesi, İlhanlı idaresine bağlı olarak iki eyalete ayrılmış idi. Birisi merkezi Diyarbakır olan Musul Eyaleti, diğeri de merkezi Ahlat olan Van Eyaleti idi.[21]

1335'te Doğu Anadolu'da Moğol hakimiyeti giderek çözüldü. Bayram Hoca zamanında merkez Erciş olarak Van Gölü çevresinde Türk hakimiyeti yeniden sağlanabildi. Bu dönemde Karakoyunlular adına bölgeyi yöneten İzzettin Şir, Timur'un Van'ı zaptetmesinden sonra Timur'a bağlılığını sunmuş tekrar Van ve çevresinin idaresini eline almıştır. Timur Van Bölgesinden Anadolu'ya doğru ilerlerken Van Kalesi'nin yönetimini

[17] Kayaçelebi, **age.**, s.46
[18] Talay, **age.**, ss.25-26
[19] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s. 81
[20] Talay, **age.**, s.27
[21] İlal., **age.**, s.93

İzzettin Şir Bey'e bırakıyor.[22] 1467 yılında Cihan Şah, Uzun Hasan'a yenilince Kara Koyunlular tarihe kavuşarak Akkoyunluların bölgedeki hakimiyeti başladı.[23]

Şah İsmail, Safevi Akkoyunlular idaresini 1503'de kanlı bir suretle ortadan kaldırarak Safevi Devletini Tebriz'de kurar. Van yöresinde bulunan birçok aşiretleri kendi yönetimi altına alan Safevi hükümdarı Şah İsmail Doğu Anadolu'da bulunan Akkoyunluları ve diğer küçük beylikleri de yenmek suretiyle bu bölgeyi İran'a katıyor.[24]

Şah İsmail Hıristiyan devletlerle görüşmelere giderek, Osmanlı'yı birlikte vurmanın yollarını aramakta; ayrıca Memlüklülerle de hesaplaşarak halifeyi yok etmek ve Şii hilafetini kurmak azmindedir. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim 1514'te doğu seferine çıkarak Çaldıranda Şah İsmail'i bozguna uğratır. Bazı şehir ve aşiretler Osmanlılara kalmıştır. Ancak Osmanlı hakimiyeti tam olarak sağlanamamıştır.[25] 1534'de Kanuni'nin vezir azamı Makbul İbrahim Paşa Van'ı fethetmiştir. Sonraları Safevilerle yapılan savaşta, Van kısa bir süre İranlılar tarafından alınmış, 15 Ağustos 1548'de Kanuni tarafından yapılan 11. Seferi Hümayun sonucunda Van tekrar Osmanlı Devleti tarafından alınarak, İskender Paşa Van Beylerbeyi olmuştur.[26]

Bu dönemde Van Osmanlı-İran arasında sınır teşkil etmesinden sık sık el değiştirmiş, her iki devlette yöreyi ellerinde tutmak için aşiret beylerine çeşitli ödünler vermek zorunda kalmışlardır.16'ıncı yüzyılın ikici yarısının ilk çeyreğinde Van Eyaleti "liva" diye tabir edilen 15 sancağa sahipti.[27] Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletmeye çalıştığı bu yıllarda, Van ve çevresinin idari yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Fethedilen yerlerle birlikte Van'a bağlı sancak sayısı 38'e ulaşır. [28]

Birçok defa Safeviler tarafından kuşatılıp alınamayan Van'ın Osmanlıların elinde kalması 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşmasına göre Safaviler tarafından kabul edilmiştir.

---

[22] Kayaçelebi, age., s.54
[23] Talay, age., ss. 29-30
[24] Talay., age., s. 32
[25] Nevzat Köseoğlu, **Türk Dünyası Tarih ve Medeniyetleri Üzerine Düşünceler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1990, ss.193-215
[26] Kayaçelebi, age., s.54
[27] Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s.285
[28] Köseoğlu, age., s.324

Ermeniler Van'da ilk defa 1896-97 yıllarında Ermeni komitelerinin komplolarıyla isyan ettirilmişlerdir. II. Meşrutiyetin ilanından, I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönem Ermeniler için terörle birlikte propaganda dönemi olmuştur. I. Dünya Savaşı ilan edilince 20 Mayıs 1915'de Van, Ermenilerin öncülüğüyle Ruslar tarafından tamamen işgal edilmiştir. 17 Mayıs 1915'te Rus destekli Ermeni çetelerinin işgali sırasında Osmanlı, kenti terk ederken, İstanbul'a çekilen telgrafta 5418 haneli şehirde, Müslüman kesimden eser kalmadığı rapor edilir.[29]

I. Dünya Savaşı ortamı içinde 4 Ağustos 1915 tarihinde bir Türk taarruzu ile Van geri alınmış ise de, ayın sonlarında tekrar Rusların eline geçmiştir. İşgalden sonra Türk ordusu 2 Nisan 1918'de Van'ı düşman işgalinden kurtardı. Ruslarla işbirliği yapan Ermeniler bu bölgeden çıkarıldılar.[30]

2 Nisan 1918 göç dönüşünden sonra Vanlılar bıraktıkları yerleri Ermeniler tarafından yıkılıp yakılarak harabeye çevrildiğini görünce, eski Van şehrinin kuzeyinde bulunan Bağlar Mevkii denilen yerde yerleşmek zorunda kalmışlardır. Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında Van büyükçe bir kasaba görünümündeydi. 1950'lilerde toplumsal değişme sürecinin Türkiye ölçeğinde hızlanması Van'ı çok fazla etkilememiştir. 1970'lere değin oldukça durağan olan toplumsal, kültürel yapın bu tarihten başlayarak gözle görünür bir değişme sürecine girmiştir.1980'li yıllarda Van, geleneksel ve çağdaş kültür öğelerinin yan yana yaşadığı bir il görünümündedir.[31] Günümüzde modern bir şehir havasında olan Van "Büyük Şehir'' olma gayreti içindedir.

2.2. Kaleler ve Höyükler

Van Kalesi: Van Gölünün doğu kıyısında Urartu Kralı 1.Sardur tarafından M.Ö. 840 yıllarında inşa edilmiş olup bir süre Urartulara başkentlik etmiştir. Kalede Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait ilave yapılar mevcuttur. Sağlam kayalık bir zemin üzerine oturtulmuş olan kale doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Yerden yüksekliği 80m uzunluğu 1.800m ve genişliği 75m dır. Kale iç içe dört aradan oluşmakta, kalede dikkate değer yapılardan biri 51m uzunluğunda 28 m genişliğinde ve 4.5m yüksekliğindeki Sardur Burcu blok taştan harçsız olarak yapılmıştır. 19. yüzyıl ortaları ile 20. yüzyılda kalede

[29] Uluçam, **age.**, s.19
[30] **Van Sesi Gazetesi**, 2 Nisan 1956, s.2
[31] İlal, **age.**, s.48

yapılan araştırmalarda, Urartu yerleşmesine ilişkin fazla buluntu ele geçmemiştir. Geç dönem yapıları yüzünden mimari kalıntı yoktur. Ancak kuzeydoğuda Analı Kız olarak bilinen yerde 2. Saruri'nin yazıtları vardır. Kaledeki öbür yapıları ise Türk dönemindedir.[32] Her yıl yüzlerce turist tarafından ziyaret edilen Van Kalesi, önemli bir Urartu yerleşim yeridir.

Toprak Kale: Van şehir merkezinin kuzeydoğusunda, şehir merkezine 2km mesafede bulunan kale Urartu Krallarından 1.Russa tarafından M.Ö 733-714 yılarında kurulmuştur. 1879'dan 1977'ye kadar yapılan kazılarda Halidi Tapınağı, sarnıç, şarap deposu ortaya çıkarılmıştır. Toprak kaleden çıkarılan pek çok tunç ve fil dişi yapıt, kaçakçılıkla dünyanın müzelerine dağılmıştır. Halidi tapınağının yalnızca temel kalıntıları bulunabilmiştir.

Dörtgen planlı olduğu anlaşılan yapının temelinden altın ve gümüş levhacıklar çıkarılmıştır. Ayrıca 2. ve 3.Russa adına yazılar vardır. Toprakkale'nın batısında M.Ö.9. yüzyılda İşpini ve oğlu Menva'nın ortak krallıkları döneminde yapılmış Mehterkapı denilen kutsal alan yer almaktadır.[33]

Çavuştepe Kalesi: Van'a 23 km uzaklıkta, Van–Başkale yolu üzerinde Gürpınar ilçesi sınırları içersindedir. Urartu Kralı 2.Sardur tarafından yaptırılmıştır. Kalenin yüksekliği 80m, uzunluğu ise 850m dır. Duvar kalınlıkları yer yer 5-6 metreyi bulur. Su sarnıçları, erzak depoları, su kanalları ve kolonlarıyla hala varlığını sürdürmektedir. Kalenin yukarı kısmında ise bundan dört kez büyük olan Tanrı Irmuşini adına yaptırılan iki tapınak mevcuttur. Yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği yerlerden biri olan Çavuştepe Kalesinin ulaşımı son derece kolay ve ucuzdur.[34]

Van Kalesi, Toprakkale ve Çavuştepe Kalesinde yıllar önce başlatılan arkeolojik kazılar günümüzde de zaman zaman sürdürülmektedir.

Hoşap Kalesi: Van-Hakkari-İran güzergahında bulunan kale, adı bugün "Güzelsu" olarak değiştirilen Hoşap'ta bulunmaktadır. Hoşap Van'a 60km Gürpınar ilçe merkezine ise 39km mesafededir. Sarp ve dik kayalıklar üzerine kondurulmuş kartal yuvasını andıran kale, geçmişi itibariyle Urartu Devletine (M.Ö. 9.-6. yüzyıl) kadar iner. Kale, Osmanlı Devletine

[32] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, age., s 772
[33] İlal, age., s.58
[34] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, age., s.773

tabi Mahmudi Beylerinin yaptırdığı şekliyle günümüze ulaşmıştır. İç kale giriş kapısındaki kitabesine göre Mahmudi Süleyman Bey tarafından 1052 (Hicri 1643) tarihinde yaptırılmıştır. Üç surla çevrilmiş plan kalede iki cami, üç hamam, yer altı zindanları, çeşmeler ve çeşitli amaçlarla kullanılan çok sayıda oda vardır. Doğu ve güney cephesinde tırmanılması mümkün olmayan kale bir şato görünümündedir. Kalede bazı restorasyonlar dışında herhangi bir yapım ve onarım çalışması yoktur.[35]

Norguh (Norkuh) Kalesi: Gürpınar'ın 10km kuzeydoğusunda Erek Dağlarının alçak uzantılarından birinin üzerindedir. Citadel ve Aşağı Kent olarak iki bölüme ayırmak mümkündür. Citadel'in bulunduğu tepenin güneyi ve doğusu uçurumdur, yalnız kuzeybatıdaki tepelerle bağlantısı vardır. Surlarda bu yöndedir. Duvarları, taş işçiliği Urartu örneklerinden farklıdır. Parlak al astarı Urartu seramiğine rastlanması sonucunda yerleşime M.Ö. 8. yüzyıldan önceye tarihlenebilmektedir.[36]

Körzut Kalesi (Muradiye Kalesi): Muradiye Ovasında, kuzey ve güneyden gelip Tuşba'ya giden yolların kilit noktasında Körzut Kalesi bulunur. Pek bilinmeyen kale, çevrede bulunan yazıtlara göre Menua Döneminde (Urartu) M.Ö. 810-786 yıllarında yapılmıştır. [37]

Erciş Kalesi: Evliya Çelebi Erciş Kalesi'nin H.521'de (M.1127)'de Kılıç Arslan tarafından inşa edildiğini, Timur'un burasını harabeye çevirdiğini yazmaktadır. Hemen hemen Van sularıyla çevrili olan kale turistik açıdan oldukça ilgi çekicidir.

Amik Kalesi: Van şehir merkezine 40 km mesafede olan Amik Kalesi, zaman içinde orijinalliğini kaybederek harap bir vaziyettedir. Bugüne kadar kale üzerinde herhangi bir kazı yapılmayarak yüzeysel araştırmalar yapılmıştır.

Anzaf Kalesi: Bir Urartu eseri olan Anzaf Kalesi, iki bölümden oluşmakta ve iki kale görüntüsü vermektedir. Kale surları büyük kaya parçalarından çok sağlam bir şekilde örülmüştür. Van-Özalp yolu üzerinde bulunan Anzaf Kalesi şehir merkezine 10km uzaklıktadır.

---

[35] Mehmet Top, " Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van, 1993, ss.21-38)
[36] İlal, **age.**, s.58
[37] İlal, **age.**, s.59

Tilkitepe: Van Hava Alanı içinde kalan Tilkitepe'de, kazılarda saptanan üç kattan en alttaki Kalkolitik Dönem katı buluntuları Kuzey Mezopotamya ile ilişkileri belirlemektedir. İkinci ve üçüncü katlardaki buluntular da bunu doğrulamaktadır. Höyüğün Mezopotamya ile hammadde alış- verişinin yapıldığı yollar üstünde olduğu sanılmaktadır.[38]

Belirttiğimiz kalelere ek olarak çeşitli dönemlere ait ve bugün çoğu harap vaziyette olan kaleler şunlardır: Seyvan Kalesi, Zurnokal, Kandahar, Vestan, Taşrumi, Saray, Satmanis, Molla Hasan, Küçüktepe, Matenis, Kalecik, Ağartı ve Başkale kaleleridir.[39]

2.3. Camiler ve Medreseler

Ulu Cami: Eski Van şehrinde bulunan cami Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf tarafından (1389-1400) yaptırıldığı rivayet edilir. Fakat Ulu Caminin mimari ve süsleme özellikleriyle kaynaklarda geçen bilgilere göre 12.yy.'da Ahlat Selçukluları tarafından yaptırıldığı ve asıl adının Şah Ermen olduğu anlaşılmıştır. Osmanlı kaynaklarında Camii Kebir olarak anılan yapı, Eski Van'ın en muhteşem eseri olarak tanımlanmaktadır. 1970-1872 yıllarında O.Aslanpaşa tarafından kazılar yapılarak camiinin plan ve mimari durumu aydınlığa kavuşturmuştur. Ancak caminin ortaya çıkarılan duvarları ile kalan yarım minaresi yıkılmak üzeredir.[40]

Kızıl Cami: Tebriz Kapı Mahallesinde bulunmaktadır. Topçuoğlu Sinaneddin ve Yesir (Esir) Camii adlarıyla da anılan yapısının kesin tarihi bilinmediği gibi, mimari durumunda da hayli değişiklik olmuştur. Camisi yıkılmış tuğla bir minare ile, buna sonradan eklenmiş enine dikdörtgen planlı küçük bir yapı kalıntısı günümüze kadar günümüze ulaşabilen elemanlardır. Tuğla minare, mimari ve süsleme özellikleriyle 18. yüzyıla işaret etmektedir.[41]

Süleyman Han Cami: Osmanlı döneminin ilk yapısı olup iç kalededir. Evliya Çelebiye göre 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamir edilen kale mescidi,

---

[38] ilal, **age.**, s.57
[39] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s.774.
[40] Uluçam, **age.** s.20
[41] Uluçam, **age.**, s.21

küçük ölçekli kare bir plana sahiptir. Kıble duvarının bir bölümü ayakta kalabilen yapının birkaç kez onarımdan geçirildiği, üzerine düz toprak damla örtülü olduğu anlaşılmaktadır.[42]

Hüsrev Paşa Cami Külliyesi: Van kalesinin güneyinde ve Eski Van şehrindedir. Osmanlı mimarisinin asıl temsilcisi olup, külliyenin çekirdeğini cami oluşturur. 1576 yılında yapılmış olduğu kapısındaki hitabeden anlaşılan yapı, Kanuni Sultan Süleyman vezirlerinden Koca Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kaynaklardan zengin bezemeli olduğu anlaşılan yapı günümüzde yıkıktır. Evliya Çelebinin anlattıklarına göre caminin bütün kubbeleri ve odaları mavi kurşunla örtülüdür. Orta kubbesi oldukça süslüdür.[43]

İzzettin Şir Cami: Gevaş ilçesindeki bu cami 14. yüzyıl sonlarında İzzettin Şir adına yaptırılmış Selçuklu eseridir. Yapı yaklaşık kare planlı bir cami ile caminin kuzey duvarına bitişik bir medreseden oluşmaktadır. Yaklaşık 20 yıldır devam eden cami onarımı yakın zamanda tamamlanmıştır. Bu yenileme esnasında cami ve medrese onarılmış minare inşa edilmiştir. Caminin ve medresenin tonozları üzerindeki tozlar kaldırılmış tonozlar çimento ile sıvanmıştır.

Kayaçelebi Cami: Eski Van'ın günümüze kalan tek mimari eseridir. Vakfiyesine göre 1660 yılında Kaya Çelebi Zade Koçi Bey tarafından yapımına başlanmış, ancak onun öldürülmesi üzerine 1662 yılında Cem Dedemanoğlu Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Plan ve mimari bakımdan Hüsrev Paşa Cami örnek alınarak yapılmıştır. İri renkli taş işçiliği, kalın gövdeye karşılık ince ve güdük petekli minaresi ile Güney ve Doğu Anadolu İslam Mimarisinin tek kubbeli cami örneklerinden biridir. Cami Vakıflar Genel Müdürlüğünün onarımı ile 1993' te ibadete açılmıştır.[44]

14. ve 16. yüzyıl arasında yapıldıkları tahmin edilen ve harebe halde bulunan birçok camii vardır. Bunlardan bazıları: Sinaniye Cami, İskele Camii, Kızı Cami, Abbas Ağa Cami, Abdurrahman Gazi Cami ve Askeri Camidir.

17. yüzyılda Van'a gelen Evliya Çelebi'nin zikrettiği, Ulu Cami, Horhor cami, Tebrizkapi, Abbasağa ve Kaya Çelebi medreselerinden günümüze bir şey kalmazken, Hüsrev

---

[42] Uluçam, **age.**, s.21
[43] İlal,**age.**, s.57
[44] Uluçam, **age.**, ss.23-24

Paşa Medreselerinden ancak temel seviyedeki yıkıntılara ulaşılabilmiştir. Diğer önemli medreseler şunlardır.[45]

İzzettin Şir Medresesi: Gevaş'ın İşet Mahallesinde olan yapı bugün sağlam durumda olan önemli bir örnektir. Vakıflar tarafından onarımdan geçirilen medrese, inşasından sonra konulan kitabesi okunamayacak derecede tahrip olmuştur.

Hasan Bey Medresesi: Hoşap'ta girişte yolun yolun solunda yer alan medrese 1963 yılında inşa edilmiştir. Medresenin üst örtüsü tamamen yıkık durumdadır. Hoşap'taki ikinci medrese, Evliya Bey tarafından 17. yüzyıl üçüncü çeyreğinde yapılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından çevresi temizlenerek ortaya çıkarılan medresenin kuzey duvarının bir bölümü ile örtü sistemi yıkılmıştır.

Mir Hasan Bey Medresesi: Bahçesaray'daki medrese bugün harap vaziyettedir. 1473 yılında Mir Hasan Bey tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Kalıntılardan moloz, taş malzeme ile iki kat inşa edildiği anlaşılan medresenin kuzey-güney yönünde uzanan beşik tonozlarla örtülen üç hücresi kalmıştır.

Van ve çevresindeki medreseler, plan şemaları ile büyük ölçüde Selçuklu ve Osmanlı Mimari geleneğini yansıtmaktadır. Bununla birlikte yapı, malzemenin seçimi ve detayda görülen bazı farklı uygulamaları yöresel farklılıklardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

2.4. Kümbetler ve Anıt Mezarlar

Kümbet mimarisinin Van'daki örnekleri Beylikler ve Osmanlı dönemine aittir. 14 adet olarak belirlenen bu yapılar 14.-19. yüzyıl arasında olmak üzere çoğunluğu yönetici ve yakınlarına aittir. Bunlardan 5 tanesi Eski Van'da, 1tanesi Gevaş'ta, 2 tanesi Hoşap'ta, 2 tanesi Muradiye'de, 2 tanesi Erciş'te, 2 tanesi de Başkale'de bulunmaktadır.[46]

Halime Hatun Kümbeti: Gevaş'ta Selçuklu mezarlığının doğusunda yer almakta olan kümbet kare oturtmalıklı, onikigen gövdeli içten kubbe, dıştan piramidal külahla örtülü iki

[45] Kadir Bektaş, "Van Medreselerinden Arta Kalanlar," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş BankasıYayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996, s.39
[46]Osman Aytekin, "Van İlinde Kümbetler ve Anıt Mezarlar," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996, s.28

katlı bir yapıdır. Kümbeti Melik İzzettin 736 (M.1335) yılında Halime Hatun adına yaptırmıştır.[47]

Anonim Kümbet: Erciş-Patnos yolu üzerinde ve Erciş'e 2km uzaklıkta yolun solundadır. Üzerinde kitabe bulunmadığından Anonim kümbet, Erciş Kümbeti yada Zortul Kümbeti olarak ta adlandırılmaktadır. Anadolu'daki çokgen prizmatik kümbetler grubuna dahil edilen anonim kümbetin, kim yada kimler tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir, fakat kümbetin özellikleri Gevaş'taki Halime Hatun Kümbeti H.736 M.1336 ile Erciş'teki H. 836 M.1453 tarihli Kadem Paşa Hatun Kümbetinin özeliklerini çağrıştırır.[48]

İkiz Kümbetler: Eski Van'da Kaya Çelebi ve Hüsrev camilerinin güneyinde Ortakop Mezarlığının kenarında yer alan ikiz kümbetler birbirinin benzeri, sekizgen planlı piramidal külahlı küçük yapılardır. Kesme taşla yapılan türbelerin cenazeliği yoktur. İkiz kümbetler araştırmacılar tarafından genellikle 14.yüzyılya tarihlenir. Ancak bunun için belge sunulmaz. Türbelerden biri 1789 yılında ölen Van Beylerbeyi Teymur Paşaya, diğeri 1796 yılında ölen kardeşi Ahmet Paşaya aittir.[49]

Kadem Paşa Hatun (Yar Ali) Kümbeti: Erciş-Van karayolunun Erciş çıkışında bulunmaktadır. Selçuklu tarzı olan yapı kitabesine göre 1458 yılında Karakoyunlu Cihan Şah zamanında Kadem Paşa Hatun için yaptırılmıştır. İki katlı onikigen gövdeli ve piramidal külahlı olarak düzenlenen kümbet tek renkli düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Günümüzde sağlam olan yapının dış yüzeyleri çeşitli geometrik, bitkisel ve rozetlerle süslenmiştir.[50]

Hüsrev Paşa Kümbeti: Eski Van'da Hüsrev Paşa Camisinin güneye yakın doğu cephesinde 1583 yılında, Hüsrev Paşa için yaptırıldığı kabul edilir. Tek katlı, altıgen planlı ve piramidal külahlı olarak düzenlenen kümbet, düzgün kesme taş malzeme ile yapılmıştır. Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilmiştir.[51]

---

[47] Erdoğan Çavuşoğlu, "Van- Gevaş Halime Hatun Kümbeti," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları,Van 1996 ss.55-56

[48] Hamza Gündoğdu, "Van Gölü Çevresinde Kabartmalarıyla Dikkat Çeken Bazı Türk Eserleri," **Van Gölü Çevresi Kültür varlıkları Sempozyum Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları,Van, 1996, s.5

[49] Ali Kılıç, "Van Gölü Çevresindeki Baldaken Tarzı Türbeler," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları, Van 1996, ss.22-23

[50] Aytekin, **age.**, s.29

[51] Aytekin, **age.**, s.29

Hasan Bey Kümbeti: Van-Hakkari karayolunun Hoşap çıkışında girişte yolun yollun solundaki Hasan Bey medresesinin güneybatı köşesinde bulunur. Tek katlı ve kare planlı olarak kesme taştan inşa edilen (1585) yapının üst örtüsü tamamen yıkılmıştır.[52]

Süleyman Bey Kümbeti: Van-Hakkari karayolunun Hoşap çıkışında Gevirken mezarlığının güneydoğusunda bulunur. Kümbetin 17.yüzyılda mahalli beylerden Sarı Süleyman için yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Tek katlı sekizgen gövdeli yapı, düzgün taşla inşa edilmiştir. Gövdenin üst kısmı ve külahı tamamen yıkılmıştır.[53]

Kübik Köy Kümbetleri: Muradiye ilçesine bağlı Kübik köyünün 3km uzağında mezarlık içindedir. Kitabesi bulunmayan 17.yüzyıl ortalarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Birbirine yakın olan iki kümbette tek katlı, kuzeydeki sekizgen gövdeli yapı düzgün taşla inşa edilmiştir. İkisi de orijinalliğini yitirmiştir.

Örnekkale (Pizan) Kümbetleri: Başkale ilçesi Örenkale Köyünün kuzey yamacında yan yana iki yapıdan oluşmaktadır. Her ikisinin de 17.yüzyılın ikinci yarısında inşa edildikleri tahmin edilmektedir. Önemli özellikleri olmayan tek katlı kare planlıdır.

Hacı Abdurrahman Baba Kümbeti: Tarihi Van Kalesinin kuzeydoğu yönünde, kendi adıyla anılan caminin kuzey doğu köşesinde bulunmaktadır. 19.yüzyılın ilk yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir. Tek katlı, sekizgen gövdeli ve piramidal gövdelidir. Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilmiştir.

Galip Paşa Kümbeti: Hacı Abdurrahman Baba Kümbetinin kuzeydoğu köşesindedir. 19. yüzyılın ilk yarısında Van'da yöneticilik yapan Galip Paşa yaptırıldığı bilinmektedir. Tek katlı sekizgen gövdeli piramidal külahlı küçük bir yapıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilmiştir.

2.5. Köprüler

Hoşap Köprüsü (Evliya Bey): Hoşap Köprüsü, Van-Başkale yolu üzerinde, Hoşap Kalesinin dibinde ve Hoşap Çayı üzerinde, Van'a 60 km mesafededir. Köprünün üzerindeki

---

[52] Aytekin, **age.**, s.29
[53] Aytekin, **age.**, s.30

iki kitabe yapıyı H.1082 (M.1671) tarihinde Hoşap Beylerinden Evliya Bey'in yaptırdığı belirtilmektedir. Üç kemer gözlü köprü, günümüzde hala işlevini sürdüren bir tarih abidesidir.

Bendimahi Köprüsü: Van-Eski Erciş- Muradiye kavşağında bugünkü devlet karayolunun 3km kadar kuzeyinde yer alan köprü Bendimahi Çayı üzerinde kurulmuştur. Mimari özellikleri göz önüne alınarak Selçuklular Döneminden kaldığı ve bu yörede günümüze ulaşan en eski köprü olduğu sanılmaktadır. Kesin şekilde inşa tarihi ve banisi bulunmayan eserin, Selçuklulardan kaldığı sanılmaktadır. Bendimahi Köprüsü, yakınından geçen asfalt yolun yapımından sonra, bakımsızlık içinde ve kaderine terk edilmiştir vaziyettedir.

Hurkan Köprüsü: Van'ın Çatak ilçesi yakınlarında, Narlı-Çatak yol ayrımında bulunan köprü, çatak suyu üzerindedir. Sivri kemerli tek göz çıkışlıdır. Yapının hangi tarihte kimin tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. 1988'de başarılı bir onarım görmüştür.

Zeril Köprüsü: Çatak yakınlarında, ilçe merkezine 10 km uzaklıkta yer alır. Köprü iki yanı dik tepelerle çevrili derin bir vadide kurulmuştur. Ne zaman yapıldığı bilinmeyen köprü, 1988' de onarımdan geçmiştir.

Şeytan Köprüsü, Zernek Köprüsü, Narlı Köprü, Koç Köprüsü ve Kelekom Köprüsü ildeki diğer tarihi köprülerdir.

2.6. Müzeler

İlde ilk arkeolojik araştırmaların 1800'lü yılarda olmasına rağmen müzecilik çalışmaları 1930'larda başlamıştır. Van Milli Eğitim Müdürü Mustafa Noyan'ın yöredeki yazıt ve koç biçimli gömüt taşlarını topladığı yapı, bir süre depo olarak kullanıldıktan sonra müzeye dönüştürülmüştür. 1972 de kendi binasına taşınarak halka açılan müze Urartular dönemi yapıtları açısından, dünyanın önemli müzeleri arasındadır. [54]

Van Müzesi: Bugün Van Müzesinin bahçesinde Urartu dönemine ait çivi yazılı zafer otelleri, kitabeler ve Tanrı Teişeba kabartması, Akkoyonlu ve Karakoyunlulara ait hayvan şeklindeki mezar taşları ile Selçuklu dönemine ait mezar taşlarından oluşan zengin bir taş

[54] İlal, **age.**, s.61

eserler koleksiyonu sergilenmektedir.

Müze biri arkeolojik diğeri etnografik eserlerin sergilendiği iki sergileme salonuna sahiptir. Arkeolojik eserler Prehistorik dönemden Urartu Dönemi sonuna kadar olan eserler kronolojik bir sıra teşhir edilmektedir. Etnografik eserler salonunda, Van-Hakkari yöresi kilimleri, Van yapımı el sanatları, el yazması eserler, hemen hemen her devre ait sikkeler ve salonun bir köşesinde de Van'ın otantik hayatını gözler önüne seren Şark Köşesi ziyaretçilerin beğenisine sunulmuştur.

1995 yıl sonu itibariyle, 17.199 arkeolojik, 1002 etnoğrafik, 17.987 sikke, 4 tablet, 394 mühür ve mühür baskısı ile 153 el yazması eserden oluşan toplam 36.739 adet eserin kayıtlı bulunduğu müze, Van'ın başkentlik yaptığı Urartu Devletine ait çok çeşitli ve zengin eserleri nedeniyle dünyanın en büyük Urartu müzesi durumundadır.[55]

2.7. Şehitlikler, Mezarlıklar ve Diğer Tarihi Turizm Değerleri

Zeve Şehitliği: Zeve, Van Gölü sahilinde Van'ın bir köyüdür. Birinci Dünya Savaşı sırasında Van'ın Ruslar tarafından işgalini fırsat bilen Ermeniler Zeve'de 2000 tane kadın, kız ve ihtiyarı hunharca şehit etmişlerdir.

Van'ın düşman işgalinden kurtuluşu olan 1918 senesini simgelemek amacı ile 19 m. 18 cm. yüksekliğinde inşa ettirilen abide Cumhuriyetimizin 50. Yıl dönümü olan 29/10/1973 tarihinde büyük bir törenle açılmıştır.[56]

Gevaş Selçuklu Mezarlığı; İlçe merkezinin yanında ve Ankara yolu üzerinde bir çok Kufi yazılı mezar taşları bulunan tarihi bir mezarlıktır. Selçuklu sanatının şaheseri olan bu mezarlıkta Halime Hatuna ait tarihi bir kümbet mevcuttur.[57] Tahminen 14. yüzyıl başlarından 16. yüzyıl sonlarına kadar kullanılmış olan bu mezarlıkta, prizmatik lahitler ve mezarlar bulunmaktadır. Mezar taşları genellikle geometrik ve bitkisel figürlerle süslenmiştir,

[55] Hanefi Biber, "Van Müzesi," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık, 1996, ss.42-43
[56] Kayaçelebi, **age.**, ss.85-86
[57] Kayaçelebi, **age.**, s.78

bazılarında yazıtlar mevcuttur.

Erciş-Çelebibağ Mezarlığı: Erciş'in Çelebibağı kasabasındadır. 1992 yılından beri yapılan arkeolojik kazı ve restorasyonu sürdürülen mezarlıkta değişik türde mezarlar bulunmaktadır. Tunç Çağından günümüze kadar sürekli kullanıldığı anlaşılan ve zamanla tepe haline gelen mezarlıkta farklı inanç ve kültürlerin, insana ölüm sonrası için hazırladığı mekanları örnekleriyle görmek mümkündür. Çelebibağ Mezarlığı, Van Gölü çevresi mezar kültürünü bütün türlerini üzerinde taşıyan canlı bir müze durumundadır. Uluçam'a göre başlıca mezarlar: [58]

a- Mimari Şekilli Mezarlar: Çelebibağı Mezarlığı'nda akıtlarla kümberler arasında bir şekle sahip olan ve bugüne kadar bilinmeyen mimari karekterli üç anıt mezar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar; Kare Planlı, Sekizgen Planlı, Tuğla Örgülü Mezar Odasıdır. Yapılar, sıkıştırılmış çakıl taşı üzerine atılmış temele oturan duvarlarla çevrilmiştir.

b- Kapaklı Sanduka Tipi Mezarlar: Daha çok Selçuklu döneminden kalan bu mezarlar iki bölüm halindedir. Birinci bölüm toprak altında kalan kısım, ikinci bölümse toprak üstündeki kısımdır.

c- Prizmal Sanduka Tipi Mezarlar: Yapı itibarıyla gövdeli sadukaların kapaklarına benzerler. Prizmal yekpare blok taş burada kapak yerine doğrudan sanduka olarak değerlendirilmiştir.

d- Şahideli Sanduka Tipi Mezarlar: Karakoyunlu Döneminde yoğunlaşan bu mezarlar, az sayıda Selçuklu döneminden kalan mezarlarda vardır. Bu mezarlar, dikdörtgen prizması blok taştan bir sanduka ile baş ucuna dikilen bir şahideden oluşmaktadır.

e- Koç-Koyun Şeklindeki Mezarlar: Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ait olduğu kabul edilen koyun-koç şeklindeki mezar taşlarıdır.

f- Sade Mezarlar: Osmanlı döneminden kalan sarık-kavuk biçimli şahidelere sahip birkaç örnek dışında, günümüze kadar şekillenmiş diğer mezarlar sade yapılır.

g- Kremasyon Mezarlar: Eski kültürlere ait yakarak gömme geleneğini yansıtan mezarlardır. Etrafı iri moloz taşlarla çevrilip üzeri yine taşla kapatılan dikdörtgen planlı,birbirine bitişik mekanlara ölülerin külleri konulmuştur.

---

[58] Abdusselam Uluçam, "Erciş –Çelebibağı'ndaki Mezar Çeşitleri," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyum Bildirileri,** 22-25 Mayıs, 1995, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları,Van, 1996, ss. 85-89

Tirşin Yaylası : Van'ın 150km kadar güneyinde bulunan Tirşin Yaylasına Van, Gürpınar, Kırk Geçit üzerinden ulaşılmaktadır. Tirşin Yaylasında kaya resim sanatına ait, Türkiye'nin en büyük açık hava müzesi bulunmaktadır.[59]

Kaya resim sanatının tarihi M.Ö. 15.000-800 yıllarına kadar inmektedir. Tirşin Yaylasındaki kaya resimlerini görmek için zaman zaman yerli ve yabancı turistlerin geldiği söylenmektedir. Fakat bunlar özel amaçlı gezilerdir. Yaylanın turizme açılması için, öncelikle buraya ulaşan karayolu her türlü aracın geçilebileceği bir duruma getirilmelidir. Bu taktirde Van'dan Tirşin Yaylasına günübirlik gidip gelinebilir. Ayrıca Yayla organize turların programına alınabilir. Hata Tirşin Yaylasındaki yayla yaşamı da kayan resimleri ile birlikte turizm için pazarlanabilir. Bu yaylaya çevre köylerden ve daha uzak yerlerden yazın hayvan otlatmak için gelenler çadırlarda oturmaktadırlar. Turistlerin kara çadırda gecelemeleri sağlandığı takdirde yayla kültürünü çok ilgi çekici bulacakları muhakkaktır.[60]

Yavuzlar Köyü Doğal Oluşumları: Başkale'nin Yavuzlar Köyü civarında peri bacalarını andıran doğal oluşumlar bulunmaktadır. Kayaların oluşturduğu bu ilginç oluşumlar, boydan boya birkaç km'lik dağ silsilesinin eteklerinde devam etmektedir. Bazıları tek tek bazıları da gruplar halinde yükselen kayaların başlarında başlık şeklinde, oval ve yuvarlak kütlelerin yer alması ilginçtir.

Yedi Salkım Köyü (Eski Put) Mağara Resimleri: Anadolu'nun mağara içine resim yapma geleneğinin yaygın olduğu bölge, Yedi Salkım Köy çevresidir. Köy Van'ın 76km güneydoğusunda deniz seviyenden 2500m yüksekliktedir. Köyün batısında 100-150m derinliğinde ve 8-9km uzunluğunda bir yer kaplamıştır. Kanyon içinde 60-70 mağaradan dört tanesinde boyalı resim bulunmaktadır. Dört mağaranın duvarlarında toplam 150 den fazla resim vardır. Resimlerin büyük bir kısmı kırmızı boya ile yapılmıştır. Duvarlarda dans eden tanrıça figürlerinden dolayı, halk tarafından "Kızlar Mağarası" olarak adlandırılan mağara yerden 78m yüksekliktedir. Resimleri kırmızı ve kahverengi boya ile yapılan mağara, yaklaşık 8000 yıl öncesine aittir. Genellikle resimler güneş motifleri, geyik ve dağ keçisi resimleri, dans eden tanrıça figürleri, hayvan

[59] Yüzüncü Yıl Üniversitesi , **age.**, s. 160
[60] Gürbüz, **age.**, ss.118-119

üzerinde ayakta duran tanrı ve tanrıça motifleri, avda uygulanan tuzak sahneleri ile günümüzde nesli tükenen çeşitli hayvan figürlerinden oluşmaktadır.[61]

Alniunu Kenti ve Taş Atölyesi: Van'ın 17km güneyinde, Edremit ilçesinin doğu eteğindedir. Büyük bir taş atölyesine sahip olan kent, çevredeki taş ocaklarından çıkarılan kireç taşı bloklar burada işlenmiştir. Atölyede işçilikleri yarım kalmış veya bitirilmesine rağmen çeşitli sebeplerden dolayı taşınmadan bırakılan bloklar bulunmaktadır. Bazı iri bloklar ise Urartu Kültür Merkezlerinde otel altlığı olarak hazırlanmıştır. Bu atölyede hazırlanan otuz-kırk ton ağırlığındaki Van kalesine nakledilerek ünlü Sarduri burcu inşa edilmiştir.

Yeşilalıç (Pagan) Köyü: Van ili Özalp ilçesine bağlı Yeşilalıç Köyünün 1km güneydoğusunda yer almaktadır. Van'a 100km mesafededir. Anakaya yüzeyinin düzeltilmesi ile içiçe iki çerçevenin çevirdiği kör kapı şeklindeki 5.10x2.40m ebadında olan yüzeyin üst kısmında on satırdan oluşan Urartu çivi yazısı bulunmaktadır.

3. Van'ın Sosyal ve Kültürel Değerleri

Bir ülkenin (milletin) kültür değerleri, bilindiği üzere o milletin dili edebiyatı, tarihi, dini ve inançları, adet ve ananeleri, sanatı, folkloru, müşterek idealleri, düşünceleri ve duygularıdır. Sanat, milletlere hatta başlı başına bir millete veya kavme damga vuran bir temel kültür koludur.

3.1. El Sanatları

Farklı yörelerde farklı güzellikleri bulunan el sanatları Van ve yöresinde de büyük bir değer ve önem taşımaktadır. Yaygınlığı başlangıç olarak Van'ın İran ve Doğu Türkistan yol kavşağında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ticari bakımdan önem taşıyan Van, zamanla ticarettin odak noktası haline gelmiş, böylece yörede bir canlılık başlamıştır.[62] Bu alış verişler sayesinde Van ve yöresi el sanatları, değer ve çeşitlilik kazanmıştır.

Geçmişten günümüze kadar Van'da bulunan el sanatları şunlardır. Dokumacılık, çuhacılık, bakır ve bakır işlemciliği, halıcılık, saraçlık, el işlemeleri, pirinç işleri, sedefçilik,

[61] Kayaçelebi, **age.**, s. 165
[62] Kayaçelebi, **age.**, s.46

toprak ev eşyası, keçecilik, hakkâklik, hattatlık, kilim, sicim, kum, minder kılıfı. Yastık örtüsü, yün çorap, kar başlığı, reşik, at yuları, çadır süsü, kıl örten, ter çuval, heybe ve yün kaşkol dokumacılığı. Bu el sanatlarından bir kısmı, günümüze kadar ulaşamayıp yok olmuştur.[63] Bu el sanatlarından bazıları hakkında bilgi verecek olursak;

Kilim Dokumacılığı: Van kiliminin özelliklerini; sık dokuması, ilik boylarının kısalığı, ağırlıklı olarak koyu renklerin kullanılması, (kırmızı, siyah, lacivert, yeşil, kahve rengi,Van beyazı-kirli beyaz, sarı renk) motiflerinin sık ve karmaşık olması, bordür sayısının azlığı, stilize hayvan ve geometrik şekillerin çoğunlukta olması, motiflerin simetrik olarak düzenlenmesi şeklinde özetlemek mümkündür.[64]

Tümüyle yünden dokunan yöre kilimlerinden; Herkisuvak, Kaşaran ve Jirki aşiretlerinin kilimleri çok ünlüdür. Van yöresindeki diğer önemli kilim isimleri şunlardır. Halit Beyi kilimi, Gülsarya kilimi, Karaboğ kilimi, Ayna (yöre adı Eynik) kilimi, Nehrek kilimi ve Lüleper kilimidir.[65]

Van Gümüşçülüğü: Günümüzde çok az usta tarafından yürütülen gümüşçülük vitrinlerimizi süslemektedir. Osmanlılardan kalma savat işlemeli kemer, köstek, bilezik, kolye ,tütün tabakası, ağızlık, tepelik kırbaç gibi eşyalar bulunmaktadır.

Reşik (kar ayakkabısı) : Malzeme olarak yün, tiftik veya ayı derisi kullanılır. Yün ve kıldan yapılanlara "reşik" alt tarafına ayı derisi kullanılarak kalınca dokunulanına ise "Galik" denmektedir. Karda kaymayan, soğuğu geçirmeyen, hafif ve kullanışlı bir ayakkabıdır.[66]

Çuhacılık: Önceden beyaz ve kırmızı Van bezi, şal, şayak imal eden sanatkarlar bulunurdu.

Kum: Başlık veya tepelik de denilmektedir. Yöreye özgü olan kum, genellikle aşiretler tarafından kullanılmaktadır. Bayanların, çoğunlukla genç kızların kullandığı bu

---

[63] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s.495
[64] Recai Karahan, "Van Kilimleri," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı,** İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996, s.46.
[65]Münevver Ünsal,"Kültürümüzün İçinde Kilimlerin Yeri,''**Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyum Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995 , Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları,Van, 1996, ss.81-82
[66] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **age.**, s.497

tepelik düğünlerde ve özel günlerde kaçınılmaz bir aksesuardır.

Günümüzde yaşayan el sanatlarının en önemlisi kilimlerdir. Van'da kilim dışında yün çoraplar, gümüş takılar ve oyalar da yaşayan el sanatlarıdır. Bu el sanatlarının turistik amaçlı değerlendirilerek pazarlanması yöre ekonomisine katkı sağlayacaktır.

3.2.Yerel Mimari

Van ve çevresinde yerel mimari yapı, coğrafi şartlara ve bulunulan yöredeki mimari yapı elemanlarına göre farklılık göstermektedir.

Anadolu'nun en eski ve önemli kentlerinden olan Van, Urartu Devletinin merkezi Tuşba'nın yerinde kurulmuştur. Urartu Döneminin kerpiç mimari geleneğini binlerce yıldan beri değişmeden günümüze ulaştırmıştır. Belli bir plan gözetilmeden kurulan kent, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ana yola açılan dar, girintili çıkıntılı sokakları, meyve bahçeleri içindeki kerpiç yapılarıyla kırsal görüntülü seyrek dokulu bir kasaba görünümündeydi.

Van evinde; kol demirli büyük ölçülerdeki ana kapıdan saltaşı döşeli avluya girilir. Yer katında kiler, depo vb. bölümler bulunur. Mutfağın bir yanında yüksek tavanlı tandır evi, bununda bir köşesinde ocak vardır. Avludan basamaklarla üst kata çıkılır. Oturma, yatma, konuk odaları gibi yaşama birimleri vardır. Evler düz toprak damlıdır. Kentin su dağıtım düzeni bulunmadığından her evin bahçesinde kuyu vardır. Ahır bahçenin bir köşesindedir. Evlerin önünde bulgur dövülen dibek bulunur.[67]

Bölgenin kapalı ekonomik yapısı ve gelir düzeyinin düşüklüğü, bahçeli bir-iki katlı, taş temelli kalın duvarlı, evlerden oluşan geleneksel yapının 1970' lere değin sürmesine neden olmuştur.

Yeni kentte bulunan tarihi Van evlerinin son örneklerinin 70 ile 90 yıllık mazileri olup, sayıları 20 kadardır. Bu evlerin bir kısmı tarihi özelliklerini korumak suretiyle, diğer bir kısmı ise günümüz koşularına uydurularak kullanılmaktadır. Bazıları ise kullanılmayacak biçimde, tahrip olmuş durumdadır.

---

[67] İlal, **age.**, s.53

3.3. Giyim-Kuşam

Kimi değişimlere karşın Van yöresi giyim kuşamında geleneksel özellikler daha belirgindir. Bunda dokuma giysilerinin, doğal koşulların önemli payı vardır.

Kadın Giyimi: Van'da kadınlar genellikle canfer yün kumaşlardan yapılmış etekler, genellikle belde, büzgülü, oldukça uzun, kiloş denilen biçimde biçilmiş, önü kapalı entariyi giyerlerdi. Entarilerin altında etekleri oyalı iç gömlek giyilir. Entarinin üzerine renkli boncuklarla işlenmiş yelekler giyilirdi. Başlarına ise kofi denilen püsküllü bir nevi başlık koyarlar. Onun üstüne leçek (yazma) denilen etrafı oyalı yazmalar örterlerdi. Gezmeye yada düğün derneğe gidildiği zaman giyimler daha süslüdür. Taftadan (bir tür ipekli kumaş), kadifeden dikilmiş entariler, kadife cepkenler giyilir. Entarinin etekleri ve kol ağızları, cepkenlerin sırt ve önleri işlemelidir. Kadınların giyimlerini Van'ın kendine has el sanatı olan savatlı gümüş işlemeli olan kemerler süsler. Gümüş muskalıklar, gümüş gerdanlıklar, bilezikler, küpeler, yüzükler, başlarında fazla yüksek olmayan fesin üstünden gümüş tepelikler, saç bağları ve oyalı yazmalar en önemli aksesuarlardır. Ayaklarına galoş potin denilen ayakkabılar giyilir.[68]

Günümüzde geleneksel kadın giyimi kısmen devam etmektedir. Kentlerde atkı ve mantoya eğilim giderek artmaktadır.

Geleneksel Erkek Giyimi : Erkek giyiminin başlıca öğeleri, şal, şalvar ve cepkendir. Başlıklar takke yada takke üstüne "ahmediye" biçimi sarıklardan oluşmaktadır. Uzun kollu yakasız ve düğmeli gömleklerin üstüne cepkene benzer, çeşitli motiflerle bezenmiş yelek, kırsal kesimde ise şa-şapik giyilir. Kış aylarında saka denilen kadife paltolar giyilir .[69] Bele beyaz renkli kuşak bağlanır. Tütün tabakası kuşağın arasında muhafaza edilir,bu da gümüş işlemelidir. Ayaklara elle örülmüş yün çoraplar ve poçikli papuç giydirilir.[70]

3.4. İnançlar ve Töresel Yapı

Yörede geleneksel aile düzeni sürerken,töresel değerler ataerkil anlayışın çeşitlemeleri olarak belirmektedir. Toplumsal yaşamda erkeğin egemenliği kesindir.

---

[68] Ünsal, **age.**, ss.47-48
[69] İlal, **age.**, s.50
[70] Ünsal, **age.**, s.48

Dinsel Yapı ve Boş İnançlar: Geleneksel yaşam biçiminin sürdürüldüğü yörede, dinsel yapının etkinliği de gözlenmektedir. Boş inançlar nazar, uğur-uğursuzluk ve bereket üzerine kurulmuştur. Şehit kanı dökülen yerlerde yetiştiğine inanılan "üzerlik" her köy evinde bulundurulur. Nazara karşı üzerlik tohumları tuzla karıştırılıp ateşe atılır, tütsü yapılır. Aynı nedenle dinsel gücüne inanılan ailelerin evinde kurşun bulundurulur. Hastası olanlar, bu ailelerden kurşun alarak kurşun döktürür.[71] İlde çeşitli niyet ve dileklerle adaklarda bulunma, ziyaret yerlerine gitme oldukça yaygındır.

İki bayram arasında vefat edenlerin aileleri ve yakınları için ilk bayram kara bayram sayılır. Böyle bayramlarda ölenlerin evi ve yakınları akraba ve komşular tarafından öncelikle ziyaret edilerek başsağlığında bulunulur.

Evlenme Gelenekleri, Doğum ve Çocukla İlgili Gelenekler: Yörede görücü usulüyle evlenme günümüzde de yaygın bir gelenektir. Kızın evlenme yönünde bir istem ve girişimde bulunması törelere aykırıdır. Erkekse, istediğini anasına yada bir yakınına iletir. Bu aşamadan sonra görücülük başlar. Daha sonra nişan yapılarak düğün hazırlıklarına başlanır. Gelinin hazırlanışına değin çeşitli eğlenceler düzenlenir. Daha sonra gelin baba evinden çıkarılır. Gelin kocasının evine girmeden önce Kuran-ı Kerim yada lambanın altından geçirilir. Ayrıca gelinin yüzüne ayna tutma, ayaklarının dibinde su dolu testi kırma gibi geleneklere de rastlanmaktadır.

Van'da çok çocukluluk yaygındır, özellikle erkek çocuk istenir. Erkeğin çocuk nedeniyle çok kadınla evlenmesi yakın döneme değin olağan karşılanmakta idi. Çocuğu olmayan kadınlar geleneksel yöntemlere baş vurmaktadırlar. Kısırlık daima kadına bağlansa da, erkeğin kısırlığını gidermek için kimi geleneksel uygulamalara baş vurduğu görülmektedir. [72]

3.5. Anma Günleri ve Şenlikler

Fuarlar ve festivaller malların ve hizmetlerin tanıtılması için yapılan birtakım sosyal ve kültürel faaliyetlerin içeren düzenlemelerdir. Fuar ve festivallerin özgün niteliklerinden birisi turizm amaçlı yer değiştirmelere neden olmasıdır.

---

[71] Kayaçelebi, **age.**, s.133
[72] İlal, **age.**, ss. 51-52

Fuar ve festivaller, ekonomik ve sosyal açıdan geniş bir kitle hareketi oluştururlar, bulundukları yörenin, bölgenin tanıtılmasını sağlarlar, izleyicilerine değişik ve renkli yaşam olanağı sunarlar, gelir sağlarlar ve turizm kapsamındaki diğer verilere yansıyan başka turistik harcamalara neden olurlar.[73]

Van Turizm ve Folklor Şenliklerinin Başlıcaları:

Her yıl temmuz ayı içersinde düzenlenen folklor gösterileri, halk konserleri, Van Kedisi yarışmaları, mahalli yemek yarışmaları, Van'la ilgili fotoğraf ve resim sergileri ve çeşitli sportif faaliyetler yapılmaktadır.

Bahçesaray Satranç Şenliği ve Turnuvası: 1997'den bu yana temmuz ayı içerisinde düzenlenen turnuva gelenekselleşme yolundadır. Bu çerçevede Bahçesaray'da rafting ve kano gibi sporlar da yapılmaktadır.

Ercişli Emrah Festivali: Ercişli Emrah adına düzenlenmektedir. Festival müzik şöleni ve halk edebiyatı ile ilgili bilimsel toplantı şeklinde düzenlenmektedir.

Van Asya İpek Yolu Fuarı: Ticari maksatla, çeşitli firmaların ürünlerinin tanıtımı için eylül-ekim aylarında düzenlenmektedir. Özellikle İran'dan katılımın olması fuarın önemini arttırmaktadır.

Bahçesaray Ceviz Şenliği: Çekül Vakfı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Bahçesaray Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlediği bir etkinliktir. İlki 29 Ekim 1998'de gerçekleştirilmiştir. Bu şenliğin en önemli amacı Bahçesaray'da cevizin daha verimli ve daha kaliteli kılınması amaçlanmıştır.

2 Nisan Van'ın Kurtuluşu: 2 Nisan 1918'de Van'ın düşman işgalinden kurtuluşunun yıl dönümü nedeniyle, her yıl 2 Nisanda kurtuluş günü tören ve şenlikleri düzenlenmektedir.

---

[73] Nermin Çıldır, "Fuar Çalışmalarının Turizm Açısından Değerlendirilmesi," **Anatolia Aylık Turizm ve Kültür- Sanat Dergisi**, Yıl:2, Sayı:13-14, Ocak- Şubat 1991, s.16-18

Van yöresinde organize edilen fuar ve festivallerin amacı, yörede var olan potansiyeli sergileme, yöre ve çevre il ve ilçelerden gelen insanlara hoş vakit geçirtme, insanları sosyal ve kültürel etkinlikler içerisine katarak, Van yöresinde hareketli bir ekonomik ortam oluşturmak içindir.

3.6. Kültürel Kuruluşlar

Van ilinde bulunan doğal ve tarihi güzellikleri korumak için birçok özel–resmi kuruluş ve dernek faaliyet göstermektedir. İldeki başlıca kuruluşlar şunlardır:

Kültür Bakanlığı Kültür Müdürlüğü: Bu müdürlük 1977' de kurulmuştur.

Van Müzesi Müdürlüğü: 1972' de müze müdürlüğü kurulmuştur.

İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü: 30.1.1990'da Kültür Sitesi içindeki binasına taşınmıştır. Kütüphane, ödünç kitap verme servisi ve gezici kütüphane servisi ile çevredeki uzak semt ve köylere kadar hizmet etmektedir. Ayrıca Kültür Müdürlüğüne Bağlı Gürpınar 100. yıl ilçe halk kütüphanesi, Muradiye ilçe halk kütüphanesi, Erciş ilçe halk kütüphanesi de hizmet vermektedir.

Turizm Müdürlüğü: Turizm Bakanlığına bağlı çalışan müdürlük, İlin turizm potansiyeli ve turizm envanteri konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Halk Eğitim Merkezi : Halka yönelik merkez ve genel bilgi kursları, sosyal, kültürel kursları, okuma-yazma vb. kurslar düzenlemektedir. Ayrıca sanatsal ve folklorik etkinliklerde de bulunmaktadır.

Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü: 1979'da bu müdürlüğü açılmasıyla kişisel çalışmalar canlılık kazanmıştır. Galeride resim, heykel el sanatları sergileri açılmakta, saydam gösterileri düzenlenmektedir.

Van ilindeki turizm ve kültür amaçlı dernekler şunlardır; Van Turizm Folklor ve Kültür Derneği, Van Eski Eserler Müzeleri ve Turizmi Sevenler Derneği, Belediye Folklor

Araştırma Derneği, Van ve Van Gölü Çevre Koruma Derneği, Halk Eğitim Merkezi Derneği, Van Kültür Merkezlerini Koruma Derneği.

4. İlin Turizm Kurumları

Turizm olayının karmaşık yapısı, kendisiyle ilgili çok sayıda ve değişik özellikte kurumun ortaya çıkışının temel nedenini oluşturmaktadır. Değişik ihtiyaçlardan oluşan turizm talebinin karşılanmasında etkili olan kurumların nitelikleri birbirinden farklıdır. Turizm kurumları arasında her çeşit konaklama tesisi, lokanta vs gibi zaruri ihtiyaçları karşılayan işletmeler, seyahat acente ve şirketleri, turistik mahal ve bölgelerde kurulmuş tanıtma ve güzelleştirme, tabiatı ve turistik değerleri koruma dernekleri, turizme doğrudan doğruya veya dolaylı olarak hizmet eden ulaştırma kurumları, seyahatle ilgili araç gereç imal eden pazarlayan işletmeler, ulusal veya uluslar arası çeşitli turizm kuruluşları sayılabilir.[74]

4.1 Konaklama Tesisleri

Turizm olayında tabii, tarihi ve kültürel zenginlikler kadar, bu değerler sonucu ortaya çıkacak konaklama tesislerinin de büyük bir önemi vardır.

Konaklama tesisleri turistin çeşitli mekanlarda geceleme gereksinimini karşılar ve büyük ölçüde turizm olayının etkisiyle özellik kazanmışlardır. Turistik mahallin ziyaret edilebilmesi orada konaklama imkanının bulunup bulunmaması ile yakından ilgilidir.[75]

Van ili ve Van Gölü Havzası, ülkemizin en çok tarihi esere ve olağanüstü doğa güzelliklerine sahip yörelerden biridir. Ancak mevcut turizm potansiyeline rağmen, bu yörede henüz çağdaş anlamda turistik aktivite başlamış değildir. Buna bağlı olarak konaklama tesislerinin yeterli düzeye ulaşamadığı dikkati çekmektedir. Buna ilave olarak yöredeki konaklama tesislerinin karşı karşıya oldukları çok önemli sorunlardan biriside kalifiye eleman bulamamaktır.

İldeki başlıca konaklama tesisleri otel ve kampinglerdir. Van'da pansiyonculuk henüz gelişmiş değildir. İl Turizm Müdürlüğünden edindiğimiz bilgiye göre bu konuda girişimlerde

[74] Toskay, **age.**, s.225
[75] Toskay, **age.**, s.228

bulunulmaktadır. Pansiyonların açılması nispeten ekonomik tatil yapmak isteyenlere açılan yeni kapıdır. Ayrıca ildeki turist sayısının artmasında önemli rol oynayabilir.

4.1.1.Oteller

Van ilinde turizm işletme belgeli tesis sayısı 9 tane olup 477 tane oda ve 973 adet yatak sayısı vardır. (Tablo 6). Söz konusu otellerin hepsi kent merkezinde olup bir, iki ve üç yıldızlıdırlar. Van İl Turizm Müdürlüğünün kayıtlarında yer almamasına rağmen, ilde Dedeman ve Vartan Otelleri de bulunmaktadır.

Ayrıca ilimizde işletme belgeli bir adet 160 kişilik ikinci sınıf kafeterya ve lokanta vardır.

Tablo 6: Turizm İşletme Belgeli Tesisler

Tesisin Adı	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Büyük Urartu Oteli	****	75	150
Yakut Oteli	***	64	132
Akdamar Oteli	***	69	150
Sirhan Oteli	**	21	45
Büyük Asur Oteli	**	52	104
Beşkardeşler Oteli	**	56	112
Şahin Oteli	*	36	72
Güzel Paris Oteli	*	56	112
Çaldıran Oteli	*	48	96
TOPLAM		477	973

Kaynak: Van İl Turizm Müdürlüğü 2000Yılı Verileri

Belediyeden belgeli 18 tesiste toplam 450 oda ve 955 yatak bulunmaktadır (Tablo 7). Bunlardan 8'i birinci sınıf, 5'i ikinci sınıf ve 5'i üçüncü sınıf oteldir. Ortalama yatak kapasiteleri "turizm belgeli" tesislerin yarısı kadardır. Bu tesislerin fiyatları ucuz, hizmet düzeyleri sınırlı olduğundan genellikle yerli ve İranlı turistlere hizmet vermektedirler.

Tablo 7: Belediye Belgeli Tesisler

BİRİNCİ SINIF OTELLER	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel Bayram: M.Sıddık Bayram/ Hacıbekir Cad. Van	63	110
Otel Kahraman: Feremez Kahraman/Hacibekir cad. Van	32	65
Otel Cag: Şevki Öztürk /Hastahane cad. Van	30	60
Otel İpek Palas:Halil Düzen/Sebze Halı Civarı Van	29	56
Otel Van: A. Fuat Capolat/ Sebze Halı Civarı Van	68	140
Otel Aslan: Eyyüp Aslan/ Sebze Halı Civarı Van	22	45
Otel Tarhan: Hasan Elik/PTT cad. Van	22	45
Otel Murat: Reşat Yeni Türk/ Sebze Hali Civ. Van	22	52
İKİNCİ SINIF OTELLER		
Otel Nuh Palas:Cemil Alan/ Cumhuriyet cad. Van	30	60
Otel Konak: Nejdet Türkmenoğlu/ Cumhuriyet cad. Van	12	30
Otel Sibel: Mustafa Dikici / Yeni Cami Civarı Van	23	52
Otel Seyitoğlu : Riyattin İnanç / Yeni Cami Civarı Van	15	45
Otel Ada Palas: Ali Çakmakçı/ Cumhuriyet cad. Van	16	35
ÜÇÜNCÜ SINIF OTELLER		
Otel Göl Palas: Mehmet Sığınç/ Cumhuriyet cad. Van	18	35
Otel Akköprü: Osman Taşçu/ Yeni Hal Civarı Van	14	33
Otel Erek: Onbaşı Handil/Cumhuriyet Cad. Van	21	52
Otel Doğan: Şefik Kaptaner/Hastane cad. Van	12	30
Otel Dergah: Zahir Oruç/ Küçük Cami civarı Van	23	55
Toplam	450	955

Kaynak: Van Belediyesi 2000 Yılı Verileri

Bunlardaki doluluk oranlarının belgeli tesislere göre daha yüksek olduğu tahmin edilmekte ise de kesin bir rakam vermek zordur. Çünkü bu işletmelerde kayıt dışı müşteri fazla olduğundan sahipleri doluluk oranı konusunda bilgi vermekten kaçınmaktadırlar.

İldeki turizm yatırım belgeli tesisler; 11 otel, 1 motel, 1 tatil köyü ve bir kampingde toplam 1.006 oda ve 2.188 yatak bulunmaktadır (Tablo 8). Ayrıca bir adet 1. Sınıf lokanta mevcuttur. Yatırımlar ilde turizm arzında büyük bir patlama gerçekleşeceğini göstermektedir. Gelişmenin sevindirici bir yönü de yapılmakta olan tesislerden 7'sinin ilçelerde olmasıdır. Bu durum ilde turizm olgusunun yaygınlaştığının önemli bir göstergesidir.

Tablo 8: Turizm Yatırım Belgeli Tesisler

Tesisin Adı	Sınıfı Türü	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Ek Ünite
Şamran (Edremit ilçesi)	**** Otel	90	180	80 kişilik lokanta ve gece kulübü
Bade (Edremit ilçesi)	*** Otel	60	140	150 kişilik lokanta
Van Karatay (Edremit)	*** Otel	85	180	150 kişilik lokanta
Toraman (Muradiye ilç.)	*** Otel	96	192	100 kişilik lokanta
Muradiye Belediyesi	2 Motel	27	47	85 kişilik lokanta
Van Gölü (Mer.ilçe)	*** Otel	56	132	85 kişilik lokanta
Kurşunoğlu (Mer.ilçe)	*** Otel	56	130	80 kişilik lokanta
Van Doğu (Mer.ilçe)	*** Otel	65	130	60 kişilik lokanta
Bayram (Mer.ilçe)	*** Otel	70	143	110 kişilik lokanta
Haktaş(Mer.ilçe)	***Otel	72	180	70 kişilik lokanta
Yenigün (Mer.ilçe)	** Otel	20	55	45 kişilik lokanta
Özel İdare (Mer.ilçe)	1. T. K.	158		Lokanta ve gece kulübü
Göl Akdamar(Gevaş ilç)	** Otel	96	192	90 kişilik lokanta
Ahdamara (Gevaş ilç)	2 Kamping	55	127	80 kişilik lokanta
Özersan	Kafeterya			160 kişilik lokanta

Kaynak:Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

Sayılan bu konaklama tesisleri dışında: Jandarma Dinlenme Kampı, Devlet Su İşleri Dinlenme Kampı ve Karayolları Dinlenme Kampı mevcut olup hepside Edremit ilçesindedir.

Van'daki turistik belgeli otellerin her birinde yaklaşık 6-10 arasında personel çalışmaktadır. Çalışan bu personelin arasında otelcilik eğitimi alanlar yok denecek kadar azdır. Otel yöneticileri çalışacak elemanda genellikle fiziki görünüm ve iyi tavıra önem verdiklerini belirtmektedirler.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Meslek Yüksek Okulu bünyesinde eğitim veren Turizm-Otelcilik ve Turizm Rehberliği bölümü öğrencilerinin ildeki otellerde uygulama yaptıktan sonra başarılı olan öğrencilerin bu otellerde işe yerleştirilmeleri, eğitilmiş personel açısından faydalı bir adım olacaktır. Fakat ildeki otel işletmeleri böyle bir tutumdan uzak görünmektedirler.

Van merkezindeki turistik belgeli otellerde bir yılda gelen yabancı turistlerin yerli turistlere oranı %7.15, ortalama kalış süresi 1.73 gün, tesislerin ortalama doluluk oranı ise %47.55' tir.[76] Belediye belgeli konaklama tesislerinde bir yılda gelen yabancı turistlerin yerli turistlere oranı %7.86, ortalama kalış süresi 1.4 gün ve tesislerin ortalama doluluk oranı %38.69 dur.[77]

İldeki otel müşterilerini, yerli-yabancı turistler, Van Spor maçlarını izlemeye gelen taraftarların yanı sıra, bir malın tanıtımını yapmak üzere gelen pazarlama elemanlarıyla, toplantı, seminer, sempozyum vb sebeplerle gelen kamu ve özel kuruluşların yetkililerini görmekteyiz.

Van'da otellerin en önemli problemlerinden birisi de otopark konusudur. Otopark için ayrılan alan yaya kaldırımları ve sokak arasındadır. Bu yüzden belediyenin otopark konusunu öncelikle ele alması gerekmektedir

4.1.2. Kamp, Kamping İmkanları

Son yıllarda karayolu araçlarının ve otomobillerin sayıca artması kampingleri daha önemli hale getirmiştir.

Van'ın rekreasyon alanı Van Gölü kıyılarıdır. Van'ın rekreasyon alanı Gevaş'a kadar uzanan kıyı şeridi, Çarpanak Yarımadası ve Amik kıyılarıdır. Rekreasyon alanı olarak Gevaş ve Edremit kıyıları oldukça gelişmiştir. Plaj ve kamping gibi tesisler bu kıyılarda bulunmaktadır. Ayrıca Reşadiye Koyu kıyıları yüzmek ve piknik için elverişlidir. Van ili

[76] Turizm Bakanlığı, **Konaklama İstatistikleri Bülteni 1999**, Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Yayın No:2000/2, Ankara, 2000, s.51
[77] Turizm Bakanlığı, **Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri Bülteni 1999**, Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Yayın No:2000/3, Ankara, 2000, s.49

sınırları içinde Edremit ile Gevaş arasında tamamı Van Gölü çevresinde birkaç kamp ve kamping bulunmaktadır (Tablo 9). Bu kampingler ihtiyaca cevap verebilecek sayıdadır.

Tablo 9: Van İlindeki Kampingler

Adı	Yeri
Zümrüt Kamping	Edremit
Kadembas Kamping	Edremit
Martı Kamping	Edremit
Konak Kamping	Edremit
Şahin Kamping	Edremit
Anatolio Kamping	Edremit
Edremit Kamping	Edremit
Cenk Tur Kamping	Edremit
Yalı Kamping	Edremit
Ahtamara Kamping	Gevaş

Kaynak: Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

Bunlara ek olarak Resmi kuruluşlara ait kamplarda mevcuttur.

Jandarma Dinlenme kampı
Devlet Su İşleri Dinlenme kampı
Karayolları Dinlenme kampı
Polis Eğitim ve Dinlenme kampı
Kızılay Dinlenme kampı
Karayolları Bakımevi Dinlenme kampı

Bunlardan ilk dört kamp Edremit'te, biri Gevaş'ta sonuncusu ise Van –Erciş karayollunun 40. kilometresindedir.

Ayrıca her yıl Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü tarafından Alpaslan Anadolu Lisesinde ve Yeşilsu Köyünde "Gençlik Kampları" açılmaktadır. Bu kamplarda başarılı ortaokul ve lise öğrencileri katılmakta, çeşitli spor dallarında etkinlikler ve sosyal faaliyetler yapılmaktadır.

4.2. Yeme-İçme İşletmeleri

Van'da turistlerin arzu ettiği yemeklerin bulunabileceği ve turistin zevkine hitap edebilecek türden lokanta sayısı sınırlıdır. Özellikle şehir merkezinin en önemli caddelerinden olan Cumhuriyet Caddesi ve Maraş Caddesinde böyle bir eksiklik hissedilmektedir.

Zengin bir yemek kültürüne sahip olan Van mutfağının en önemli yöresel yemekleri; keledoş, ayran aşı, kavurma, cılbır, ekşilisi, kurut aşı, tandır balığı ve biryandır. "Ablanın Sofrası'' ve "Hanımeli Lokantası'' yöresel yemekleri yapmaktadır. Bunların dışındaki yeme-içme tesislerinin çoğunda et yemekleri ve kebap üzerine hizmet verilmektedir. Ayrıca Van'ın özel bir yemeği olan biryan kebabı, bütün halindeki etin tandırda pişirilmesiyle yapılmaktadır. Yöreye mahsus olan biryanın turizm açısından pazarlanması gerekir.

Tablo 10'da Van ilinde lokantacılar odasına kayıtlı lokantalar verilmiştir. Görüleceği gibi lokantaların 6 tanesi birinci sınıf, 57 tanesi ikinci sınıf lokantadır. Lokantaya ilave olarak 17 tane de kahvaltı salonu bulunmaktadır.

Van çay bahçeleri yönünden yeterli değildir. Şehrin merkezinde 5 tane umumi çay bahçesi olup özellikle yazın artan talebi karşılayamamaktadır. Belediye tarafından bu konunun üzerinde durularak yer temin edilmesi ve çay bahçesi işletecek kuruluşların teşvik edilmesi gerekir.

Ayrıca Van'da 2000 yılının verilerine göre lokantacılar odasına kayıtlı 20 tane pastane bulunmaktadır.

Tablo 10: Lokantalar

Birinci Sınıf Lokantalar					
1	Sultan Sofrası	3	Altın Şiş Lokantası	5	Pınar Et Lokantası
2	Merkez Et Lokantası	4	Şelale Et Lokantası	6	Çınar Et Lokantası
İkinci Sınıf Lokantalar					
1	Beşyol Et Lokantası	20	Milyon Lokantası	39	Merve Kebap Salonu
2	Doyum Lokantası	21	Hacıbaba Çorba Sal.	40	Kebabistan Lokantası
3	Birtat Lokantası	22	Van Çorba Evi	41	Bağdat Lokantası
4	Vadim Lokantası	23	Dostlar Kebap	42	Tadım Lokantası
5	Mizan Lokantası	24	Mardin Lokantası	43	Mevlana Lokantası
6	Sefa 1 Lokantası	25	Hacıbey Kebap Sal.	44	Bahar Kebap Salonu
7	Sefa 2 Lokantası	26	Şifa Kebap Salonu	45	Erdal Kebap Salonu
8	Vitamin Lokantası	27	Adana Kebap Salonu	46	Site Kebap Salonu
9	Yeni Vadim Lokantası	28	İsmet Ustanın Yeri	47	Asilzade kebap
10	Gülkardeşler 1 Lokant.	29	Adana Ocak Başı	48	İbrahim Ustanın Yeri
11	Gülkardeşler 2 Lokant.	30	Esen Lokantası	49	Site Pide Lahmacun
12	Konya Mevlana Lokan.	31	Kısmet Lokantası	50	Site Kebap Salonu
13	Sahan Et Lokantası	32	Birkaç Lokantası	51	Boğaz Lokantası
14	Sin Kebap Salonu	33	Şeref Şahin Lokantası	52	Barış Kebap
15	Nasip Kebap Salonu	34	Mardin Kebap Evi	54	Ablanın Yeri
16	Konak Kebap Salonu	35	Tuşba Çorba Salonu	55	Şeker Tavuk
17	Yeni Konak Keb. Sal.	36	Hacıbaba Lokantası	56	Evin Sofrası
18	Van Kebap Salonu	37	Urfa Kebap Salonu	57	Aksa Lokantası
19	Gaziantep Kebap Sal.	38	Doğu Kebap Salonu		

Kaynak: Van Belediyesi 2000 Yılı Verileri

4.3. Seyahat Acentaları ve Ulaşım

Bir yerleşim merkezinde turizmin gelişmeye başlamasının ön şartı turizm olayının yarattığı turizm talebine cevap verebilmesidir.

Konuya Van açısından baktığımızda; kara, demir, hava ve göl ulaşımından yararlanan Van ili Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kara yolu ulaşım ağının toplandığı bir odak noktası

olması ve Türkiye –İran devletleri arasındaki ulaşım bağlantısı üzerinde yer alması yönünden ulaşım da önemli bir merkezdir.

Doğu Anadolu'daki yol ağı genel olarak mevcut turizm potansiyellerinin ziyaretini kolaylaştıracak nitelikte değildir. Bölge içindeki yol ağının yetersizliğinden dolayı Ani Harabeleri, İshak Paşa Sarayı, Ağrı Dağı, Ahlat, Adilcevaz, Nemrut Krateri, Bendimahi Çağlayanı, Tirşin Yaylası ve Süphan Dağı turizm potansiyelleri çok az ziyaret edilmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesinde kuzey güney yönünde bir demir yolu bağlantısı bulunmamaktadır. Turizm potansiyelinin temel olarak bu yönde konumlanmış olması, demir yolu ağının turizm amaçlı bölge içi ulaşım şansını ortadan kaldırmaktadır.

Van yöresine gelen turistler çoğunlukla Doğu Anadolu'nun başka yörelerini de kapsayan turlarla geldiği için ve Van Havaalanına ilk inişi yaparak tura başlamak üzere kuzey ve güney istikametlerinde, gereksiz gidiş geliş tekrarı yaratması nedeniyle turizm yönünden Diyarbakır ve Erzurum Havaalanı kadar önem taşımamaktadır. Bunlardan dolayı Van Havaalanı daha yoğun olarak bölgeye iş amaçlı seyahatlerde kullanılmaktadır.

1990 yılından sonra sayıları artan seyahat acentaları, turistik talebe cevap verebilecek sayı ve niteliktedirler. il merkezinde 6 adet ve Erciş ilçesinde 2 adet olmak üzere toplam 8 tane seyahat acentası vardır. (Tablo 11).

Tablo 11: Van'da Hizmet Veren Seyahat Acentaları

Old Tuşba	Seyahat	Acentası
Erek Turizm	Seyahat	Acentası
Kamran Turizm	Seyahat	Acentası
Çarpanak Turizm	Seyahat	Acentası
Urartu Turizm	Seyahat	Acentası
Zeysin Turizm	Seyahat	Acentası
Kamran Turizm	Seyahat	Acentası (Erciş Şubesi)
Açelya Turizm	Seyahat	Acentası (Erciş Şubesi)

Kaynak:Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

Van Gölünün güney ve doğusundan geçen devlet yolu ülke düzeyinde ana tur güzergahı üzerinde yer almaktadır. Tatvan'dan gelen bu yol Patnos üzerinden Ağrı'ya ulaşmaktadır. Bu ana güzergah üzerinde ilin önemli turistik merkezlerine giden ara yol güzergahları bulunmaktadır. Van'ın kuzeydoğusundaki Toprakkale, batısında Van Kalesi ve güneydoğusundaki Çavuştepe Urartu Medeniyeti'nin merkezleridir. Buralara Van- Güzelsu tur güzergahı ulaşmaktadır. Van Erçek Gölü çevresi de tur güzergahlarındandır. Ayrıca Van-Gevaş-Çatak istikameti doğal güzellikleri tarihi ve kültürel dokusu ile önemli bir tur güzergahıdır.

4.4. Turizmle İlgili Özel Mallar Üreten İşletmeler ve Alış Veriş Merkezleri

Turizmle ilgili özel malları üreten işletmeler, turizm gayesiyle yapılan seyahatler esnasında turizme katılanların turistik ihtiyaçlarını gidermeleri konusunda faaliyet gösteren ve dolayısıyla bu konuda özel malları üreten ticari müesseselerdir. Özel mallar arasında yolculuk için gerekli eşyalar, hatıra eşyaları, seyahat literatürü, spor malzemeleri vb. sayılabilir.[78]

Konuyu Van açısından incelediğimizde ise, şehirde turistik açıdan alış-veriş faaliyetlerinin esasını hatıra eşya alım- satımı oluşturmaktadır. Turistik hatıra eşyaların başında da Van kilimi gelir. Bu amaçla açılmış çok sayıda dükkan mevcuttur. Bunun yanında Van gümüş işleri de büyük ilgi toplamaktadır. Gümüşten yapılmış kemerler, bilezik, küpe, kolye, tütün tabakası, ağızlık, başlık vb. takılar halı ve kilim galerilerinde ve bazı kuyumcularda satılmaktadır.

Van'a mahsus diğer bir hatıra eşyası türü olan çorap, tamamen yünden yapılmakta ve renkli motiflerle süslenmektedir. El sanatları içerisinde en fazla üretilmekte olan çorap aynı zamanda genç kızların çeyizlerinde de önemli bir yer tutmaktadır.

Ayrıca oyalar yöre insanımızın turiste satabileceği önemli el sanatlarındandır.

Turizm bakımından söylenebilecek diğer bir konu, dünyaca ünlü Van kedisidir. Kedinin üretilmesi ve pazarlanması, en azından gelen turiste tanıtımı söyleyebileceğimiz önemli hususlardandır.

---

[78] Toskay, **age.**, s.251

5. Van İlinin Turizm Talebi

Van tarih boyunca bir çok medeniyetimize beşiklik yapmış illerimizden biridir. Tarihi İpek Yolu üzerinde olan Van; Urartular, Bizanslılar, Ermeniler, Müslümanlar, Araplar, Selçuklular, İlhanlılar, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılardan kalma tarihi eserleriyle bir tarih şehridir.

İran'la en uzun sınıra sahip olan Van belirttiğimiz özelliklerden dolayı iç ve dış turizm hareketlerine sahne olmaktadır. Dolaysıyla Van'a olan turistik talebi, iç ve dış turizm yönünden inceleyebiliriz.

5.1. İç Turizm Yönünden Van'ın Turizm Talebi

İç turizm, toplum kişilerinin kendi ülkelerindeki seyahatlerinden doğan faaliyetler ve hizmetlerdir.[79]

Van ülkemizin doğusundaki bir sınır şehri olması ve Van Gölüne bakan sahilleri dolayısıyla deniz, kum, güneş gibi faktörlere sahip olması aynı zamanda tarihi ve kültürel değerlere sahip olmasından dolayı, iç turizme hedef olmaktadır.

Van iç turizm bakımından özellikle haziran, temmuz ve ağustos aylarında Doğu Anadolu'nun çeşitli illerinden çok sayıda turisti ağırlamaktadır. Mevcut verilere göre Van'a gelen yerli turist kültürel aktivitelerden ziyade tatil amaçlı gelmektedir. Tatil amaçlı gelen turistler daha çok Edremit, Amik, Reşadiye Koyu, Mollakasım Köyü ve İskeleyi tercih etmektedirler.

İlin doğal yapısı her türlü turizm çeşitlenmesi için potansiyel arz etmektedir. Bu potansiyelin bir kısmını kullanmak gündeme gelmiştir.

İlki 1997 yılında olmak üzere Minikler Yelken Şampiyonası "Edremit" ilçesinde yapılmıştır. Bu şampiyonaya ülkemizin çeşitli illerinden çok sayıda sporcu ve izleyici katılmıştır.

---

[79] Olalı ve Timur, **age.**, s.68

Bahçesaray'da rafting Erek Dağında trekking yapabilme imkanı iç turizmi canlandırmıştır. Ayrıca Edremit yolu üzerindeki kayak evine ve Hakkari yolu üzerinde bulunan Kurubaş Tepesindeki kayak alanında gençlerin kayak yapmaları için gerekli çalışmalar başlamıştır. Fakat söz konusu yerlerin yeterince tanıtımı yapılamadığından, henüz fazla turiste hitap etmemektedirler.

Van'a bir başka turizm talebi de sağlık turizmi nedeniyle Erciş, Özalp, Çaldıran, Başkale, Gürpınar ve Muradiye kaplıca ve içmeler olmaktadır. Buralarda henüz yeterli alt ve üstyapı kurulmamış olmasına rağmen sağlık amacıyla gelen turistleri görmek mümkündür.

Bunlardan başka iç turizm yönünden etkili olan bir diğer faktörde hafta sonlarında Van'ın tarihi kültürel ve doğal değerlerini görmeye gelen öğrenci gruplarıdır. Mevcut verilere göre Van'a gelen turistin en çok ziyaret ettiği yerler sırasıyla, Akdamar Adası, Çavuştepe, Van Kalesi, Muradiye Şelalesi ve Van Müzesidir.[80]

1995 yılında Van'a gelen yerli turist Van Sporun Türkiye Birinci Futbol Ligine çıkmasının da etkisiyle 357.173 kişiye yükselmiştir. 1996 yılından 1998 yılına kadar Van'a gelen yerli turistlerin sayısının 350.000 kişinin üzerinde seyrettiği görülmektedir. 1998 yılında bu sayı 230.861 kişiye gerilemiştir. 1999 yılında gelen yerli turist sayısı 226.774 kişidir. (Tablo 12) Son on yıldaki verilere bakıldığında 1998 ve 1999 yıllarındaki düşüşe rağmen 1995 yılından itibaren Van'daki yerli turist sayısında geçmiş yıllara oranla bir artış görülmektedir. Bu artışın nedenleri son yıllarda Van'da ticaretin gelişmesi, kısmen güvenlik ortamının oluşturulması, Van Gölü canavarı hikayesinin olumlu sonuçlar vermesi ve Van Sporun Türkiye Birinci Futbol Ligi ile Türkiye İkinci Futbol Ligi arasında gidip gelmesinin meydana getirdiği sportif heyacandır.

5.2. Dış Turizm Yönünden Van'ın Turizm Talebi

Van İl Turizm Müdürlüğünden aldığımız verilere göre 1980'li yıllarda Van'a gelen yabancı turist sayısı 100.000 kişi dolaylarındadır. Fakat 1990 yılından itibaren terör olayları ve körfez savaşından dolayı gelen yabancı turist sayısında düşüşün başladığı görülmektedir. Van'da 1995 yılında İran'la olan sınır ticaretine getirilen kısıtlamalardan dolayı gelen toplam

---

[80] Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

yabancı turist sayısı 41.895 kişidir. 1996 yılında İran'la olan sınır ticaretindeki düzenlemeler ve Van Valiliğinin çabalarıyla yabancı turist sayısı bir önceki yıla göre %58.85'lık artışla 71.189 kişiye çıkmıştır. 1997 yılında 45.306 ve 1998 yıllında 27.000 yabancı turist Van'ı ziyaret etmiştir. 1999 yılında da Van'a gelen yabancı turist sayısı 18.571 kişiye düşmüştür. (Tablo 12) Van'a gelen yabancı turist sayısında azalışın en önemli nedeni İran'la olan sınır ticaretine getirilen kısıtlamalardır.

Tablo 12 : Yıllara Göre Van'a Gelen Toplam Turist Sayısı

	Yabancı Turist			Yerli Turist			
Yıl	Turizm İşl. Belg. Tes.	Belediye Belgeli Tes.	Toplam	Turizm İşl. Belg. Tes.	Belediye Belg. Tes.	Toplam	Genel Toplam
1995	4047	37848	41895	55131	302042	357173	399068
1996	8840	62349	71189	65204	301883	367087	438276
1997	9375	35931	45306	75630	276455	352085	397391
1998	8224	18776	27000	88110	142751	230861	257861
1999	7417	11154	18571	96195	130579	226774	245345

Kaynak : Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

Van Turizm İl Müdürlüğünden alınan verilere göre Doğu Anadolu Bölgesi'ne gelen yabancı turistin %30.13'ü Van'a gelmektedir. Van'a gelen yabancı turistlerin ise %75.1'ini İranlı turistler oluşturmaktadır.

İran'ın Van için önemli bir turizm pazarı olmasının sebebi, kültürel bağlar, tarihi bağlar, alış-veriş ve fiziki yakınlıktan doğan düşük seyahat maliyeti ile açıklanabilir.

Ülkemizde olduğu gibi Van'da da turizm talebinin yoğunlaştığı aylar; haziran, temmuz ve ağustostur.

Turistik yoğunlaşmanın yaz mevsimine kaymasındaki en büyük sebep iklim ve coğrafi özelliklerdir. Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve Akdeniz ülkeleri arasında yer alması deniz turizminin daha ağır basmasına sebep olmaktadır. Bu da Türkiye'ye gelen

turistlerin temmuz ve ağustos aylarında artış göstermesindeki en önemli faktördür. Bilhassa iklim yoğunlaşmada tesiri olan en büyük etkendir.[81]

Van'ın kış turizmi için uygun potansiyel değerlere sahip olduğu dikkate alındığında, Van turizminin sadece yaz mevsiminde değil, kış aylarına da kaydırılabileceği görülmektedir. Daha doğrusu yaz aylarındaki yoğunlaşmayı diğer mevsimlere yaymak mümkündür. Bu yapılabildiği taktirde Van'a gelen yabancı turist sayısında artış olacaktır. Dolayısıyla hem Van ekonomisi, hem de ülke ekonomisi daha çok turizm geliri elde edecektir.

[81] Öcal Usta , "Turizm Hareketlerinde Mevsimlik Yoğunlaşma", **Turizm Yıllığı :1985,** Turban Yayınları, Ankara, 1986, s.65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAN'IN TURİZM SORUNLARINI BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA VE VAN'DA GELİŞTİRİLEBİLİR TURİZM ÇEŞİTLERİ

1.Anket Hakkında Genel Bilgiler

1.1Anketin Amacı

Van'ın turizm sorunlarını tespit etmek ve incelemek, bu veriler ışığında Van'da geliştirilebilir turizm çeşitlerini belirlemek için il genelindeki konaklama işletmeleriyle bir anket çalışması yapılmıştır.

1.2. Anketin Konusu ve İçeriği

Çalışma yöredeki turizm işletme belgeli konaklama tesisleri ile belediye belgeli birinci, ikinci ve üçüncü sınıf konaklama tesisleri üzerinde yapılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen veriler değerlendirilerek Van'ın turizm sorunları ve turizm işletmecilerinin çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Anket kapsamındaki tesislerin hemen hepsi yöre insanları tarafından işletilmektedir. Bu durum Van'ın turizm sorunlarına yerli halkın bakış açısının yansımasını sağlamıştır.

Van turizmi ile ilgili bazı temel sorunlar tespit edilirken anket çalışmasına katılan işletmelerin yanı sıra, yerel ve mülki idarecilerden edilen bilgilerden de yararlanılmıştır.

Anket Van yöresinde işletme halindeki 27 konaklama tesisi ile yapılmıştır, 2 tesis anket sorunlarını cevaplamadığından değerlendirilmeye dahil edilmemiştir.

Ankette, tesislere ait bilgiler elde etmek; Van'ın turizm problemlerini saptamak, çözüm önerilerini belirlemek amacıyla 13 tane soru sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplara göre frekans tabloları hazırlanarak tablo ve grafikler elde edilmiştir.

2. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi

Anket yapılan konaklama tesisleri %100 yıl boyu açık işletmelerdir. (Tablo 13, Grafik 1) Bunun nedeni yörede yaz sezonunun çok kısa olması ve turizm olayının bütün yıla yayılmasıdır. Dolayısıyla yöredeki konaklama tesisleri kent merkezlerinde yoğunlaşmışlardır.

Tablo 13: Van'daki Konaklama İşletmelerinin İşletme Süresi

Konaklama İşletmelerinin İşletme Süresi	İşletme Sayısı
Yıl Boyu (12 Ay) Açık	25
Mevsimlik	0

Grafik1: Van'daki Konaklama İşletmelerinin İşletme Süresi (%)

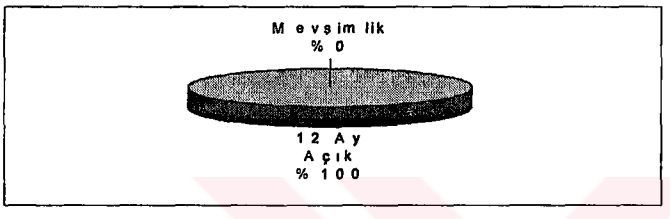

Van'da bulunan konaklama işletmeleri yan hizmet birimleri açısından (Tablo 14) görüldüğü gibi yetersizdir. Anket yapılan 25 konaklama tesisinden birkaçında yan hizmet tesisleri vardır, fakat bu birimler nitelik ve kapasite olarak yeterli değildir. Anket yapılan konaklama tesislerinin hiçbirinde animasyon hizmetleri ve spor salonunun bulunmaması dikkat çekmektedir

Tablo 14: Van Yöresindeki Konaklama İşletmelerinin Yan Hizmet Birimleri

Konaklama Tesisinin Yan Hizmet Birimleri	Tesis Sayısı
Lokanta	8
Bar	8
Garaj-otopark	3
Toplantı Salonu	4
Kuaför	3
Kahvaltı Salonu	1
Sauna-hamam	1
Disko	1
Gazino	1
Teras	1
Kapalı Yüzme Havuzu	1

Hedef Pazarınızı oluşturan ülkelerden en önemli ilk üçü hangileridir sorusunun cevaplarını %88 ile ağırlıklı olarak İranlı turistler oluşturmaktadır. İranlı turistlerin çoğunluğu ise ucuz olmasından dolayı belediye belgeli konaklama tesislerinde kalmaktadırlar. İkinci sırayı %4'le Amerikalı turistler ve %3'le Japonya ilk üç sırayı almıştır. Amerikalı ve Japon turistler ağırlıklı olarak turizm işletme belgeli tesislerde konaklamaktadırlar. Diğer ülkelerden gelen turistlerin oranı %5'tir. (Grafik 2) Görüldüğü üzere Van'ın en önemli hedef pazarını Asya ve Amerika kıtalarından gelen turistler oluşturmaktadır. Hedef pazarda Avrupalı turistlerin ilk üçe girmemesi dikkat çekmektedir. Avrupalı turistlerin Van'a gelmesi için gerekli tanıtım ve pazarlama yapılmalıdır.

Grafik 2: Van'ın Hedef Pazarını Oluşturan Ülkelerden En Önemli İlk Üçü

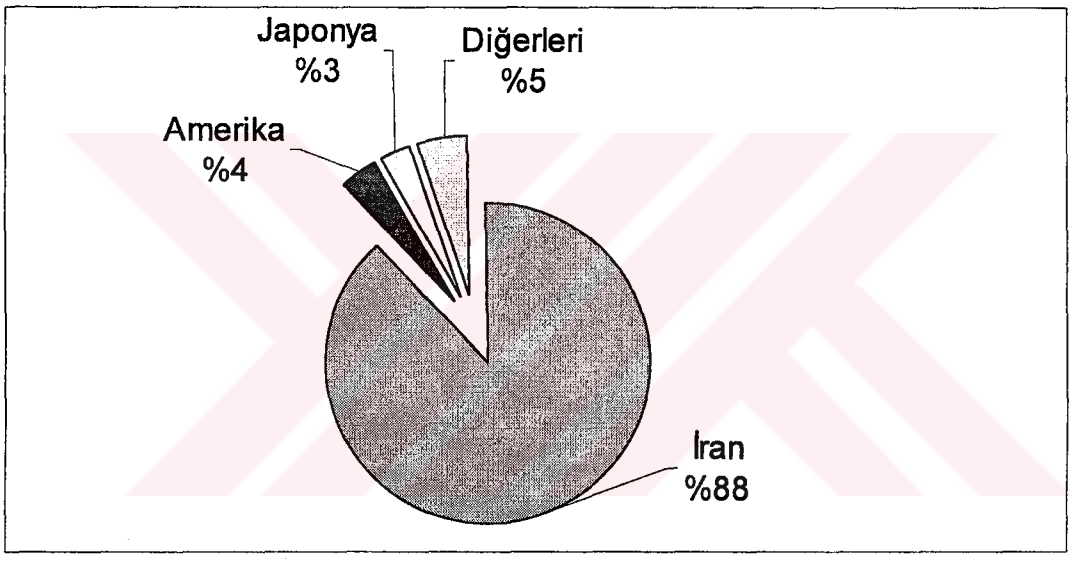

Turistlerin Van'ı ziyaret amacındaki önem sırasına göre dağılımı nedir sorusuna, ilin bu değerleri farklı oranlarda bulunmuştur. Tarihi ve kültürel doku öğesine % 30 oranında, Tatil öğesine %26 oranında, Göl turizmi öğesine %10 oranında, İnanç turizmi öğesine %8 oranında, Sessizlik ve doğal ortam öğesine %8 oranında, Alış-veriş öğesine %7 oranında, dost akraba ziyareti öğesine %4 oranında, Spor öğesine %4 oranında, Diğerleri öğesine %3 oranında değerler verilmiştir. (Grafik 3)

Grafik 3: Turistin Van'ı Ziyaret Amacının Önem Sırasına Göre Dağılımı

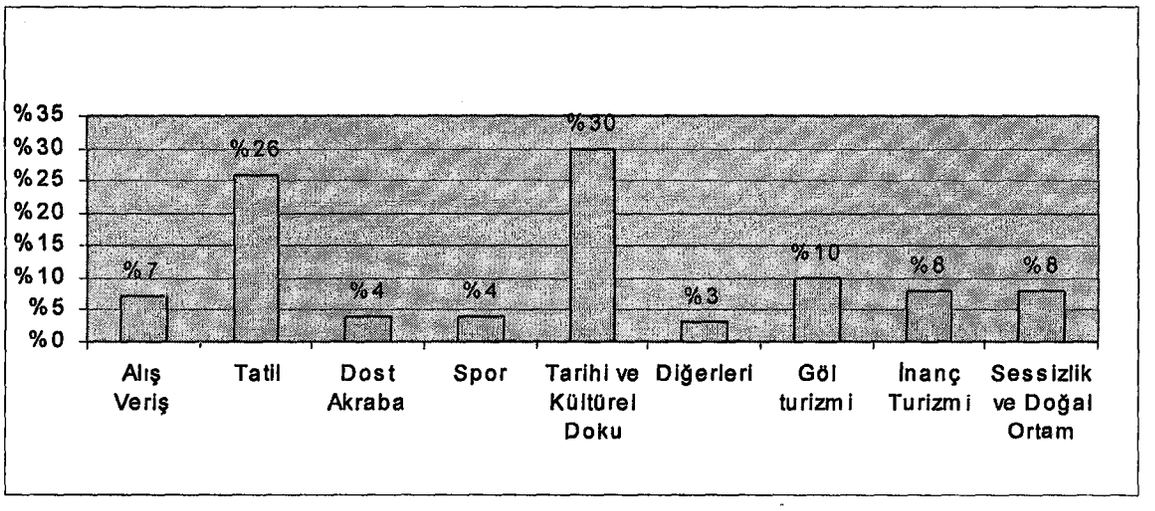

Van'ı ziyaret eden turistin yaş grubu incelediğinde 20-30 yaş grubunun %18 oranında, 30-40 yaş grubunun %42 oranında, 40-50 yaş grubunun %26 oranında, 50-60 yaş grubunun %12 oranında, 60 ve üstü yaş grubunun %2 oranında olduğu görülmektedir. (Grafik 4) Verilerden de görüldüğü gibi Van'a gelen turistlerin büyük bir çoğunluğunu Orta yaş grubundaki turistler oluşturmaktadır. Üçüncü yaş grubundan Van'ı ziyaret edenler yok denecek kadar azdır. Aynı zamanda gençlik turizmi de yetersizdir. İlde üçüncü yaş ve gençlik turizmi geliştirilmelidir.

Grafik 4: Van'ı Ziyaret Eden Turistin Yaş Grubuna Göre Dağılımı

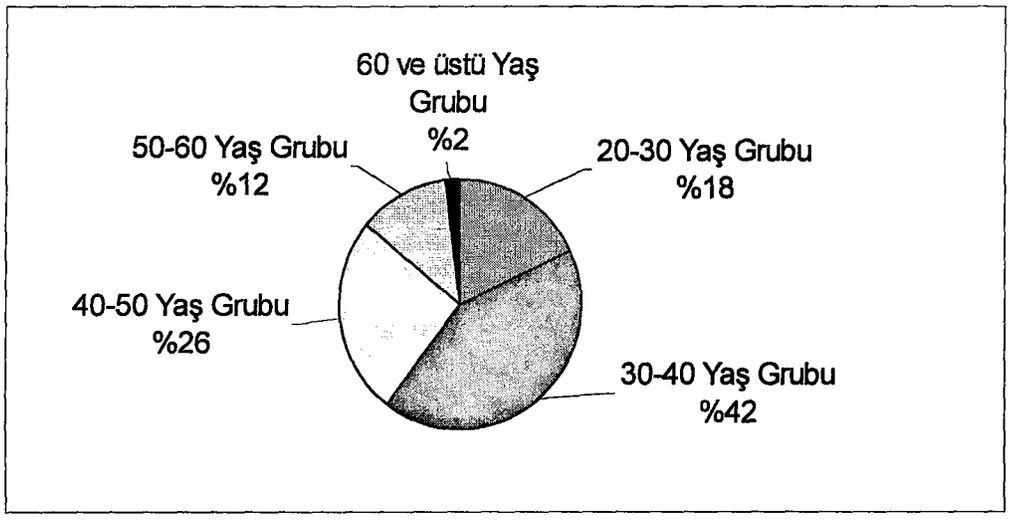

İşletmenizdeki ziyaretçinin cinsiyeti nedir sorusuna %77 oranında erkek, %23 oranında bayan cevabı alınmıştır. (Grafik 5) Anketteki bu sonuç Van'a gelen turistin büyük bir kısmının erkeklerin oluşturduğunu göstermektedir.

Grafik 5: Van'da Konaklayan Turistin Cinsiyetine Göre Dağılımı

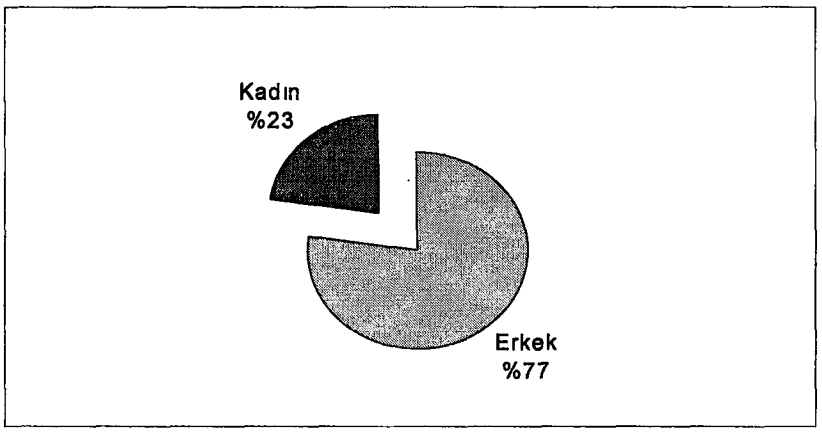

Van'da müşteri profilinin eğitim durumu sorusuna; Üniversite mezunlarının oranı %15 Lise mezunlarının oranı %40, Ortaokul mezunlarının oranı %25, İlkokul mezunlarının oranı %15, okuma yazma bilmeyenlerin oranı %5 olarak tespit edilmiştir. (Grafik 6) Anket bulgularından da anlaşıldığı üzere Müşteri profilinin toplam %65'ini ortaokul ve lise mezunları oluşturmaktadır. Bu müşteri grubunun çoğunluğunu da pazarlamacılar ve seyyar satıcılar meydana getirmektedir.

Grafik 6 :Müşteri Profilinin Eğitim Durumu

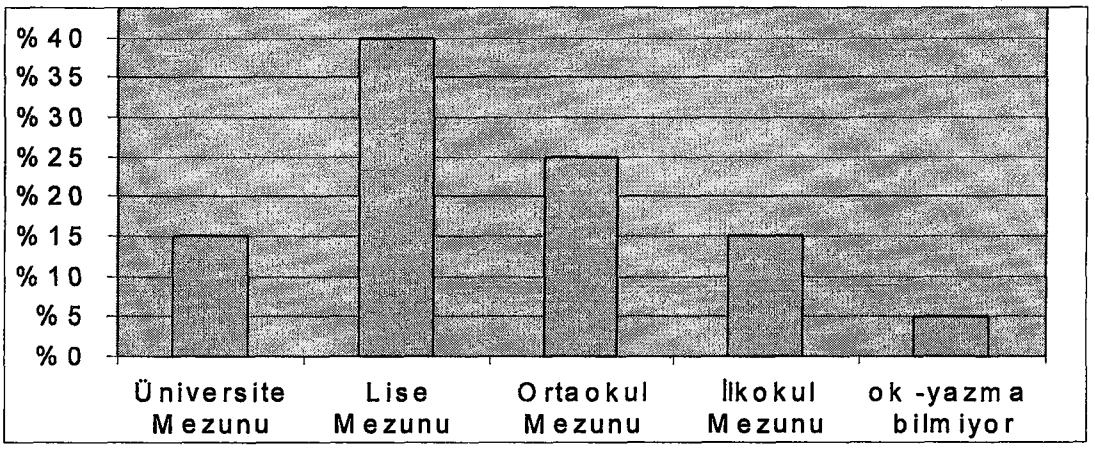

İşletmede konaklayan müşterinin meslek grubu sorusuna farklı cevaplar alınmıştır. Bu oranın % 58'i serbest meslek grubu, %25'i sınır ticareti ile uğraşanlar, 5'i memur, %4'ü sporcu, %3'ü bürokrat, %2'si asker, %1'i emekli, %2'si diğer meslek gruplarıdır. (Grafik 7)

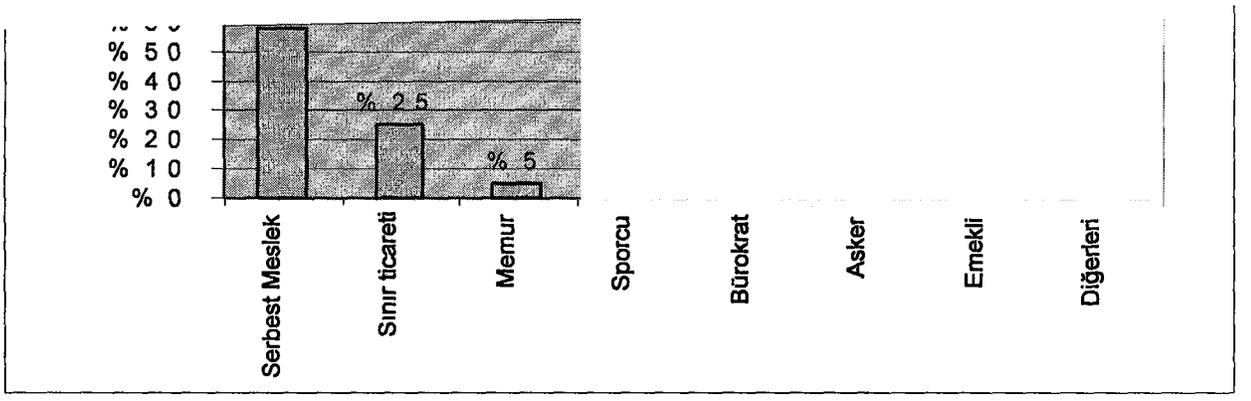

İşletmenizde kalan müşterinin gelir grubu nedir sorusuna; %72 oranında orta gelir grubu, %16 oranında düşük gelir grubu, %12 oranında da yüksek gelir grubu şeklinde değerler bulunmuştur. (Grafik 8) Anket bulgularından anlaşıldığı üzere Van'a gelen turistin büyük çoğunluğunu orta gelir grubu oluşturmaktadır. Bu grubun yöre ekonomisine katkıları sınırlı olmaktadır. Yapılması gereken yüksek gelir grubunu yöreye çekerek daha fazla ekonomik katkı sağlanmalıdır.

Grafik 8 :İşletmelerde Kalan Müşterinin Gelir Durumu

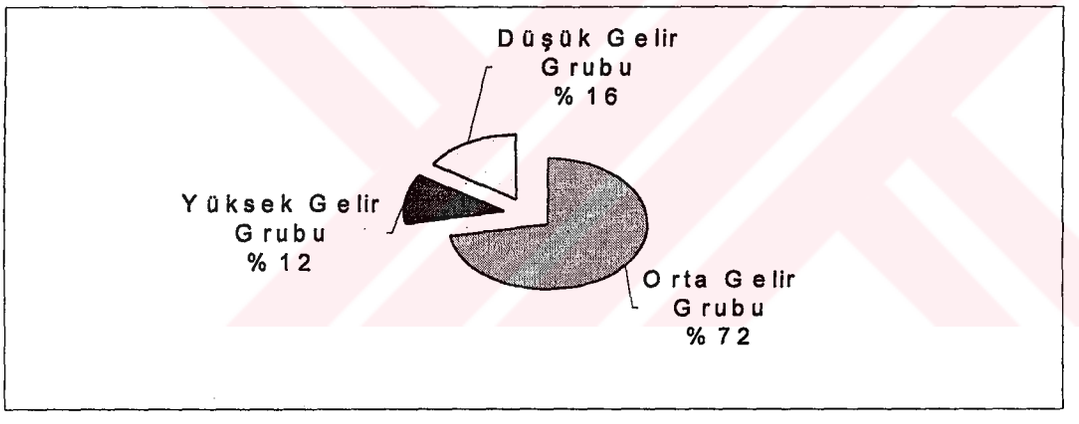

2.1 Konaklama İşletmelerine Yönelik Anket Sorularının Değerlendirilerek Sorunların Tespiti

2.1.1 Terör Sorunu

Son bir yıldaki terörle mücadeledeki başarılı gelişmelere rağmen Van'ın en büyük sorunlarının başında halen etkileri devam etmekte olan terör sorunu gelmektedir. Van'ın turizmini etkileyen olumsuz faktörlerden terör sorunu olduğunu ankete katılanların %20'si belirtmektedir. (Grafik 9).

Terörün turizme yönelik olumsuz yansımaları Van'da etkin bir şekilde görülmektedir. 1990 yılında Van'ı ziyaret eden yabancı turist sayısı 90.862 kişi iken bölgede güvenlik ortamının olmaması sonucu, bu sayı 1999 yılında 18.571 kişiye inmiştir.[1] Uluslararası seyahatlerin gelişmesinde etkili olan nedenlerin başında ziyaret edilen yöre veya ülkenin güvenlik durumunun geldiği görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki terör olayları her ne kadar belli bir çözüme kavuşmuşsa da tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Olağanüstü şartlardan normale dönen bölgenin kötü imajının ortadan kaldırmak için yurt içinde ve yurt dışında etkin bir tanıtım kampanyası başlatılmalı ve bu konuda yöre halkına da telkinde bulunulması gerekir. Öncelikle yöre halkı terör olaylarının bittiğine yeni ve güvenilir bir ortamın oluşturulduğuna inandırılması gerekir. Bu konuda kamu yönetimleri, yerel yönetimler, sosyal bilimciler, eğitimciler ve turizmciler işbirliği içinde çalışmalıdırlar.

Grafik 9: Van Turizmini Etkileyen Olumsuz Faktörler

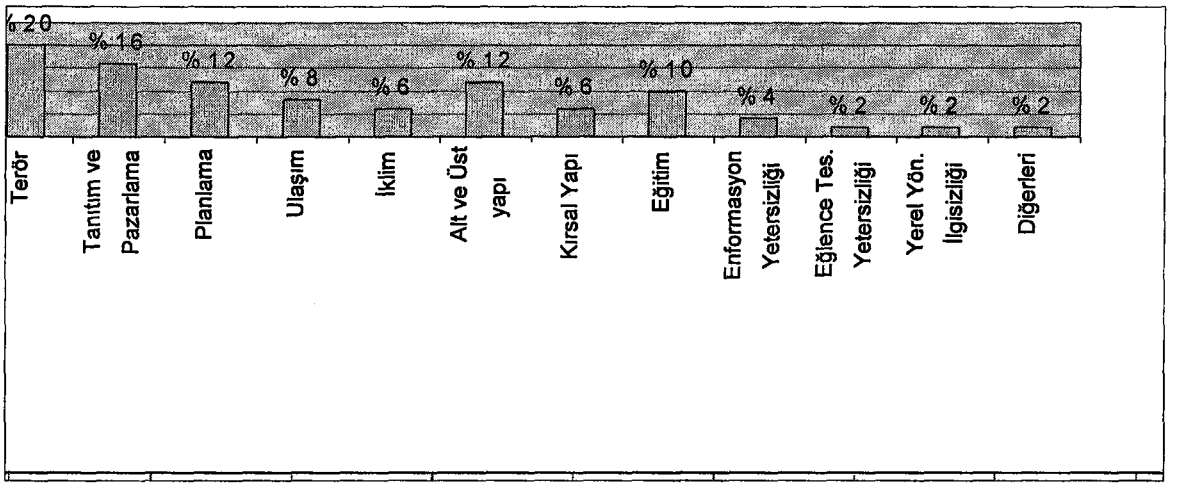

[1] Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri

Van Doğu Anadolu Bölgesi'nde önemli bir kültür merkezi, aynı zamanda organize turlar için de önemli bir konaklama merkezidir. Yaz aylarında yoğun bir organize tur imkanı olmakla beraber son 10 yıldaki güvenlikle ilgili olumsuz gelişmeler turizm hareketlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Önümüzdeki yıllarda bölgedeki siyasi istikrarın sağlanmasına paralel olarak organize turların gelişmesi beklenmektedir. Bu istikrarın bir sonucu olarak 2001 yılında bazı seyahat acentaları ve tur operatörleri Van bölgesine tur düzenlemektedirler.

2.1.2. Tanıtım ve Pazarlama

Van'da işletmenizi pazarlarken en fazla kullandığınız tanıtım şekli nedir sorusuna işletmelerin 52'si hiçbiri, %15'i katalog, %12'si tabela, %9'u yerel reklam ajansları, %6'sı yabancı tur operatörü, %6'sı da diğer tanıtım şekillerini (dergi, broşür vb) kullandıklarını ifade etmişlerdir. Anketteki bu sonuçtan da görüldüğü gibi ildeki işletmelerin ciddi bir tanıtım sorunu bulunmaktadır. Bu sorunun en kısa sürede çözülmesi gerekmektedir. (Grafik 10)

Grafik 10: Van'daki İşletmelerin Pazarlamada En Fazla Kullandıkları Tanıtım Şekli

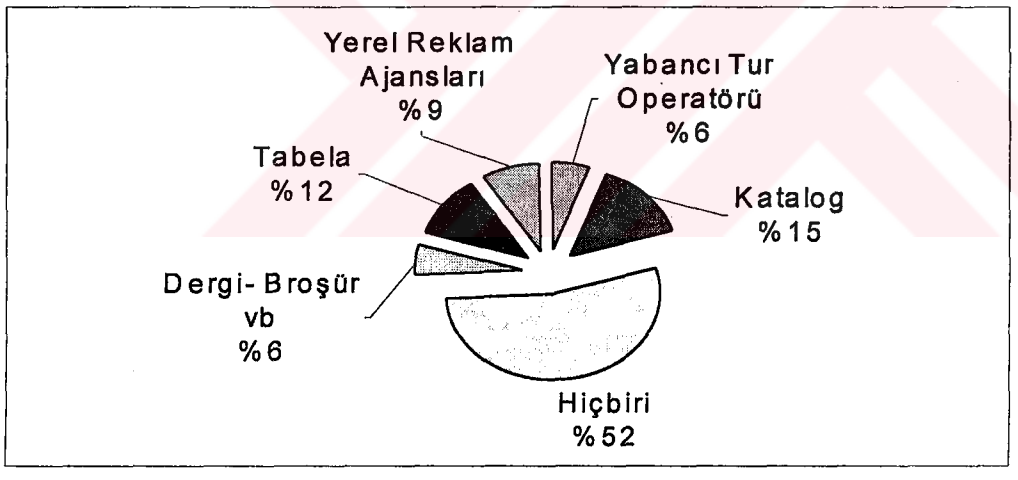

Van'ın turizmini etkileyen olumsuz faktörlerden tanıtım ve pazarlama eksikliğinin olduğunu ankete katılanların % 16'sı belirtmektedir. (Grafik 9) Van'ın sahip olduğu tarihi, kültürel özelliklerin ve doğal güzelliklerin yeterince tanıtılamaması sonucu Van'a az sayıda turist gelmektedir. Bunun da sonucunda işletmelerde konaklayan turistler ağırlıklı olarak münferit turistlerdir. Anket yapılan işletmelerde konaklayan turistlerin %68'ini münferit yolcular, % 24'ini transit yolcular, %8'inn de organize turlarla gelen turistlerin oluşturduğu görülmektedir. (Grafik 11)

Grafik 11: Van'daki Konaklama İşletmelerinin Müşteri Kaynakları

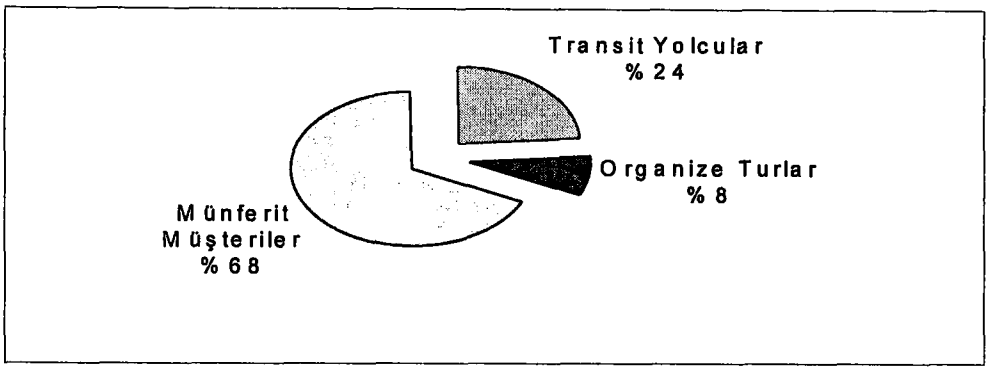

Dünya turizm pazarında önemli bir yere sahip olmamız için, ülkemizin tanıtım faaliyetlerine geniş çapta yapmak zorundadır. Burada amaç turizm olayı içinde yer alan turisti ülkemize veya yöremize çekmektir. Bu da ancak etkin bir tanıtım ve pazarlama ile mümkündür.

Turizm Bakanlığı, Van Valiliği, Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve bazı kuruluşlar Van'la ilgili yurt içi tanıtım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu tanıtım faaliyetlerinin yurt dışında da sürdürülmesi gerekir. Van'ın tanıtımı için yerel yönetimlerin, konaklama tesisi sahiplerinin ve yöre halkının da katkısı gerekmektedir. Bunların kendi aralarında dernekler kurarak tanıtım ve pazarlama çalışmalarını yürütmeleri gerekir. Van'ı belirli özellikleriyle tanıtan ve turistin ilgisini çekebilecek broşürleri ülkemizdeki sınır kapılarında turiste dağıtılmalıdır.

Tanıtıcı yayınlarında ''Sloganın'' kullanılması faydalı olabilir. Örneğin, ''Doğunun İncisi Van'a Hoş Geldiniz'' veya ''Sizi Van'a Tarihe, Doğa ve Tatile Davet Ediyoruz'' gibi slogana dayalı cümlelerin yer aldığı broşürler daha etkili olabilir.

Günümüzde turizm hareketlerinin artması, dünya ülkelerinin bir çoğunu yarış içine sokmuştur. Bir çok ülke turizm pazarındaki payını genişletebilmek için ülkelerinin turizm değerlerini başka ülke insanlarına tanıtmak için yoğun promosyon faaliyetlerine girmişlerdir. Genel olarak bir ülkenin dış turizm gelirlerinin %1 kadarının dış turizm tanıtması giderlerine ayrılması kabul edilmektedir. Ama uluslararası piyasada yeni yer almakta olan ülkeler için bu oran daha yüksektir.[2]

[2] Füsun İstanbullu, "Türkiye'nin Tanıtımı Düzensiz ve Yetersiz," **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım, 1986, s. 9

Ülkemiz turizm pazarına yeni giren bir ülke olduğu için tanıtım faaliyetlerini geniş çapta yapmak zorundadır. Bundan dolayı öncellikle çok titiz, etkin ve yoğun bir tanıtma kampanyasının başlatılması gerekir. Burada amaç, turizm olayı içersinde yer alan turisti ülkemize doğru çekmektir. Bu da ancak planlı etkin ve masraflı bir tanıtma sonucunda olabilecektir.[3]

Tanıtım olayı içinde, ülkemizin sahip olduğu turizm potansiyeli, doğal, kültürel, tarihi ve folklorik değerlerimizi tanıtmak; Türkiye' ye yönelik turizm talebini artırmak olumlu bir Türkiye imajı oluşturmak için 1998'de Turizm Bakanlığınca 19.943.2368 $ kaynak ayrılmıştır. Kamu ve özel sektör aracılığıyla yedi büyük olmak üzere 40 fuara iştirak edilecektir. Yurtdışı temsilciliklerimiz aracılığı ile ise toplam 50 tane fuara iştirak edilecektir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da tanıtma müşavir ve ataşeliğimizce 32 tane süper martlara katılacaktır. [4]

Tanıtımda zaman faktörü dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Zira turistin zamanı kısıtlı olduğundan bütün ülkeyi değil, ülkede kendisine uygun yerleri gezecektir. Bu yüzden tanıtımda metot tarihi ve coğrafi determinist görüşler dahilinde, bölgeye bağlı yada duruma göre mahalli mekanlar bazında, fakat turistik değer taşıyan objelerin tanıtımı şeklinde olmalıdır.[5]

Günümüzde insanlar gideceği ülkeyi kararlaştırırken acele ve rasgele karar vermemekte, gideceği ülke hakkında bilgi edinmeye çalışmakta, yada turistik özelliğini iyi bildiği, halkını iyi olarak tanıdığı yerlere gitmek istemektedir.

2.1.3. Planlama

Van'ın turizmini etkileyen olumsuz faktörlerden planlama eksikliğinin olduğunu ankete katılanların % 12'si belirtmiştir. (Grafik 9)

---

[3] Abdullah Tekin, "Türkiye AT ve Turizm," **Turizm Dünyası,** Sayı: 11, İstanbul, Ağustos 1990.
[4] Turizm Bakanlığı, **Turizm 98** , Ankara,1999, ss. 22-30
[5] Hayati Doğanay, "Erzurum'un Turizm Potansiyeli," **Erzurum Yıllığı 1985**, Turban Yayınları, Ankara, 1986, s.191

Turizmin sürdürülebilir bir yapıda gerçekleştirilebilmesi için turizm gelişimini yok etmeden çevrenin korunması gerekmektedir. Planlama çalışmalarında merkezi, bölgesel ve yerel otorite sorumlularının bir bütünlük anlayışı içinde olmaları, ulusal ve bölgesel düzeyde işbirliğinde bulunmaları başarının temel taşlarından birisidir.[6] Günümüzde turistik cazibesi olan bir takım değerler yanlış planlama sonucu önümüzdeki yıllarda çekiciliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Van'da önemli planlama çalışmalarından biri TSE standardı getirilen Van kedisinin koruma altına alınmasıdır. Bu doğrultuda Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde "Van Kedisi Koruma ve Geliştirme Müdürlüğü" kurulmuştur.

Van'daki diğer önemli planlama, Dünya Çevre Günü Münasebetiyle 1997 çevre gününde Bostaniçi Beldesi Yalım Erez mahallesinde 4000 adet çeşitli türden ağaç dikilmiştir. Ayrıca 1997 yılında il genelinde 42.000 ağaç dağıtımı gerçekleştirilmiştir.[7]

Van Gölü Havzasındaki tarihi ve kültürel değerleri korumak ve araştırmak amacıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Selçuklulardan kalma bazı, cami, kümbet ve köprüler restore edilmiştir. Ayrıca Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Gölü çevresi tarihi eserleri ve kültür değerlerini araştırma ve uygulama merkezi kurulmuştur. Bu merkez çalışmalarını Prof. Dr. Abdusselam Uluçam başkanlığında sürdürmektedir.

Van'daki planlama çalışmaları incelendiğinde, günümüzde sayıları 15'i bulan eski Van evlerinin mimari özeliklerinin korunması, tanıtımı ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmasını sağlamak amacıyla, Van Valiliği ve Yüzüncü Yıl Üniversitesinin ortaklaşa bir çalışması başlatılmıştır. Tarihi Van Kalesinin kuzeybatısında inşa edilen "Örnek Van Evi ve Çevre Düzenleme Projesi" bünyesinde örnek bir Van evi (çift katlı, cumbalı) beş geleneksel dükkan, bir tandır evi, dört adet bölge mimarisine uygun taş köprü, bir Van kahvesi ve çevre düzenlemesi ile 1999 yılında tamamlanmıştır. Bu proje dahilindeki tüm yapı birimlerine işlevsellik kazandırılarak, başta yöre halkı olmak üzere, yerli ve yabancı turistlere hizmet verecektir.[8]

---

[6] Nüzhet Kahraman, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm," **Anatolia Aylık Turizm ve Kültür Sanat Dergisi**, Yıl. 5, Sayı:4, Aralık 1994, s.75

[7] Van İl Çevre Müdürlüğü, **age.**, s.180

[8] Van Valiliği, **age.**, s.105

Plansız kentleşme ve yanlış yapılanma sonucu Van'ın en işlek caddeleri olan Cumhuriyet ve Maraş Caddelerinde bir çok bina büyüklü, küçüklü yanyana dizilerek ve ileriye doğru uzanarak kaldırımları ihlal etmiştir. Bunun yanında şehirde çok katlı otoparkın olmayışından dolayı taşıtlar ana caddelerde ve ana sokaklarda park yapmaktadırlar. Bu da görünümü oldukça bozmaktadır. Belirtilen bu hususlar planlama kapsamına alınarak derhal çözüm getirilmelidir.

Gerek Van ili, gerekse ülke açısından büyük önemi olan Van Gölü çevresinin kısa sürede planlanması ve bu planla koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak çok amaçlı kullanımların kontrole alınması gerekir. Turizmin gelişmesini yönlendirmek için Van Gölü kıyılarının ayrıntılı fiziki planlaması yapılmalıdır.

Erçek Gölü göçmen kuşların konaklayarak üredikleri sazlık ve bataklık bir göldür. Buraya gelen turistlerin, doğa gözlemcilerinin ve bilim adamlarının konaklama olanaklarının doğa ile uyumlu biçimde sağlanması gerekmektedir. Gürültü faktörünün kuşlar üzerindeki etkisi dikkate alınarak gelişme alanının titizlikle planlanması gerekir.

Edremit kıyı ve doğa turizmi acısından önemlidir, gerekli turizm altyapısı ve konaklama tesisleri kurulmalıdır. Buradaki turizm gelişiminin çevreyi, özellikle de Van Gölünü kirletmemesi için gerekli planlama çalışması yapılmalıdır.

Gevaş ve yolun çevresi Van'ın batıya açılan kapısı gibidir. Van, Gürpınar, Çavuştepe, Güzelsu ve Hoşap Kalesi ve Çatak'a Gevaş'tan dağılmaktadırlar. Ayrıca Gevaş'ta Akdamar Adası ve Selçuklu eserlerinin varlığı ilçenin turistik çekiciliğini artırmaktadır. Bu açıdan Gevaş'ta enformasyon faaliyetlerinin planlanması çok önemlidir.

Tatvan-Gevaş-Van-Erciş karayolunun standartlarının yükseltilerek devamlı trafiğe açık tutulması sağlanmalıdır. Ayrıca kırsal yörelerde önemli tarihi eserlere ulaşabilirlik düzeyi artırılmalıdır.

Turizm Bakanlığı Van el sanatlarını geliştirmek amacıyla kooperatifleri teşvik etmeli, tanıtım ve satışı sağlamak amacıyla satış ve teşhir salonları kurulmalıdır. Bazı üretim alanlarının iç ve dış turizme açılması sağlanmalıdır. Özellikle turizm sezonunda düzenlenecek şenliklere kültürel ve folklorik değerlerin yabancı turistlere tanıtılması gerekir.

Van'daki turizm belgeli oteller, Van Merkez ilçede yoğunlaşmıştır. Oysa Van'daki turizm hareketlerinin odak noktasını tarihi eserler ve kültürel varlıklar oluşturmaktadır. Bu durumun dikkate alınarak, tur güzergahlarının bulunduğu yerlere turizm belgeli konaklama tesislerinin yapılması için yatırımlara kamu arazisi tahsisi sağlanması imkanları araştırılmalı ve yeni yatırım için sağlanan yatırım teşvikleri konusunda bilgi verilmelidir.

2.1.4. Alt ve Üstyapı Eksikliği

Van turizmini etkileyen olumsuz faktörlerden alt ve üstyapı eksikliği olduğunu ankete katılanların işletme sahiplerinin %12'si belirtmiştir. (Grafik 9)

Van'ın yatak kapasitesine yetersiz ve niteliksizdir. Şu an işletme aşamasında bulunan 2028 yatağın 973'ü turizm işletme belgeli (Tablo 6), 955 yatağı belediye belgelidir. (Tablo 7) Bu veriler de gösteriyor ki, ilk etapta yapılması gereken yatırım halindeki 11otel, 2 kamping, 2 motel ve 1 tatil köyünün (Tablo 8) en kısa zamanda tamamlanarak turizm hizmetine sokulmasıdır. Turizm hizmetine sokulacak bu tesislerin çevreyle uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

Bir bölgenin turistik değerlerinin turistik ürün haline getirilebilmesi için üstyapı tesisleri kadar altyapı tesisleri de gereklidir. Altyapı olmadan üstyapının gelişmesi olamayacaktır.

Yörede bulunan konaklama tesisi sahiplerinin altyapı eksikliğinin bilincinde olduğu görülmektedir. Fakat altyapı olanaklarının geliştirilmesi konusunda herhangi bir çabada bulunmadıkları görülmektedir. Bu da gösteriyor ki, işletme sahipleri altyapı eksikliğinin giderilmesi için devletten destek beklemektedirler.

Şehrimizin altyapı eksikliği içinde en büyük sorunlardan birisi kanalizasyon şebekesidir. Şehrin atık suları Van Belediyesine ait kanalizasyonla Van Gölüne dökülmektedir. Kapasite yetersizliği nedeniyle atık suların 3/2'si direkt göle, 3/1'i ise arıtılarak göle verilmektedir. Van Gölünün çevresindeki ilçelerde ise atık sular doğrudan doğruya göle karışmaktadır. Bu konunun acilen çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

2.1.5. Eğitim

Van turizmini etkileyen olumsuz faktörlerden birinin eğitim yetersizliği olduğunu ankete katılanların %10'u belirtmiştir. (Grafik 9)

Turizm eğitim ve öğretimi toplumdaki kişilere ve her düzeydeki öğrencilere turizm bilincini, misafirperverliğini, temel prensiplerini vermek turizm endüstrisinde çalışan personelin genel ve mesleki bilgilerini artırmak ve turizm endüstrisinde yönetici, araştırmacı niteliğinde uzman uygulayıcı, teknisyen yetiştirmek için yapılan faaliyetlerin bütünüdür.[9]

Turizm eğitimi, iyi bir mesleki eğitimle başlar. Mesleki bilgi ve beceriler eğitimle devam eder. Mesleğin üst basamaklarına erişmek ancak her düzeyde eğitim ve deneyimle sağlanabilir.

Turizm olayı, eğitim olduğu kadar bir kültür işidir. Turistik bölgedeki turizm olayı yönünden önem taşıyan değer ve özelliklerin korunması bakımından, hem ziyaretçinin, hem de yerli halkın yoğun biçimde eğitilmesi gerekmektedir. Basın, yayın vb. araçlardan faydalanarak mesleğin önemi anlatılmalı, çözüm yolları ve bu konudaki bilgiler kitlelere mal edilmelidir.[10]

Ülkemiz genelinde ihtiyaç duyulan eğitimli turizm elemanı sıkıntısı, Van'da daha çok hissedilmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi Van'daki konaklama ve yeme-içme tesislerinde turizm eğitimi almış elemanların sayısı yok denecek düzeydedir. Oysa Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı, Van, Adilcevaz ve Ahlat Meslek Yüksek Okullarının Turizm-Otelcilik Bölümü mezunlarından faydalanılması gerekir. Ayrıca Van Meslek Yüksek Okulu Turizm Rehberliği Bölümü öğrencilerinden, Turizm Müdürlüğünde "enformasyon memuru" olarak yaz aylarında istihdam edilmeleri sağlanmalıdır. Oysa yaz dönemlerinde çalışanlar, genellikle turizm eğitimi almamış ve yabancı dil bilmeyen kişilerden oluşmaktadır.

Van'da Turizm-Otelcilik bölümü öğrencilerinin uygulama imkanı vardır. Fakat Adilcevaz ve Ahlat Turizm-Otelcilik bölümü öğrencilerinin uygulama yapabileceği turistik tesis yoktur. Bu eksikliğin giderilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

---

[9] Hasan Olalı, "Turizm Eğitim ve Öğretimi," **Turizm Konferansları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, No:320, 1972, s.320

[10] Toskay, **age.**, s.126

Turizm eğitimi sade öğrencilere yönelik bir olay değildir. Bölge halkı da turizmle yakından ilgilidir. Bölge halkının turizm olayına hazırlanması gerekir. Van'ın her türlü turizm çeşidi için uygun potansiyele sahip olduğunu göz önüne alırsak, halka yoğun bir turizm eğitiminin verilmesinin ne kadar gerekli olduğu görülür. Söz konusu eğitim çeşitli toplantı ve konferanslarla olabileceği gibi, esnafa ve halka dağıtılacak çeşitli broşürlerle de yapmak mümkündür. Dağıtılacak broşürlerde turiste nasıl davranmak gerektiği, turizmin ülke ve bölge ekonomisine katkısı, turizmin olmaması durumunda ülke ve bölge ekonomisinin ne gibi kayıplara uğrayacağı basit fakat etkili bir şekilde anlatılmalıdır.

2. 2. Van'da Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri

Van için önerilen potansiyel turizm türleri arasında fazla yatırım gerektirmeyen ve kısa sürede gerçekleşmesi mümkün olan ve il turizmini canlandırabilecek turizm türleri şulardır;

2. 2. 1. Göl Turizmi

Büyük su yüzeyi olan Van Gölü; göl turizmi, su sporları, dalma, yelken, kürek olanağı sağlamaktadır. Yılın üç ayı girilebilen Van Gölü yüzme, güneşlenme, su sporları, eğlence, dinlenme ve göl banyosu açısından elverişlidir. Sodalı olan göl suyu insan teni ve saçlarına yumuşaklık kazandırmakta, sivilce gibi cilt hastalıklarına da iyi gelmekte ve tıkanan burun deliklerinin açılmasını sağlamaktadır. Ayrıca Van Gölü seyir bakımından da ilgi çekicidir.

Dünyanın pek çok ülkesinde göller turistik aktivitenin oluşturduğu mahaller olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sahillerden oldukça uzak bulunan yöre halkı için Van Gölü çevresi önemli bir turizm aktivitesi olarak geliştirilmelidir.

Yaz aylarında yöre halkının piknik yeri olarak tercih ettiği yerlerin başında Amik, Ayanis, Mollakasım, Çakırbey ve Edremit kıyıları gelmektedir.

Van Gölü temiz suyu ihtiyaca cevap verebilecek nitelik ve miktardaki kumu ve bol güneşi ile cazip bir tatil ve dinlenme yeri olmasına rağmen, bu niteliklerden yeterince faydalanılmamaktadır. Yol ve çevre düzenlemesi yapılmalı, konaklama, yeme-içme, eğlence, spor vb. tesisler kurularak yerli ve yabancı turistlerin istifadesine sunulmalıdır.

2.2.2. Dağ, Doğa ve Yayla Turizmi

Van yöresinde birçok özellikleri bulunan dağ, yayla ve vadi bulunmaktadır. Bu alanlar yazın serin havaları ve soğuk suları ile kışın uzun karlı günleri ile dağ turizmi, kış turizmi ve yayla turizmi için elverişlidirler.

Van'da Hakkari yolu üzerinde bulunan Kurubaş Tepesinde 1997 yılında gençler için kayak merkezi oluşturulmuştur. Kurubaş Tepesindeki kayak alanı hafta sonlarında kayak yapanların mekanı olmuştur. Yine 1997 yılı içerisinde ilk defa Van'ın Bahçesaray ve Çatak ilçelerinde kaymakamlıklarının teşvik ve destekleriyle kayak yapılmaya başlanmıştır. Yöre gençleri tarafından Erek Dağı tırmanışları yapılmaktadır. 1997 yılında Türkiye Dağcılık Federasyonu faaliyet programına Erek Dağı tırmanışını almıştır.

Van'da trekking de dağ turizmi kapsamında yapılabilir. Trekking, doğal engellerle dolu bir arazi parçasının herhangi bir ulaşım aracı kullanmaksızın yürüyerek aşmaktır.

Dağ ikliminin insan sağlığına olumlu etkileri vardır. Deniz seviyesinden yükseldikçe hava basıncı ve yoğunluğuyla havadaki bağıl nem oranı ve oksijen azlığından güneş ışınları daha etkili olur. Buna bağlı olarak her 1000m. yüksekliğinde ultraviyole ışınları %15 oranında artığından yükseklerdeki havada ozan ise havadaki kirleticileri indirgeyerek, havanın doğal yolla ve sürekli olarak temizlenmesine sebep olur. Dağlık alanların ormanlarla kaplı sahalarında rüzgarın aşırı etkisi kırılırken, sıcaklık oynamaları azalır ve havadaki nem oranı düzenlidir. Ülkemizin kırsal sahalarında geleneksel olarak sürdürülen yaylaya çıkma olayı ekonomik olduğu adar dağ ikliminden sağlık yönünden yararlanmayı da amaçlamaktadır.[11]

Hayvan otlatmak amacıyla yayla olarak faydalanılan yüksek plato yüzeylerinden turizm açısından faydalanılabilir. Bunlardan Tendürek Dağının güneybatı eteklerindeki yaylalarla, Aladağ Yaylaları ve Gürpınar'ın güney doğusundaki Tirşin ve Kırkgeçit (Kasrik) Yaylaları, gerek görünüm gerekse sağlıklı havası nedeniyle turizmde değerlendirilebilir.

---

[11] İsmet Akova, "Antalya Bölümü Turizmi'nin Doğal İmkanlar Açısından Türkiye'deki Yeri ve Önemi," (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, 1995, ss.138-139)

2. 2. 3. İnanç Turizmi

İl inanç turizmi konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Kutsal yerlerin bu dinlere mensup turistlere ziyaret edilme eğilimlerinin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlanır.

İnanç turizmi kapsamında, Van, Gevaş ve Çataktaki Selçuklu eserlerinin varlığı Müslümanlar açısından, Akdamar Adasındaki kutsal Haç Kilisesi, Adır Adasındaki Lim Manastırı, Çarpanak Adasındaki Ktuş Manastırı, Erek Dağı'nın eteklerindeki Yedi Kilise, Başkale'deki Albayrak St. Bartholomeus ve Yanal Kilisesi, Erciş, Bahçesaray, Çatak ve Gürpınar'daki kiliseler yöreyi Hıristiyanlar açısından, değerlendirilebilecek dini değerlerdir.

İnanç turizmi bünyesinde değerlendirilebilecek yörede dini değerler ana çekim unsuru olarak kullanılarak yörenin diğer turizm imkanları da pazarlanarak turistlerin daha fazla konaklama yapması sağlanmalıdır.

2. 2. 4. Av ve Seyir Turizmi

Bölgenin engebeli bir arazi yapısına sahip olması ve zengin sayılabilecek bitki örtüsü av turizmi için büyük bir potansiyel oluşturmuştur. Fakat mahalli avcıların usulsüz ve zamansız avlanmaları yöredeki doğal dengeyi bozmuştur. Yörede av hayvanlarının sayısında azalma görülmektedir. Buna rağmen civardaki orman yayla ve ovalarda mevsimine göre tilki, keklik, tavşan, dağkeçisi, dağ koyunu, kurt, boz ayı, yabani domuz, sansar gibi av hayvanları bulunmaktadır. Van Gölü'ne dökülen akarsu ağızlarında, sazan balığı, yöreye özgü inci kefali, Çatak İlçesi akarsularında alabalık bulunmaktadır.

Av turizminin yörede daha organize edilmiş bir biçimde yapılması için, özellikle civardaki ormanlarda yeni avlanma sahalarının tespit edilmesi ve buralarda av için hayvan türlerinin yetiştirilmesi ve avlanma zamanlaması yapılarak, av organizasyonlarının gerçekleştirilmesi gerekir. Ayrıca bir çok ülkede aktif bir turizm türü olan sportif olta balıkçılığının Van Gölü ve yöredeki akarsu membalarında geliştirilmesi gerekir.

Yaban hayvan varlığı bakımından zengin olan Van Gölü çevresinde çok çeşitli kuş türlerine rastlanır. Bu kuşlar genellikle Van ve Edremit Sazlığı, Erciş Deltası, Erçek Gölü,

Bendimahi Çayı ağzı, Van Gölü kıyılarındaki delta ve sazlıklarda bulunmaktadır. Sözü edilen bu kuş alanları koruma altına alınarak yöreye gelen turistler için kuş seyir yerleri olarak düzenlenebilir.

2. 2. 5. İş Turizmi

Van ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli şehirlerinden biridir. Yolun çevresindeki yerleşimler için iş turizmi bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Birçok kamu kuruluşunun bölge merkezi Van'da bulunmakta ve Van Doğu Anadolu Bölgesi'nin ticari merkezi konumundadır. Bununla beraber İlde büyük bir konaklama ihtiyacı oluşturacak iş turizmi yoktur. Civar küçük yerleşmelerden çeşitli ihtiyaçlar için gelenlerin bir kısmı ihtiyaçlarını günübirlik karşılayarak evlerine geri dönmektedirler, bir kısmı ise kentte konaklamaktadır. Ayrıca İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük illerden mal- eşya satmak veya almak için gelenler il merkezinde konaklamaktadırlar. Gelecekte, ildeki ekonomik gelişmeye bağlı olarak iç ve dış iktisadi ilişkilerin artması sonucu, ildeki konaklama tesislerinin gelişmesine paralel olarak iş turizminin de gelişmesi beklenebilir.

2.2. 6. Sağlık Turizmi

Gerek termal gerekse mineral su kaynaklarının insan vücudundaki çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Termal ve mineral su kaynakları söz konusu özelliklerinden dolayı insanları kendilerine çekmiştir. Böylece bu su kaynaklarına dayalı bir turizm hareketi ortaya çıkmıştır. Başlangıçta sadece bulunduğu yerin yakın çevresindeki insanların yararlandığı termal ve mineral su kaynakları, ulaşım ve haberleşmenin gelişmesiyle uzak çevrelerden hatta başka ülkelerden insanları kendilerine çekmeye başlamışlardır. Özellikle banyo yapılarak yararlanılan ve bu nedenle uzun bir süre konaklamayı gerektiren sıcak su kaynaklarına bağlı olarak bir "kaplıca turizmi" ortaya çıkmıştır. Günümüzde konaklama ve diğer tesislere sahip olan kaplıcalara her yıl ülke içinden ve dışından çok sayıda turist gelmektedir.[12]

Ülkemizde 10 milyonun üzeride romatizmalı hasta bulunduğu ve her yıl yaklaşık 7 milyon kişinin tatil, dinlenme ve tedavi amacıyla kaplıcalara giderek yararlandığı[13] dikkate

[12] Gürbüz, age., s.115
[13] Turizm Bakanlığı, **Turizm98**,s.88

alındığında Van'daki zengin termal ve mineral su kaynaklarının sağlık açısından değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Yöredeki termal su kaynaklarının kimyasal analizleri yapılarak hastalıkları iyileştirici etkisi tespit edilmelidir. Bunlardan elverişli olanlar değerlendirilmelidir.

Günümüzde Van yöresindeki kaplıcalardan yakın çevrede yaşayan insanlar faydalanmaktadır. Bunun yanında yakın il ve ilçelerden de faydalananlar vardır. Fakat şifalı su kaynaklarının bulunduğu yerlerde ihtiyaca cevap verebilecek konaklama tesisleri bulunmamaktadır. Bu konu acilen çözüm beklemektedir.

2.2.7. Kamp- Karavan Turizmi

Kamplar; spor, dinlenme, turizm ve konaklama gibi değişik amaçlara hizmet için kurulan sabit yada portatif tesislerdir. Bu tesislerin kampa katılanların her türlü gereksinimlerine karşılık verecek nitelikte olması gerekir.

Van'ın ulaşım açısından kısmen gelişmiş olması, kamp yapabilecek orman alanları, yaylalar, dağların, göllerin ve güzel manzaraların olması karavanla seyahat eden yerli ve yabancı turistler için büyük olanaklar sağlar. Ancak yörede oldukça basit bir şekilde düzenlenmiş kamping sahaları bulunmaktadır. Fakat sayıları ve hizmet düzeyleri yeterli değildir. Anayol güzergahları üzerinde düzenlenecek organize kamping alanları, bölgedeki kamp-karavan turizminin gelişmesine olumlu katkıda bulunacaktır ve yöreye daha çok turistin gelmesine yardımcı olacaktır.

2.2.8. Kırsal Turizm

İnsanlar tatillerinde eğlencenin yanında doğayı keşfetmeyi, yerel kültürleri tanımayı, kırsal kesim insanları ile bütünleşmeyi de turistik faaliyetler içinde düşünmektedirler.

Kırsal turizm iki türlü oluşur. Birincisi yöre halkının belli bir süreç içinde tarımsal etkinliklerin yanısıra turizme yönelmeleri ve turizmin ağırlık kazanmasıdır. İkincisi ise turizm firmalarının yöre turizm hareketlerini oluşturmalarıdır. "İkincisi kırsal toplumun sosyo-kültürel yapısını hızla değiştirirken doğanın tahribine, ekolojik dengenin bozulmasına, verimli tarım arazilerinin fiyatlarında spekülatif artışlara yol açar. Azalan tarım etkinlikleri

yöre halkının ya turizme bağımlı olmasına ya da göç etmesine neden olur. Bu süreç kültürel erozyona, yerel kültürün direnmesine ve bir süre sonra da aşınmasına neden olur.''[14]

Tümüyle yüksek bir bölge olan Van Gölü çevresinde kırsal turizmin geliştirilebileceği en uygun arazi ve doğa yapısı yüksekliği 1650m. ile 2000m. arasında olan köyler ve bunların çevreleridir. Bu köyler; yöresel mimari özellikleri (kara çadır, kerpiç mesken ve taş mesken), yöre halkının yaşam tarzları, henüz bozulmamış doğal ortamları ile en uygun şartlara sahiptir. Fakat buralara gelecek kişilerin kalabileceği şekilde düzenlenmiş yerel konutlar yada yerel mimariye uygun olarak yapılmış konaklama tesisleri bulunmamaktadır. Bu konuda gerekli ortam oluşturulduğu takdirde, bu turizm çeşidi gelişebilir.

2.2.9. Bisiklet Turizmi

Dünyada hızlı bir şekilde yayılan yeşil turizm anlayışına uygun olarak doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda bisiklet turları yapılmaktadır. Yeşil ve mavinin birleştiği bölge bisiklet turları yapmaya uygundur. Bölgede bisiklet turlarının yapılacağı parkurlar tespit edilmeli, Van Gölü çevresini kapsayan üçer-beşer günlük tur programları yöreye canlılık getirecektir.

[14] Hüseyin Bal, **Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi: Antalya'nın Üç Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Doğa-İnsan Yayınları, 1995, s.23

SONUÇ

Turizm, günümüzde döviz girdisini artırıcı ve istihdam yaratıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve toplumsal iletişimi sağlayıcı ve bütünleştirici etkisiyle dünya barışının korunmasında büyük payı olan bir sektördür.

21. Yüzyılın başında dünyanın en önemli sektöründen biri olan turizm arz ve talebi her geçen gün artmaktadır. Turizm alanında hızlı gelişme gösteren ülkemizde, Van Şehri de tarihi, kültürel ve doğal güzellikleriyle hak ettiği yerini almayı beklemektedir.

Van tarih boyunca bir çok medeniyete beşiklik yapmış illerimizden biridir. Urartular döneminde "Tuşba" adıyla başkentlik yapmış, Melikşah döneminde 1064'te Türk hakimiyetine girmiştir. Osmanlılar döneminde "Vilayat-ı Sitte" adını almıştır.

Van Gölü; güneşi, kumu, doğası, tarihi ve kültürel güzellikleriyle bir turizm şehridir. Tarihi "İpek Yolu" üzerindeki Van, bugün de kara ve deniz yolu ile Türkiye'yi İran üzerinden Asya ülkelerine bağlamaktadır. İran'la en uzun sınıra sahip olan Van, sınır ticaretinde de ciddi mesafeler almıştır. Ayrıca birçok kamu kuruluşunun bölge merkezinin Van'da olması, Van'ı iş turizmi açısından önemli bir hale getirmektedir.

Van'da yapılan anket çalışmasında turizm işletmelerinin %100'ünün yıl boyu çalışmakta olduğu ve bu işletmelerin birkaçında yan birimlerinin bulunduğu, bu birimlerin nitelik ve kapasite olarak yetersiz olduğu görülmektedir.

Van'ın hedef pazarını oluşturan ülkelerden ilk üçü; %88 ile ağırlıklı olarak İran, %4'le Amerika ve %3 ile Japonya'dır. Bu ilk sırayı alan üç ülkenin dışında, diğer ülkelerden gelen turistlerin oranı %5'tir.

Van İlinde anket çalışmasında ankete cevap veren konaklama tesisleri yöre turizmini etkileyen en büyük sorunun %20'lik oranla terör sorunu olduğunu belirtmişlerdir. Terörün olumsuz yansımaları 2000 yılının başlarına kadar devam etmiştir. Van'da ciddi bir tanıtım ve pazarlama sorunu da bulunmaktadır. Ankette işletmelerin %16'sı tanıtım ve pazarlama sorunu olduğunu belirtmiştir. Yöredeki işletmelerin %52'si hiçbir tanıtım ve pazarlama şeklini kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Türkiye Turing Otomobil Kurumu gibi turizmi kültürle

birleştiren ve Türkiye'nin kültürel mirasını değerlendirerek dünyaya tanıtan kurumların Van'da da faaliyete girmesi Türk turizminin olduğu kadar, Van kültürünün yabancı gözüyle tanınması konusunda ilerlemeler sağlayacaktır.

Planlama, turizm eğitimi almış eleman eksikliği, ulaşım, kırsal yapı, iklim, enformasyon eksikliği, turizm belgeli tesislerin merkez ilçede yoğunlaşması, turistin zevkine hitap edebilecek yeme-içme tesislerinin eksikliği, yerel yönetimlerin ilgisizliği, geniş kapasiteli otoparkın olmayışı ve Van Gölünün kıyı şeridindeki alt ve üstyapı hizmetlerinin tamamlanarak göl turizmi için daha elverişli hale getirilmemesi ilk göze çarpan problemlerdir.

Önem sırasına göre turistlerin Van'ı ziyaret amacının dağılımı aşağıdaki gibidir: Tarih ve kültürel doku öğesi %30 oranında, tatil öğesi %26 oranında, göl öğesi %10 oranında İnanç turizmi öğesi %8 oranında, sessizlik ve doğal ortam öğesi %8 oranında, alış-veriş öğesi %7 oranında, dost akraba öğesi %4 oranında, spor öğesi %4 oranında, diğerleri öğesi %3 oranındadır.

İlin yüksek dağlara, debisi yüksek akan akarsulara sahip olması, buralarda yayla turizmi, dağ evlerinin yapılması, kır kahvelerinin açılması, dağcılık kış sporları, trekking, rafting turizminin geliştirilmesi Van ve yöresinin turizm potansiyelini artıracaktır.

Van inanç turizmi konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Van yöresinde gerek Müslümanlar açısından, gerekse Hıristiyanlar açısından önemli ziyaret merkezleri bulunmaktadır. Van Bölgesinin engebeli arazi yapısı ve zengin sayılabilecek bitki örtüsü av turizmi için, zengin termal su kaynakları sağlık turizmi için, kamp yapmaya uygun elverişli alanları kamp- karavan turizmi için, uygun arazi ve doğa yapısı kırsal turizm için elverişlidir. Belirtilen bu potansiyelin değerlendirilmesi il turizmine değişik görüntü ve zenginlik kazandıracaktır. Ayrıca yeşil ve mavinin birleştiği bölge bisiklet turlarının yapılmasına da elverişlidir.

Tüm bu özellikleriyle, kültür ve doğa harikası olan Van ve Van Gölü Havzasının araştırılması, derin kültürünün tüm dünyaya tanıtılması, devlet ve özel sektör tarafından yatırımlar yapılarak kalkınmasının sağlanması gerekir. Bunları yaparken de, doğal güzelliklerin bozulmaması; suyun, havanın ve toprağın kirletilmemesi için gerekli önlemlerin alınması zorunludur. Turizm yatırımları uğruna kültür ve doğa tahrip edilmemelidir.

EK :ANKET SORU FORMU

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM ANABİLİM DALI

VAN'IN TURİZM POTANSİYELİNİ VE TURİZM ÇEŞİTLERİNİ BELİRLEMEYE YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI

1.İşletme ile ilgili bilgiler

a. İşletmenin Adı :

b. Adresi :

c. Telefon ve fax :

d. İşletmenin faaliyet süresi :

(.....) Yıl boyu Açık

(.....) Sezonluk

2.Konaklama İşletmesinin Yan Hizmet Birimleri

(.....) Bar
(.....) Toplantı Salonu
(.....) Spor Salonu
(.....) Kuaför
(.....) Lokanta
(.....) Sauna veya Hamam
(.....) Garaj/Otopark
(.....) Animasyon Hizmetleri
(.....) Disko
(.....) Diğer

3. İşletmenizdeki Müşteri Kaynaklarının Seyahatlerini Organize Etme Biçimlerine Göre Oransal Dağılımı

(% .....) Seyahat Acentaları
(%.....) Münferit (Kendisi) Müşteriler
(%.....) Transit Yolcular

4. İşletmenizi pazarlarken en fazla kullandığınız tanıtım şekli nedir?

a-Yabancı Tur Operatörleri
b-İnternet
c-Yabancı Tur Operatörleri ve İnternet

d-Ağızdan kulağa Reklam
e-Diğerleri
f-Hiçbiri

5- Hedef Pazarınızı Oluşturan Ülkelerden En Önemli İlk Üçü Hangileridir?

-
-
-

6- Turistlerin Van'ı Ziyaret Amaçlarını Önem Sırasına Göre Dağılımı

(.....) Tatil
(.....) Manzara Güzelliğini Seyir
(.....) Tarihi ve Kültürel Doku
(.....) Dost-Akraba Ziyareti
(.....) Alış- Veriş
(.....) Sağlık
(.....) Spor
(.....) Diğerleri

7- İşletmenizdeki Ziyaretçilerin Yaş Grubu Nedir?

(.....) 20-30
(.....) 30-40
(.....) 40-50
(.....) 50-60
(.....) 60 ve Üstü

8- İşletmenizdeki Ziyaretçilerin Cinsiyeti Nedir?

(%.....) Erkek
(%.....) Kadın

9- Müşteri Profilinizin Eğitim Durumu Nedir?

(%.....) Üniversite
(%.....) Lise
(%.....) Ortaokul ve Dengi
(%.....) İlkokul
(%.....) Okuma Yazma Bilmiyor

10-İşletmenizdeki Müşterinin Meslek Grubu Nedir?

(%.....) Serbest Meslek
(%.....) Sınır Ticareti
(%.....) Emekli
(%.....) Memur
(%.....) Diğerleri

11- İşletmenizde Kalan Müşterilerin Gelir Durumu Aşağıdakilerden Hangisine Tekabül Etmektedir?

(.....) Yüksek Gelir Grubu
(.....) Orta Tabaka ve Dar Gelirli
(.....) Düşük Gelir Grubu

12- Van Turizmini Etkileyen Olumsuz Faktörler Nelerdir?

(.....) Terör
(.....) Ulaşım Sorunu
(.....) İklim Koşuları
(.....) Konaklama Kapasitesinin Yetersizliği
(.....) Enformasyon Faaliyetlerinin Yetersizliği
(.....) Diğerleri

13- Son Bir Yıldaki Gelişmeler Doğrultusunda Yörede Turizmi Geliştirmek İçin Neler Yapılmalıdır?

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akoğlu, Tünay; **Turizm Politikasının Ana Hatları**, Ajans Türk Mabaası, Ankara, 1967.

Bal, Hüseyin; **Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi: Antalya'nın Üç Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Doğa-İnsan Yayınları, 1995.

Barutçugil, İsmet; **Turizm İşletmeciliği**, Beta Yayınları, İstanbul, 1989.

İlal, Kadir Yılmaz; **Van İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı**, Van Valiliği Yayınları, Ankara, Eylül 1994.

İzbırakan, Reşat; **Cilo ve Hakkari ile Van Gölü Çevresinde Coğrafi Araştırmalar**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1951.

Kayaçelebi, Kaya; **Doğunun Yıldızı Van**, Zafer Matbaası, İstanbul, 1990.

Köseoğlu, Nevzat; **Türk Dünyası Tarih ve Medeniyetleri Üzerine Düşünceler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1990.

Kültür ve Turizm Bakanlığı,**Van Gölü ve Çevresi Turizm Rekreasyon Master Planı**, Turizm Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara,1980.

Mansel, Arif Müfit; **Eski Doğu ve Ege Tarihi Notları**, İstanbul,1980.

Olalı, Hasan; **Otel İşletmeciliği Yönetimi**, İzmir, 1986.

Olalı, Hasan ve Alp Timur; **Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1986.

Olalı, Hasan ve Alp Timur; **Turizm Ekonomisi**, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1988.

Ostrogorsky, George; **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev. Fikret Işıltan), TTK Basımevi, Ankara, 1983.

Öztuna, Yılmaz; **Devletler ve Hanedanları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Saraçoğlu, Hüseyin; **Akdeniz Bölgesi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.

Talay, Aydın; **Bizim Eller Van**, İhlas Matbaacılık, İstanbul, 1988.

Tarhan, M.T; **Urartu Devleti'nin Kuruluş Evresi ve Kurucu Krallardan "Lapturi'' Hakkında Yeni Görüşler**, Anadolu Araştırmaları, t.y.,VIII.

Togan, Zeki Velidi; **Türk Tarihine Methal,** İstanbul, 1978.

Toskay, Tuncay; **Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım**, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

Van İl Çevre Müdürlüğü; **Van İli Çevre Durum Raporu,** Van Valiliği Yayınları, Van, 1997.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **Van Kütüğü**, Araştırma Fonu, Yayın No:3, Ankara, 1993.

Van Valiliği, **Van İl Yıllığı 1998**, Van, 1999.

MAKALELER

Aytekin, Osman; " Van İlinde Kümbetler ve Anıt Mezarlar, " **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı,** İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996.

Biber, Hanefi; "Van Müzesi," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı :4, Ankara, Aralık 1996.

Bektaş, Kadir; "Van Medreselerinden Arta Kalanlar,'' **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı,** İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996.

Çavuşoğlu, Erdoğan; "Van Gevaş Halime Hatun Kümbeti," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları, Van, 1996.

Çıldır, Nermin; "Fuar Çalışmalarının Turizm Açısından Değerlendirilmesi," **Anatolia Aylık Turizm Kültür- Sanat Dergisi**, Yıl:2, Sayı:13-14, Ocak- Şubat 1991.

Doğanay, Hayati; Erzurum'un Turizm Potansiyeli, **Erzurum Yıllığı 1985**, Turban Yayınları, Ankara, 1986.

Gündoğdu, Hamza; "Van Gölü Çevresinde Kabartmalarıyla Dikkat Çeken Bazı Türk Eserleri," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları, Van,1996.

Gürbüz, Orhan ; "Van Gölü Çevresinin Turizm Coğrafyası," **Cografya Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Sayı:5, Ayrı Basım, İstanbul, 1997.

İstanbullu, Füsun; "Türkiye'nin Tanıtımı Düzensiz ve Yetersiz,'' **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım 1986.

Kahraman, Nüzhet ; "Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm," **Anatolia Aylık Turizm Kültür-Sanat Dergisi**, Yıl:5, Sayı:4, Aralık 1994.

Karahan, Recai; " Van Kilimleri," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996.

Kılıç, Ali; "Van Gölü Çevresindeki Baldaken Tarzı Türbeler,'' **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları, Van,1996.

Olalı, Hasan; "Turizm Eğitim ve Öğretimi,'' **Turizm Konferansları**, İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, No:320, 1972.

Öztürk, Şehabettin ; "Tarihi Van Evleri," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996.

Uluçam, Abdusselam ; " Eski Van'daki Mimari Eserler," **Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı**, İş Bankası Yayınları, Sayı:4, Ankara, Aralık 1996.

Uluçam, Abdusselam ; "Erciş Çelebibağı'ndaki Mezar Çeşitleri," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları, Van, 1996.

Usta, Öcal; "Turizm Hareketlerinde Mevsimlik Yoğunlaşma,'' **Turizm Yıllığı 1985**, Turban Yayınları, Ankara,1986.

Ünsal, Münevver; "Kültürümüz İçinde Kilimlerin Yeri," **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, 22-25 Mayıs 1995, YYÜ Yayınları, Van, 1996.

Tekin, Abdullah; "Türkiye AT ve Turizm,'' **Turizm Dünyası**, Sayı:11, İstanbul, Ağustos 1990.

BASILMAMIŞ ESERLER

Akova, İsmet; "Antalya Bölümü Turizmi'nin Doğal İmkanlar Açısından Türkiye'deki Yeri ve Önemi," (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, 1995.)

Çetinkaya, Nusret ; " Antalya'nın Turizm Potansiyeli," (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Anabilim Dalı, 1992.)

Top, Mehmet ; " Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi, " (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van, 1993.)

RAPORLAR, İSTATİSTİKLER, BÜLTENLER VE DİĞERLERİ

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, 11. Bölge Müdürlüğü 1998 Yılı Verileri.

Bitlis İl Turizm Müdürlüğü 1999 Yılı Verileri.

DİE, **Genel Nüfus Tespiti 1997**, Yayın No:1998/1, Ağustos 1998.

Toprak Su Genel Müdürlüğü, **Van Gölü Havzası Toprakları,** Raporlar Serisi:67, Ankara 1971.

Turizm Bakanlığı ; **Konaklama İstatistikleri Bülteni 1999**, Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Yayın No:2000/2, Ankara, 2000.

Turizm Bakanlığı; **Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri Bülteni 1999**, Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Yayın No:2000/3, Ankara, 2000.

Turizm Bakanlığı, **Turizm 98**, Ankara 1999.

Van Belediyesi 2000 Yılı Verileri.

Van Valiliği, Van Meteoroloji Bölge Müdürlüğü Verileri.

Van Devlet Hava Meydanları İşletmesi, Van Hava Limanı Başmüdürlüğü 1999 Yılı Verileri.

Van Gar Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri.

Van Meteoroloji Bölge Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri.

Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri.

Van İl Sağlık Müdürlüğü 1999 Yılı Verileri.

Van Sesi Gazetesi, 2 Nisan 1956.

Van Ticaret ve Sanayi Odası (VATSO) 1999 Yılı Verileri.

Van Ticaret ve Sanayi Odası (VATSO) 2000 Yılı Verileri.

Van İl Turizm Müdürlüğü 1999 Yılı Verileri.

Van İl Turizm Müdürlüğü 2000 Yılı Verileri.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi 1999 Yılı Yayın Bülteni.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ